Stichting
Pensioenfonds
F. van Lanschot

Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot
Hooge Steenweg 29, 5211 JN 's-Hertogenbosch
Postbus 1021, 5200 HC 's-Hertogenbosch
Telefoon: 073 - 640 85 65

Ingeschreven in het Handelsregister van de
Kamer van Koophandel onder nummer 41081009

Verslag over het boekjaar
1-1-2019 t/m 31-12-2019

Inhoud

	Pagina
Voorwoord	
Financieel	5
Nieuwe pensioenregeling	5
Implementatie IORP II richtlijnen	5
Maatschappelijk verantwoord beleggen	6
Uitvoeringskosten	6
Aandachtspunten 2020	6
Meerjarenoverzicht	7
Bestuursverslag	
Missie, visie en strategie	13
Missie	13
Kernwaarden	13
Visie: waar staat het pensioenfonds over maximaal 5 jaar?	14
Strategie	14
Financiële positie	15
Inleiding	15
Ontwikkeling van de actuele- en de beleidsdekkingsgraad	15
Reële dekkingsgraad	16
Herstelplan	17
Haalbaarheidstoets	17
Premie en opbouw 2019	17
Relatie opbouw en dekkingsgraad	18
Kostendekkende premie	18
Indexatie	19
Relatie indexatie en premie	20
Kans op indexatie	20
Kans op korting	20
Kosten	20

	Pagina
Ontwikkelingen pensioenfonds	25
Inleiding	25
Governance	25
Evaluatie uitbestedingspartijen	26
Verantwoording Code Pensioenfondsen	27
Compliance	27
Wijzigingen in de pensioenregeling	28
Wettelijke wijzigingen	30
Externe ontwikkelingen	31
Beleid pensioenfonds	33
Inleiding	33
Risicomanagementbeleid	33
Risicohouding	34
Risico-overzicht	34
Risicobeschrijving	36
Risicomanagementorganisatie	38
Risicomanagement in 2020	39
Beleggingsbeleid	39
Communicatiebeleid	43
Communicatie 2020	43
Gebeurtenissen na balansdatum	45
Visitatiecommissie	
Samenvatting rapport visitatiecommissie	47
Reactie bestuur	49
Verantwoordingsorgaan	
Oordeel verantwoordingsorgaan	51
Reactie bestuur	53

	Pagina
Jaarrekening	
Balans per 31 december	56
Staat van baten en lasten	58
Kasstroomoverzicht	60
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	61
Toelichting op de balans per 31 december	68
Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen	74
Gebeurtenissen na balansdatum	74
Toelichting op de staat van baten en lasten	75
Resultaatbestemming	82
Actuariële toelichting bij verzekeringstechnische analyse	83
Risicoparagraaf	85
Overige gegevens	
Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	97
Pensioenregelingen	97
Financiering	97
Toeslagbeleid	98
Uitvoering	99
Actuariële verklaring	100
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	102
Bijlage 1	
Personalia per 31 december 2019	111
Overzicht nevenfuncties bestuursleden ultimo 2019	113
Bijlage 2	
Risicohouding pensioenfonds	115
Bijlage 3	
Aangesloten ondernemingen per 31 december 2019	119

Voorwoord

In dit jaarverslag legt het bestuur van het Pensioenfonds F. van Lanschot (hierna: het pensioenfonds) verantwoording af over het jaar 2019. De belangrijkste aandachtspunten voor 2019 waren:

Financieel

In 2019 is het opbouwpercentage in de basisregeling verlaagd, net als de staffel in de excedentregeling voor de beschikbare premie. Deze verlagingen zijn doorgevoerd, omdat de door sociale partners afgesproken premie onvoldoende was om de volledige opbouw in de basisregeling en de volledig staffel van de excdentregeling in 2019 te financieren.

Het pensioenfonds heeft bepaald dat opbouw slechts voor een klein deel (0,5%-punt) gefinancierd mag worden uit de dekkingsgraad gedurende de periode 2015 t/m 2019. Dit punt is in 2017 bereikt. De verlaging van de opbouw zorgt ervoor dat de dekkingsgraad op peil blijft.

Per 1 januari 2019 is een indexatie van 0,69% toegekend voor alle actieve en inactieve deelnemers van het pensioenfonds. Per 1 januari 2020 zijn de pensioenen en de lopende pensioenuitkeringen van alle deelnemers niet verhoogd. De prijzen zijn in de periode oktober 2017 tot en met september 2018 (de referentieperiode) echter gestegen met 1,47%. De koopkracht is daarmee dus achtergebleven en de achterstand in indexatie over de periode 2009 tot 2020 liep in 2019 op tot 2,29% voor actieve deelnemers en 11,99% voor inactieve deelnemers.

In het hoofdstuk over de financiële positie is meer informatie over opbouw en indexatie opgenomen.

Nieuwe pensioenregeling

De vaste premieafspraak van sociale partners liep eind 2019 af. Daarom is in 2018 al aan sociale partners gevraagd om tijdig met een project om te komen tot nieuwe afspraken voor de pensioenregeling te starten. Het bestuur heeft ondersteuning aangeboden en de mogelijkheid om te dienen als sparringpartner. De adviserend actuaris van het pensioenfonds heeft het project ondersteund door het leveren van doorrekeningen van verschillende opties die hierbij aan de orde kwamen. De sociale partners hebben zich door eigen adviseurs laten bijstaan.
Uiteindelijk zijn sociale partners in het vierde kwartaal van 2019 tot overeenstemming gekomen over de pensioenregeling vanaf 2020 en is besloten om de pensioenregeling elders onder te brengen.
Hierdoor is het pensioenfonds vanaf 1 januari 2020 een gesloten fonds geworden. Eind 2019 is het bestuur daarom gestart met een project om het sluiten van het pensioenfonds voor te bereiden.
In het hoofdstuk over de ontwikkelingen van het pensioenfonds komt dit onderwerp uitgebreider aan bod.

Implementatie IORP II richtlijnen

In 2019 is verder vormgegeven aan de inrichting van de IORP II richtlijnen. De sleutelfunctie actuariaat wordt uitgevoerd door de certificerend actuaris (Pieter Heesterbeek van Triple A). De heer Jacobs, bestuurslid en voorzitter risicomanagementcommissie is waarnemend sleutelfunctiehouder Risico. Begin 2020 heeft het bestuur de heer A. van der Veer aan kunnen stellen als waarnemend sleutelfunctiehouder interne audit.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het bestuur vindt het belangrijk om een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid (MVB-beleid) te voeren. In de afgelopen jaren is de aandacht voor maatschappelijk verantwoord beleggen sterk toegenomen. Dit past in een brede maatschappelijke trend waarbij zaken als milieu, duurzaamheid en verantwoordelijkheid voor de samenleving hoger op de agenda worden geplaatst. Vanwege de wens om maatschappelijke verantwoord te beleggen heeft het pensioenfonds in 2018 een MVB-beleid vastgesteld. En eind 2018 is een eerste grote stap gezet naar meer maatschappelijk verantwoord beleggen door een deel van de aandelenportefeuille onder te brengen bij een nieuw multifactorfonds van Robeco. Dit was een eerste stap in de verdere implementatie van het MVB-beleid. In 2019 heeft het bestuur het MVB beleid verder aangescherpt en voor wat betreft het klimaatbeleid en de energietransitie aanvullende doelstellingen geformuleerd. Hierbij is een absolute daling van de CO2 uitstoot een belangrijk onderdeel.

Uitvoeringskosten

Pensioenfondsen worden de laatste jaren steeds geconfronteerd met extra eisen op het gebied van risicobeheersing en governance. Dit maakt dat de kosten voor de uitvoering van een pensioenfonds stijgen. Voor een middelgroot fonds zoals pensioenfonds F. van Lanschot heeft dit een direct en zichtbaar effect op de uitvoeringskosten per deelnemer. Het is voor het pensioenfonds niet mogelijk om bepaalde kostenposten te schrappen. Maar het pensioenfonds is zich wel zeer bewust van de uitvoeringskosten en houdt bij ieder besluit rekening met de kosten die dit met zich meebrengt en overweegt of het mogelijk is om deze kosten zoveel mogelijk te beperken.

Aandachtspunten 2020

Voor 2020 heeft het bestuur naast de reguliere werkzaamheden als belangrijkste aandachtspunten:

- Pensioenfonds omvormen naar een gesloten fonds
- Collectieve waardeoverdracht van de kapitalen in de excedentregeling (op verzoek van de werkgevers)
- Toekomstanalyse
- De Coronacrisis is hier in het eerste kwartaal bijgekomen. Dit wordt toegelicht in de gebeurtenissen na balansdatum.

18 juni 2020

Het bestuur Pensioenfonds F. van Lanschot

Meerjarenoverzicht

	2019	2018	2017	2016	2015
Aantallen					
Actieve deelnemers	1.066	1.122	1.155	1.157	1.188
Gewezen deelnemers	2.434	2.356	2.283	2.190	2.128
Pensioengerechtigden	831	796	778	748	702
Totaal	4.331	4.274	4.216	4.095	4.018
Financiële gegevens					
(in duizenden euro)					
Toeslagen					
Indexatie actieven	0,00%	0,69%	0,25%	0,00%	0,10%
Indexatie inactieven	0,00%	0,69%	0,25%	0,00%	0,10%
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Belegd vermogen	1.110.314	966.016	987.988	954.450	884.775
Directe en indirecte beleggingsopbrengsten	146.589	-16.217	31.984	73.046	5.868
Rendement op basis van total return [1)]	15,08%	-1,64%	3,30%	8,30%	0,70%
Reserves					
Algemene reserve	91.665	90.452	138.120	90.650	84.727
Technische voorzieningen					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	1.020.779	878.509	851.468	867.344	802.501
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	0	0	0	0	1.528
Totaal technische voorzieningen	1.020.779	878.509	851.468	867.344	804.029
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	32.944	28.564	28.662	29.559	28.991

1) Voor meer informatie wordt verwezen naar het hoofdstuk "Beleggingsbeleid" op pagina 39.

	2019	2018	2017	2016	2015
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	15.481	15.599	14.913	14.323	15.180
Pensioenuitkeringen eigen rekening	17.102	16.062	15.270	14.267	12.898
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenvermogen [1]	1.145.388	997.525	1.018.250	987.553	917.747
Pensioenverplichtingen [1]	1.053.723	907.073	880.130	896.903	833.020
Aanwezige dekkingsgraad [1]	108,7%	110,0%	115,7%	110,1%	110,2%
Beleidsdekkingsgraad	107,7%	114,8%	114,1%	104,9%	112,5%
Vereiste dekkingsgraad	113,6%	114,9%	115,2%	116,0%	117,1%

1) De dekkingsgraad wordt berekend door het pensioenvermogen te delen door de pensioenverplichtingen .

Mutatie verzekerdenbestand 2019

(Aantallen)

	Actieve deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen-gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2018	1.122	2.356	796	4.274
Mutaties door:				
Nieuwe toetredingen	102	0	0	102
Ontslag met premievrije aanspraak	-153	153	0	0
Waardeoverdracht	0	-25	0	-25
Ingang pensioen	-2	-34	54 [1]	18
Overlijden	-4	-5	-15	-24
Afkoop	0	-3	-1	-4
Andere oorzaken	1	-8	-3	-10
Mutaties per saldo	-56	78	35	57
Stand per 31 december 2019	**1.066** [2]	**2.434**	**831**	**4.331**

Specificatie pensioengerechtigden	**2019**	**2018**
Ouderdomspensioen	592	565
Partnerpensioen	179	172
Wezenpensioen	60	59
Totaal	**831**	**796**

1) *Inclusief partner- en wezenpensioen.*

2) *Inclusief 49 deelnemers met (gedeeltelijke) vrijstelling van premiebetaling.*

Bestuursverslag

Missie, visie en strategie

Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot is opgericht om uitvoering te geven aan de door de werkgever Van Lanschot vastgestelde pensioenregeling.
Het pensioenfonds is met ingang van 1 januari 2020 een gesloten fonds. De uitvoeringsovereenkomsten met de werkgevers zijn per 31 december 2019 beëindigd.

Van Lanschot heeft besloten de pensioenregeling te wijzigen van een hybride regeling naar een individuele beschikbare premieregeling en tevens besloten om de regeling elders onder te brengen. Om deze reden heeft het bestuur eind 2019 de missie, visie en strategie opnieuw bepaald. De missie, visie en strategie zijn aangepast aan de situatie van een gesloten fonds. Er komen geen nieuwe deelnemers mee bij en de visie en strategie zijn gewijzigd omdat het bestuur zich gaat oriënteren op de mogelijkheden voor de toekomst.

Missie

Alle huidige deelnemers voorzien van de pensioenuitkeringen zoals in de reglementen vastgesteld en die, waar mogelijk, te indexeren voor prijsinflatie.

Kernwaarden

Betrouwbaar	Het pensioenfonds wil een betrouwbaar en integer pensioenfonds zijn. Het pensioenfonds streeft ernaar om zijn financiële verplichtingen volledig na te komen: een goed pensioen nu en in de toekomst. Het pensioenfonds streeft met haar beleggingen om -binnen haar mogelijkheden- maatschappelijke schade te voorkomen en een positieve bijdrage te leveren. Het bestuur en de commissies van het pensioenfonds stellen het belang van de deelnemers van het pensioenfonds bij iedere beslissing voorop.
Zorgvuldig	Het pensioenfonds staat voor zorgvuldige besluitvorming en evenwichtige belangenafweging. Het pensioenfonds staat voor correcte en kostenbewuste uitvoering van haar, grotendeels uitbestede, processen op het gebied van beleggen, administratie en communicatie. (Persoonlijke) gegevens worden vertrouwelijk behandeld en deugdelijk beveiligd.
Alert	Het pensioenfonds is goed geïnformeerd, kijkt vooruit en weegt voortdurend kosten, risico en rendement af. Het pensioenfonds is kritisch op bestaand beleid en gemaakte keuzes. Het pensioenfonds neemt actie waar nodig.
Duidelijk	De communicatie van het pensioenfonds is begrijpelijk en zo veel mogelijk deelnemersgericht. Het pensioenfonds communiceert eerlijk en transparant.

Visie: waar staat het pensioenfonds over maximaal 5 jaar?

Welke mogelijkheden zijn er voor het pensioenfonds?

Voor het pensioenfonds zijn meerdere alternatieven mogelijk over een horizon van vijf jaar, waaronder:

- Zelfstandig voortbestaan als gesloten fonds
- Opheffing en bestaande aanspraken overbrengen naar een APF of een BPF
- Opheffing en bestaande aanspraken onderbrengen bij een verzekeraar

Wat het gewenste alternatief is voor de deelnemers van het pensioenfonds, is sterk afhankelijk van ontwikkelingen in regelgeving, bij marktpartijen en de marktontwikkelingen.

Het pensioenfonds wacht niet af, maar werkt voortdurend aan een goede besturing van het fonds en neemt al haar beslissing vanuit een going concern perspectief.

Op welke termijn ziet het pensioenfonds deze mogelijkheden?

- Het pensioenfonds bereidt zich goed voor op een keuze uit mogelijke alternatieven. Het voortbestaan van het pensioenfonds is geen doel op zich, de belangen van de deelnemers zijn leidend bij besluiten van het bestuur over de toekomst. Indien van toepassing zal jaarlijks bekeken worden of doorgaan als gesloten fonds nog steeds de beste strategie is. Er is geen noodzaak om op korte termijn een verandering aan te brengen: het pensioenfonds heeft een solide basis om zo nodig de komende jaren als gesloten fonds voort te bestaan.
- Het pensioenfonds is zich bewust van haar zwaktes en bedreigingen en zet waar mogelijk stappen om deze te ondervangen (bijv. kostenanalyse en aanscherpen kostendiscipline).
- Het pensioenfonds handelt in het belang van de deelnemers. Als uitvoering op een ander wijze beter recht doet aan de belangen van de deelnemers (bijv. zelfde kwaliteit tegen lagere kosten) dan kiest het bestuur voor opheffing van het pensioenfonds en overdracht van de aanspraken.

Strategie

Per 1 januari 2020 gaat het pensioenfonds verder als een gesloten fonds. Alle noodzakelijke analyses ten aanzien van mogelijke consequenties voor bijvoorbeeld het beleggingsbeleid, het risicoprofiel, de liquiditeit en de uitbestedingspartners zijn hiervoor in 2019 gemaakt.

Gegeven de overgang naar een gesloten fonds zal het bestuur een onderzoek uitvoeren of de huidige uitvoering door het pensioenfonds de beste oplossing is voor de deelnemers of dat er wellicht betere alternatieven zijn. Het bestuur is van mening dat dit in het eerste halfjaar van 2020 uitgebreid moet worden onderzocht, met een brede marktverkenning en gesprekken met mogelijke samenwerkingspartijen.

Tevens zal in de loop van 2020 worden overgegaan naar een bestuursmodel met een Raad van Toezicht en zal het pensioenfonds vervolgstappen zetten op het gebied van een verdere verduurzaming van de portefeuille.
In 2019 heeft het bestuur geconstateerd dat er nog geen wettelijke verplichting was om een Raad van Toezicht in te richten, omdat dit voor ondernemingspensioenfondsen pas een verplichting is op het moment dat twee boekjaren achter elkaar een vermogen heeft van meer dan één miljard euro.

Financiële positie

Inleiding

Het doel van het pensioenfonds is om alle deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden te voorzien van de pensioenuitkeringen zoals in de reglementen beschreven en deze, waar mogelijk, te indexeren voor de prijsinflatie. Om dit doel te realiseren is de financiële positie van het pensioenfonds van groot belang.

Ontwikkeling van de actuele- en de beleidsdekkingsgraad

Maandelijks wordt de actuele dekkingsgraad vastgesteld. Daarnaast wordt het gemiddelde van de verstreken twaalf maanden vastgesteld. Dit noemen we de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is leidend voor alle beleidsmaatregelen.

Door te werken met een gemiddelde is een pensioenfonds minder afhankelijk van dagkoersen. Beleidsmaatregelen, zoals het toekennen van indexatie of een eventueel korten van opgebouwde aanspraken, zijn gebaseerd op de beleidsdekkingsgraad.

Op 1 januari 2019 was de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds 114,8%. De actuele dekkingsgraad op datzelfde moment was 110,0%. Op 31 december 2019 was de beleidsdekkingsgraad 107,7%. De actuele dekkingsgraad op datzelfde moment was 108,7%.

In onderstaande grafiek is het verloop van beide dekkingsgraden te zien over 2019.

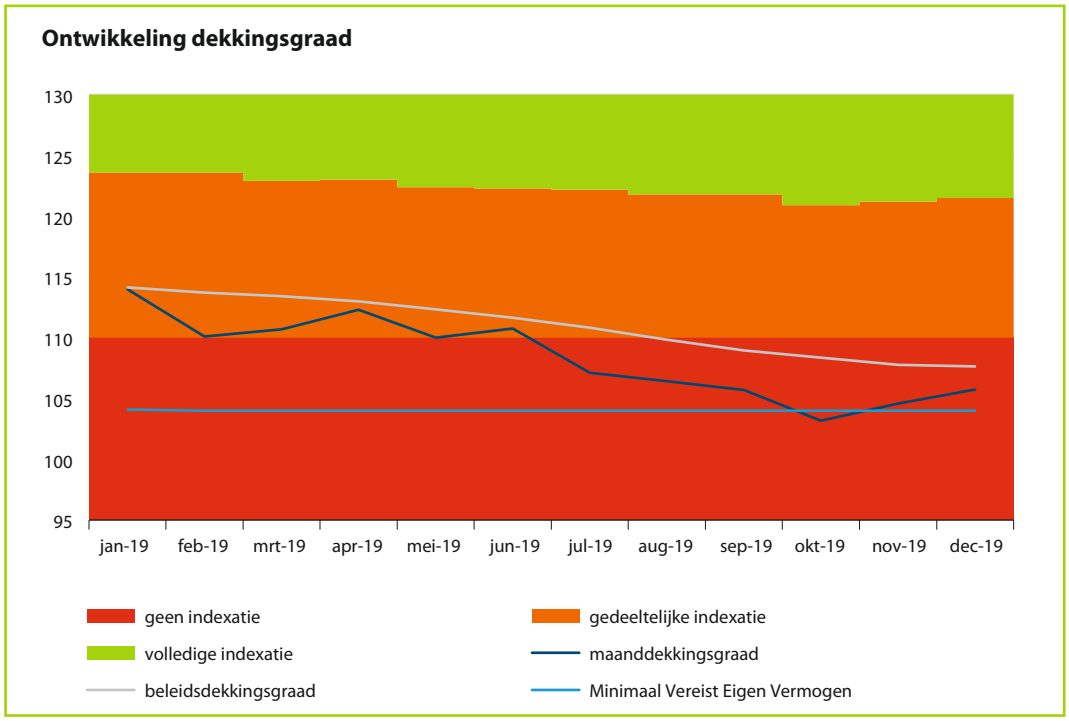

Hieronder wordt de ontwikkeling van de actuele dekkingsgraad uitgesplitst naar de verschillende componenten.

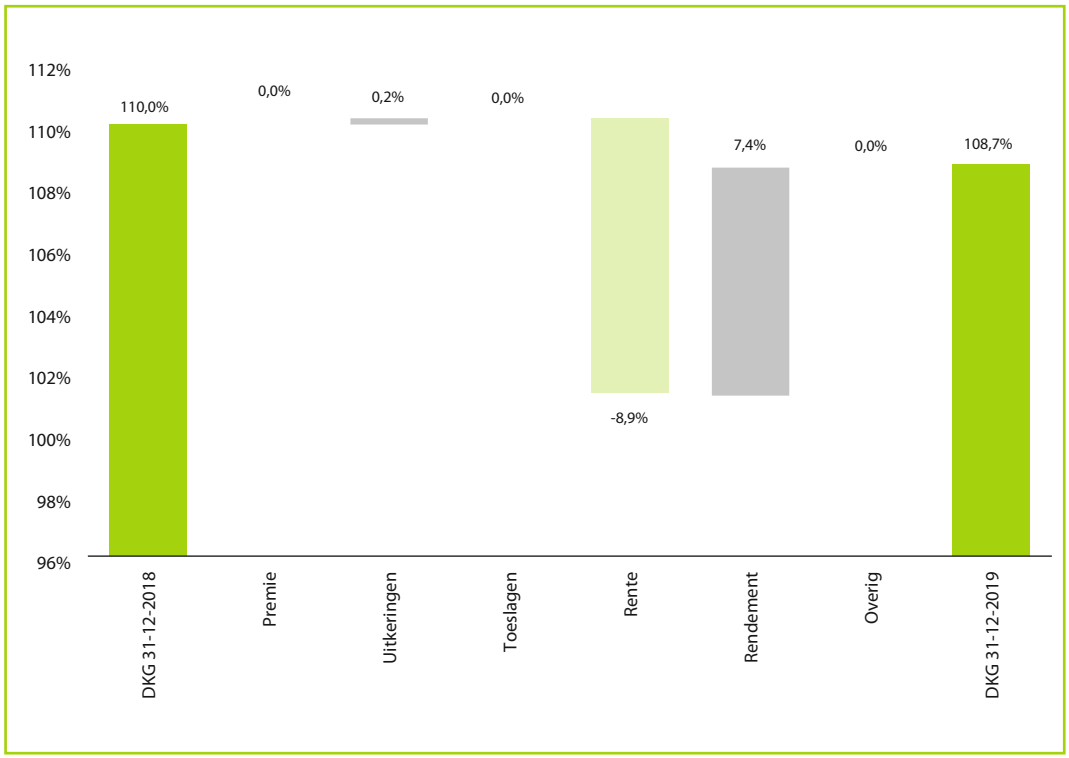

Toelichting bij de grafiek

- In 2019 heeft de premie geen invloed gehad op de dekkingsgraad ontwikkeling.
- Uitkeringen hebben een positief effect gehad op de dekkingsgraad van 0,2% aangezien de dekkingsgraad in 2019 hoger was dan 100%.
- Er is per 1 januari 2020 geen toeslag verleend.
- In 2019 is de rentetermijnstructuur gedaald. Deze daling van de rentetermijnstructuur heeft een negatieve bijdrage op de dekkingsgraad gehad van circa 8,9%-punt.
- In 2019 was het behaalde rendement positief. De dekkingsgraad is hierdoor met circa 7,4%-punt gestegen.

Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de huidige beleidsdekkingsgraad en de vereiste beleidsdekkingsgraad benodigd voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de veronderstelde prijsinflatie. De veronderstelde prijsinflatie wordt elk kwartaal door DNB gepubliceerd. De waarde van de toekomstige toeslagverlening wordt vastgesteld op basis van de wettelijk voorgeschreven rentevoet van 5,6% (niveau 2020).

De reële dekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt op basis van de hiervoor beschreven berekeningsmethodiek 86,5% ultimo 2019. Dit is een daling in vergelijking tot ultimo 2018 (93,0%). Dit wordt met name veroorzaakt door de lagere beleidsdekkingsgraad. Daarnaast heeft de daling van de voorgeschreven rentevoet van 6,75% naar 5,6% –naar aanleiding van het advies van de commissie parameters 2019– een verlagend effect op de reële dekkingsgraad.

Herstelplan

Op 1 januari 2019 was de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds 115,2% (exclusief risico deelnemers). Volgens het nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK) moest de beleidsdekkingsgraad op dat moment echter minimaal 115,3% zijn om te voldoen aan het vereist eigen vermogen (VEV). Daarom was het pensioenfonds verplicht om een herstelplan op te stellen.
Het pensioenfonds heeft eind maart 2019 een herstelplan ingediend bij de toezichthouder, De Nederlandsche Bank (DNB). In mei 2019 heeft het pensioenfonds van DNB instemming met het ingediende herstelplan ontvangen.

In het herstelplan maakt het pensioenfonds duidelijk hoe de beleidsdekkingsgraad weer boven het VEV komt. Het herstel vindt naar verwachting binnen enkele jaren plaats. Het herstelplan is gebaseerd op de parameters van DNB en toont aan dat de beleidsdekkingsgraad geleidelijk stijgt. Op het moment van het opstellen van het herstelplan waren geen aanvullende maatregelen nodig om het herstel binnen de gestelde termijn mogelijk te maken.

Ook in 2020 is er een herstelplan ingediend op basis van de parameters van DNB omdat de beleidsdekkingsgraad (107,9%) onder de vereiste dekkingsgraad (114,1%) lag. Hierbij waren ook geen aanvullende maatregelen nodig om tijdig herstel mogelijk te maken.

Haalbaarheidstoets

Jaarlijks moeten pensioenfondsen een haalbaarheidstoets doen. Deze toets wordt uitgevoerd om na te gaan of het verwachte pensioenresultaat op basis van de gekozen beleggingsmix in lijn is met de vastgestelde risicohouding van het pensioenfonds. Het werkelijk te behalen pensioenresultaat van de deelnemers wordt afgezet tegen het pensioenresultaat dat behaald kan worden bij 100% volgen van de prijsinflatie (zonder het toepassen van kortingen).
Hierbij kijkt het bestuur naar het pensioenresultaat van het totale pensioenfonds, maar ook naar de evenwichtigheid van de resultaten tussen de verschillende deelnemergroepen.

De risicohouding is vastgelegd in paragraaf 2.2. van de Actuarieel en Bedrijfstechnische Nota (ABTN). Deze is opgenomen onder 'Beleidsdocumenten' op de website.

U kunt de risicohouding ook terugvinden in bijlage 2 van dit jaarverslag.

Het pensioenresultaat bedroeg per 1 januari 2019 99,7%. Dit pensioenresultaat was lager dan het pensioenresultaat per 1 januari 2018 (101,0%).
De daling ten opzichte van het pensioenresultaat van vorig jaar wordt met name verklaard door de nieuwe kerncijfers:

- De actuele dekkingsgraad is afgenomen en dit heeft een negatief effect.
- Daarnaast speelt het effect van het jaarlijks wijzigende deelnemersbestand een rol.
- Door de nieuwe overlevingstafels.

Het pensioenresultaat was net als voorgaande jaren hoger dan 97% (afgesproken grens om in overleg te gaan met sociale partners). Het blijft een aandachtspunt om de deelnemers, met name de jongeren, te informeren dat compensatie van de prijsinflatie (indexatie) de komende 10-15 jaar hoogstwaarschijnlijk niet of slechts gedeeltelijk mogelijk is.
Deze boodschap wordt in alle relevante communicatie-uitingen voor deelnemers en pensioengerechtigden opgenomen.

Premie en opbouw 2019

Eind 2014 is bij het tot stand komen van de pensioenregeling 2015 door de werkgever met de ondernemingsraad een vaste premie van 20,5% van de totale loonsom (tot de maximale loongrens) afgesproken voor de periode 2015-2019. Actieve deelnemers betaalden een eigen bijdrage conform het arbeidsvoorwaardenreglement van 5% van het pensioengevend salaris. Deze eigen bijdrage maakt onderdeel uit van de vaste premie.

Jaarlijks aan het eind van het jaar toetst het bestuur of de vaste premie voldoende is om het opbouwpercentage voor de basisregeling en de premiestaffel uit de excedentregeling te financieren. Het verantwoordingsorgaan heeft jaarlijks adviesrecht over de vaststelling van hoogte van de pensioenopbouw en beschikbare premie voor het komende jaar. Eind 2018 is met het verantwoordingsorgaan het adviestraject over de premie en pensioenopbouw voor 2019 in gang gezet.

In 2015 en 2016 heeft het bestuur van het pensioenfonds de beoogde opbouw van 1,875% in de basisregeling toegekend. Hoewel er sprake was van een tekort in de premie heeft het bestuur besloten om dit tekort ten laste te laten komen van de dekkingsgraad.

Premie onttrekken aan de reserves van het pensioenfonds heeft, als dit structureel gebeurt, negatieve gevolgen voor alle deelnemers van het pensioenfonds, zoals niet indexeren.
Het bestuur heeft in het kader van evenwichtigheid besloten dat gedurende de premievaste periode (2015 t/m 2019) maximaal 0,5%-punt van de dekkingsgraad mag worden aangewend om eventuele tekorten in de premie te compenseren. In de periode 2015 t/m 2017 is opgeteld 0,5%-punt van de dekkingsgraad gebruikt. Daarom heeft het bestuur besloten om het opbouwpercentage voor 2018 te verlagen naar 1,742% in plaats van het geambieerde opbouwpercentage van 1,875%. Ook de beschikbare premiestaffel voor de excedentregeling is in 2018 verlaagd naar 97,1%.
Ook voor 2019 is het opbouwpercentage in de basisregeling verlaagd en wel naar 1,738%. De beschikbare premiestaffel voor de excedentregeling is in 2019 verder verlaagd naar 96,1% van de volledige staffel.

Deze verlagingen in opbouw en beschikbare premie hebben gevolgen voor de pensioenopbouw van actieve deelnemers. Zij zijn hierover geïnformeerd door middel van een flyer met checklist. In de flyer is uitgelegd welke wijzigingen van toepassing zijn voor 2019 en welke opties ze hebben om zelf iets te doen. Aan de hand van de checklist kunnen deelnemers bepalen of zelf bijsparen nodig is. De flyer en checklist zijn ook op de website terug te vinden.

Relatie opbouw en dekkingsgraad

Het wel of niet toekennen van het volledige opbouwpercentage of de volledige staffel in de excedentregeling staat los van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Opbouw voor de actieve deelnemers wordt betaald uit de afgesproken premie. Als de vaste premie te weinig is om volledige opbouw te financieren wordt de opbouw verlaagd, zoals de afgelopen jaren het geval is geweest. Op deze regel is door het bestuur een uitzondering gemaakt door toe te staan dat een tekort in de premie tot een maximum van 0,5%-punt van de dekkingsgraad wel vanuit de dekkingsgraad gefinancierd mag worden. Reden voor deze uitzondering is het feit dat een overschot in de vaste premie ook ten goede komt van de dekkingsgraad. Helaas is dat de afgelopen periode niet voorgekomen.

Kostendekkende premie

In de onderstaande tabel wordt de zuivere en de gedempte kostendekkende premie over boekjaar 2019 weergegeven, gesplitst naar de verschillende componenten.

Zuiver en gedempte kostendekkende premie 2019
(x €1000)

	Zuiver	**Gedempt**
Pensioenopbouw	9.657	4.184
Risicodekking PP	602	493
Risicodekking AO	419	257
Solvabiliteitsopslag	1.633	749
Uitvoeringskosten	859	859
Voorwaardelijk	0	2.580
Beschikbare premie	2.754	2.754
Totaal	**15.924**	**11.876**
Feitelijke premie	**15.530**	

Over boekjaar 2019 bedroeg de feitelijk ontvangen premie € 15.530 (24,3% van de salarissom in de basisregeling en 14,3% van de salarissom in de excedentregeling).
De feitelijk ontvangen premie is derhalve lager dan de zuiver kostendekkende premie en hoger dan de gedempte kostendekkende premie. Aan het begin van het boekjaar is de pensioenopbouw zodanig vastgesteld dat de combinatie van pensioenopbouw en premiebetaling naar verwachting geen invloed heeft op de dekkingsgraadontwikkeling.
De ex-ante premiedekkingsgraad (risico fonds) is naar de situatie en inzichten per 31 december 2019 vastgesteld op 110,4% (inschatting op basis van deelnemersbestand).

De ex-post premiedekkingsgraad (risico fonds) bedraagt 111,6% (definitieve berekening).
Het effect van de premie op de dekkingsgraad is hiermee nog steeds nihil.

Indexatie

Per 1 januari 2019 zijn de pensioenen en de lopende pensioenuitkeringen van alle deelnemers verhoogd met 0,69%. Uitgangspunt voor de verhoging van de pensioenen is de prijsindex (inflatie). De prijzen zijn in de periode oktober 2017 tot oktober 2018 met 1,47% gestegen. De indexatieachterstand liep hierdoor met 0,78% op.

Per 1 januari 2020 zijn de pensioenen en de lopende pensioenuitkeringen van alle deelnemers niet verhoogd. Uitgangspunt voor de verhoging van de pensioenen is de prijsindex (inflatie). De prijzen zijn in de periode oktober 2018 tot oktober 2019 met 1,64% gestegen. De indexatieachterstand liep hierdoor verder op.

Het pensioenfonds streeft ernaar om de pensioenen mee te laten groeien met de inflatie. Indexatie is afhankelijk van de financiële situatie van het pensioenfonds, want het pensioenfonds is verplicht bepaalde financiële buffers aanhouden.

Regels voor indexatie:
- Bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% mag geen toeslag worden verleend.
- Boven 110% kan toeslag worden verleend als er genoeg vermogen beschikbaar is om de te verlenen toeslag naar verwachting ook in de toekomst te kunnen verlenen.

In de praktijk betekent dit dat volledige toeslagverlening bij het pensioenfonds pas mogelijk is bij een beleidsdekkingsgraad vanaf ongeveer 123,5%. Afhankelijk van de ontwikkeling van de rentestand kan deze grens jaarlijks verschuiven.

De afgelopen jaren zijn de volgende toeslagen verleend:

Inactieve deelnemers

Jaar per 1 jan.	Toeslag	Prijs-stijging oktober (CBS)	Verschil
2020	0,00%	1,64%	1,64%
2019	0,69%	1,47%	0,78%
2018	0,25%	1,47%	1,22%
2017	0,00%	0,00%	0,00%
2016	0,10%	0,39%	0,29%
2015	0,50%	0,70%	0,20%
2014	0,00%	0,90%	0,90%
2013	0,00%	2,00%	2,00%
2012	0,00%	2,30%	2,30%
2011	0,00%	1,40%	1,40%
2010	0,00%	0,40%	0,40%
2009	0,00%	2,50%	2,50%
Achterstand			13,63%

Actieve deelnemers

Jaar per 1 jan.	Toeslag	Prijs-stijging oktober (CBS)/ loon-index	Verschil
2020	0,00%	1,64%	1,64%
2019	0,69%	1,47%	0,78%
2018	0,25%	1,47%	1,22%
2017	0,00%	0,00%	0,00%
2016	0,10%	0,39%	0,29%
2015 [1)]	0,00%	0,00%	0,00%
2014	0,00%	0,00%	0,00%
2013	0,00%	0,00%	0,00%
2012 [2)]	1,25%	1,25%	0,00%
Achterstand			3,93%

1) Tot 2015 werden de pensioenrechten van actieve deelnemers indien mogelijk verhoogd op basis van de loonindex i.p.v. de prijsindex.
2) Voor 2012 was indexatie voor de actieve deelnemers niet van toepassing vanwege een eindloonregeling.

Relatie indexatie en premie

Indexatie wordt bij het pensioenfonds volledig betaald uit overrendementen, dus op het moment dat er een overschot in de dekkingsgraad bestaat. Opbouw daarentegen komt uit de premie. Hierdoor kan de situatie ontstaan dat de opbouw in enig jaar verlaagd wordt terwijl wel indexatie toegekend wordt. De oorzaak ligt in de verschillende bronnen van financiering.

Kans op indexatie

Indexatie is een verhoging van de pensioenuitkering of pensioenaanspraak om prijsstijgingen te compenseren. Indexatie wordt gefinancierd uit de reserves van het pensioenfonds en is dus alleen mogelijk als de financiële situatie voldoende is.

De kans dat de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken van het pensioenfonds volledig geïndexeerd worden, blijft in de komende jaren gering.

Het pensioenfonds raadt de deelnemers daarom aan zich te verdiepen in hun persoonlijke pensioensituatie omdat het missen van indexatie gevolgen heeft voor de hoogte van het uiteindelijke pensioen. Het kan noodzakelijk zijn om zelf aanvullende maatregelen te treffen.

Kans op korting

Wanneer een pensioenfonds met de genomen maatregelen (opgenomen in het herstelplan) niet voldoende kan herstellen moeten de pensioenaanspraken en de al ingegane pensioenuitkeringen gekort worden.

De kans dat dit op korte termijn bij ons pensioenfonds nodig zal zijn is beperkt. Uiteraard kan deze inschatting wijzigen als de economische omstandigheden veranderen en voor langere tijd in negatieve zin aanhouden.

Kosten

Het bestuur van het pensioenfonds vindt het net als de gehele pensioensector belangrijk om transparant te zijn over de kosten van het pensioenfonds. Conform het in februari 2016 door de Pensioenfederatie herziene document Aanbevelingen Uitvoeringskosten zijn in navolgend kostenoverzicht de kosten van het pensioenbeheer en vermogensbeheer opgenomen.

Pensioenbeheer

De kosten van het pensioenbeheer bestaan onder andere uit de kosten van uitbesteding van de pensioenadministratie, advisering, bestuurskosten en de kosten van in- en extern toezicht.

	2019	**2018**
Totaal pensioen-beheerkosten	€ 1.219.000	€ 1.422.000
Per (actieve en pensioen-gerechtigde) deelnemer	€ 642,60	€ 741,40

De kosten in 2019 zijn gedaald ten opzichte van 2018. Dit komt doordat er in 2018 extra eenmalige kosten zijn gemaakt voor bijvoorbeeld de aanpassing van de pensioenleeftijd naar 68 jaar en de search naar een nieuwe custodian. In 2019 zijn door de aangepaste wetgeving in verband met IORP II nieuwe kosten toegevoegd. Zo heeft het bestuur een externe sleutelfunctiehouder Actuariaat aangesteld. Ook in 2020 levert dit extra kosten op omdat ook externen zijn aangesteld voor de invulling van de sleutelfunctie Interne Audit.

Voor bestuursleden, leden van de beleggingscommissie, de communicatiecommissie, de risicomanagementcommissie, de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan, die niet werkzaam zijn bij Van Lanschot, is een vergoedingenregeling van toepassing.

Over 2019 zijn de volgende vergoedingen betaald:

Bestuur	€ 127.050
Commissies	€ 42.350
Verantwoordingsorgaan	€ 13.760
Visitatiecommissie	€ 24.200

Het bestuur is in 2019 net als voorgaand jaar actief bezig geweest met kostenbeheersing. Het bestuur wil de uitvoering van de pensioenregeling op een goed niveau

tegen zo laag mogelijke kosten doen. Het blijkt echter lastig om de kosten te beperken omdat de eisen vanuit de toezichthouders steeds meer toenemen. Eind 2019 heeft het bestuur kritisch bekeken op welke kosten verder bespaard kan worden in het kader van de sluiting van het pensioenfonds. Zo is bijvoorbeeld besloten om het lidmaatschap bij de Pensioenfederatie per eerstvolgende mogelijkheid te beëindigen. Echt grote besparingen kunnen met dergelijke besluiten niet worden behaald, maar een aantal kleine besparingen levert uiteindelijk toch een redelijke besparing op.

Vermogensbeheer

De totale kosten voor de uitvoering van het vermogensbeheer voor de basisregeling over 2019 bedragen € 4,2 mln (2018: € 4,3 mln). Dit bedrag is vastgesteld op look through basis en bestaat uit zowel directe kosten ('zichtbare' kosten, die het pensioenfonds op factuurbasis betaalt) als uit indirecte kosten (kosten voor vermogensbeheer of transacties die verwerkt zijn in het rendement van het pensioenfonds).

De kosten zijn in absolute zin en uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen lager dan in 2018. De daling is met name veroorzaakt door de overstap naar een andere custodian/ vermogensbeheeradministrateur. De transactiekosten zijn met name gestegen door een verhoging van de renteafdekking halverwege 2019.

Het bestuur is tevreden over de behaalde kostenbesparing, maar blijft ook kritisch op de kosten voor het vermogensbeheer. Wanneer er duidelijkheid is over de plannen voor de toekomst van het pensioenfonds zullen de kosten voor het vermogensbeheer zoals gebruikelijk geevalueerd worden en indien van toepassing zal hierover opnieuw onderhandeld worden met de uitbestedingspartijen.

In onderstaande tabel zijn de kosten vermogensbeheer voor 2019 per categorie weergegeven:

		2019	2019	2018
		(x € 1.000)	%	%
Gemiddeld belegd vermogen		1.078.607	1.078.607	986.819
Fiduciaire kosten	Kosten voor fiduciair management en oversight management	1.023	0,09%	0,10%
Overige kosten	Kosten die zijn gemaakt voor de bewaarbank, de beleggingsadministratie, advieskosten, de kosten voor het bestuursbureau en overige kosten	253	0,03%	0,05%
Beheerkosten inclusief performance gerelateerde kosten [1)]	Kosten voor het portefeuillebeheer door externe vermogensbeheerders	2.164	0,20%	0,22%
Transactiekosten	Brokerkosten en marktimpactkosten die gemaakt worden bij het doen van transacties	772	0,07%	0,07%
Totale kosten		**4.212**	**0,39%**	**0,44%**

1) Onderdeel van deze component zijn de prestatiegerelateerde vergoedingen afkomstig van niet-genoteerd vastgoed ter grootte van in totaal € 0,1 mln (of 0,01%).

Onderverdeling directe en indirecte kosten

In onderstaande tabel zijn de kosten (in %) voor 2019 weergegeven, onderverdeeld in directe en indirecte kosten:

	Directe kosten	Indirecte kosten	Totale kosten
Fiduciaire kosten	0,09%	0,00%	0,09%
Beheerkosten	-0,08% [1]	0,28%	0,20%
Transactiekosten	0,00%	0,07%	0,07%
Overige kosten	0,03%	0,00%	0,03%
Totale kosten	**0,04%**	**0,35%**	**0,39%**

1) Betreft korting door fiduciair manager op kosten vermogensbeheerders.

De directe kosten zijn afgeleid van de kosten zoals deze ook in de jaarrekening naar voren komen. Het gaat hierbij om daadwerkelijk afgerekende kosten (ten laste van de resultatenrekening). De directe kosten komen neer op € 0,43 mln (0,04% van het gemiddeld belegd vermogen), hetgeen in mindering gebracht dient te worden op het bruto rendement om tot het netto rendement te komen.

De indirecte kosten van € 4 mln (0,35% van het gemiddeld belegd vermogen) zijn reeds verwerkt in het beleggingsrendement. Bij het vaststellen van deze kosten wordt evenals in voorgaande jaren gebruik gemaakt van schattingen:

De indirecte beheerkosten worden geschat op basis van de Ongoing Charges Figures (OCFs) of Total Expense Ratio's (TERs) van de beleggingsfondsen in de portefeuille of andere contractuele afspraken.

Voor de indirecte transactiekosten wordt gebruik gemaakt van opgaves van vermogensbeheerders over kosten van transacties en schattingen op basis het transactievolume per beleggingscategorie, de gemiddelde transactiekosten en marktimpact van de betreffende categorie.

Vergelijking van kosten vermogensbeheer

De kosten voor het vermogensbeheer van verschillende pensioenfondsen zijn onderling niet goed te vergelijken. Nadrukkelijk wijst het bestuur er op dat ieder pensioenfonds op een eigen wijze stuurt op rendement en risico en dat de kosten daar een uitvloeisel van zijn. Een deel van de kosten voor vermogensbeheer is inherent aan de aard van de regeling, de opbouw van de deelnemerspopulatie en het ambitieniveau.

De volgende aspecten spelen een rol bij de kosten van het pensioenfonds:

- Beleggingsmix: het pensioenfonds maakt keuzes tussen verschillende beleggingen, waarbij rekening wordt gehouden met de verschillende risico's. De beheerkosten van beleggingen kunnen onderling behoorlijk verschillen.
- De mate van actief of passief beheer: het pensioenfonds maakt per onderdeel van de beleggingsportefeuille op zorgvuldige wijze een keuze voor de mate van actief of passief beheer. Actief beheer is over het algemeen duurder dan passief management.
- De mate van intern of extern beheer: het pensioenfonds heeft gekozen voor volledige uitbesteding van het vermogensbeheer.
- Directe of indirecte beleggingen: het pensioenfonds maakt bij de samenstelling van de beleggingsportefeuille per categorie een keuze voor direct of indirect beleggen door middel van beleggingsfondsen.
- Schaalgrootte: het pensioenfonds heeft een vermogen van circa € 1.079 miljoen en vormt daarmee qua vermogen een klein tot middelgroot pensioenfonds.

- Kwaliteit van het risicobeheer: Het pensioenfonds maakt gebruik van verschillende adviseurs en beheerders. Dit draagt bij aan de kwaliteit en de onafhankelijkheid maar brengt wel kosten met zich mee.

Kosten excedentregeling

Naast de basisregeling voert het pensioenfonds ook een excedentregeling (een beschikbare premieregeling) uit. Deze regeling is ondergebracht bij Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP). De kosten voor de uitvoering van de regeling bij NN IP komen ten laste van de deelnemers.

Het gaat om de volgende kosten:

- *Lopende kosten*
  Beleggingsfondsen berekenen jaarlijks kosten voor onder andere het management van het fonds en de accountant. Deze kosten worden automatisch verrekend in de koers van het beleggingsfonds en niet onttrokken aan de rekening van de deelnemer. De Lopende kosten bedragen bij een LifeCycle Mix Neutraal gemiddeld 0,31% over het gemiddeld belegd vermogen per jaar.
- *In- en uitstapvergoeding*
  Deze vergoeding wordt ingehouden om de zittende beleggers (deelnemers) te beschermen tegen de kosten van effectentransacties die voor een toe- of uittreder moeten worden gemaakt. Dit betekent dat deze vergoeding rechtstreeks ten goede komt aan het beleggingsfonds. De in- of uitstapvergoeding is onderdeel van de koers. De hoogte staat in de fondsinformatie op https://mijnpensioen.nnip.com
- *NN IP fee*
  Deze fee bedraagt van 0,20% over het gemiddelde belegd vermogen per jaar. Deze kosten worden per kwartaal geïncasseerd van de rekening van de deelnemer.

Er is geen transactievergoeding voor de aankoop en/of verkoop van beleggingsfondsen bij NN IP. De overige kosten voor de excedentregeling zijn opgenomen in de kosten pensioenbeheer (onder andere kosten AZL en bestuursondersteuning) en vermogensbeheer (zoals de kosten van de beleggingscommissie)

Ontwikkelingen pensioenfonds

Inleiding

In dit hoofdstuk leggen we verantwoording af over de ontwikkelingen binnen het pensioenfonds.
Welke aandachtspunten heeft het bestuur van het pensioenfonds zichzelf gesteld voor 2019 en wat is hiermee gedaan?

De aandachtspunten 2019 waren:
- Voorbereiding nieuwe pensioenregeling
- Beheersing uitvoeringskosten
- Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)
- Implementatie Europese wetgeving IORP II

Deze punten zijn in het voorwoord reeds kort toegelicht. In dit hoofdstuk gaan we uitgebreider in op de wijzigingen in de pensioenregeling, zoals de sluiting van het pensioenfonds per 1 januari 2020, omdat de werkgevers hebben besloten om de uitvoering van de nieuwe pensioenregeling elders onder te brengen. Nadere toelichting op de beheersing van de uitvoeringskosten is opgenomen in de kostenparagraaf van het voorgaande hoofdstuk.
En de ondernomen stappen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen zijn opgenomen in het volgende hoofdstuk onder beleggingsbeleid.

Daarnaast geven we in dit hoofdstuk weer welke verdere ontwikkelingen in het pensioenfonds hebben plaatsgevonden.

Governance

Governance gaat over de manier waarop het pensioenfonds bestuurd wordt. In deze paragraaf geven we aan welke wijzigingen in 2019 hebben plaatsgevonden binnen het bestuur en de commissies van het pensioenfonds. In bijlage 1 is een overzicht opgenomen met personalia van alle bij het pensioenfonds betrokken personen en organisaties. Daarnaast geven we een overzicht van de manier waarop het bestuur vorm heeft gegeven aan de governance.

Wijzigingen in het bestuur

In 2019 hebben er geen wijzigingen in het bestuur plaatsgevonden. Wel heeft het bestuur in september besloten om een aspirant-bestuurslid aan te stellen, mevrouw J. Schouten. Deze benoeming wordt gefaciliteerd door de werkgever. Mevrouw Schouten is werkzaam als juriste bij Van Lanschot Kempen. Haar kennis en ervaring is de afgelopen periode al zeer welkom gebleken bij het opstellen van overeenkomsten in het kader van het gesloten pensioenfonds.

Wijzigingen in de commissies

In de beleggingscommissie is de heer H. Schlukebir herbenoemd per 1 oktober 2019 voor een tweede termijn van 3 jaar.
Daarnaast is eind van het jaar een stagiair aan de beleggingscommissie toegevoegd, mevrouw K. Lubbers. Het bestuur ziet het als haar maatschappelijke rol om de mogelijkheid te bieden om ervaring op te doen van de werkzaamheden binnen een pensioenfonds. Daarnaast kan het voor het pensioenfonds ook waarde opleveren door jonge mensen toe te voegen aan een commissie of het bestuur.
In de visitatiecommissie is mevrouw L. Duynstee, na bindende voordracht door het verantwoordingsorgaan, door het bestuur herbenoemd per 1 januari 2020 voor een tweede termijn van 3 jaar. De heer G. Schreurs is, na bindende voordracht door het verantwoordingsorgaan, benoemd tot lid van de visitatiecommissie. Hiermee is de vacature ontstaan door de aflopende benoemingstermijn van mevrouw E. van Kalmthout vervuld. Het bestuur dankt mevrouw Van Kalmthout voor haar jarenlange inzet voor het pensioenfonds en de uiterst prettige samenwerking.

Overleggen

Het bestuur heeft in 2019 vijftien keer vergaderd. Met name in de laatste maand van 2019 zijn extra bestuursvergaderingen gehouden in verband met de werkzaamheden en benodigde besluiten voor het sluiten van het pensioenfonds. Daarnaast is er zes maal overleg gevoerd met het verantwoordingsorgaan. Ook met het verantwoordingsorgaan zijn extra overleggen ingepland in verband met de voorbereidingen op een nieuwe pensioenregeling en uiteindelijk de stappen richting gesloten pensioenfonds.

Gedurende het jaar zijn door het dagelijks bestuur meerdere overleggen met de werkgever gehouden. Belangrijkste onderwerp van deze gesprekken was uiteraard de voortgang om met de ondernemingsraad te komen tot een nieuwe pensioenregeling.

In april is een beleidsdag georganiseerd. Hierin zijn de volgende punten aan bod gekomen:

- Klimaat (samen met VO)
- Benchmarking (samen met VO)
- Risicomanagementbeleid

In september is een beleidsdag georganiseerd met de volgende onderwerpen op de agenda:

- IT-risico
- Pensioenregeling vanaf 2020 (samen met VO)
- Ervaringen gesloten Pensioenfonds (samen met VO)
- RvT versus VC (samen met VO)
- Successieplanning bestuur
- Aspirant bestuurslid

Zelfevaluatie

Het bestuur heeft begin 2019 zijn eigen functioneren over 2018 geëvalueerd. Naar aanleiding van deze zelfevaluatie is een aantal actiepunten geformuleerd aan de hand waarvan het functioneren van het bestuur in 2019 verder is verbeterd.

Evaluatie uitbestedingspartijen

In het najaar van 2019 vonden de jaarlijkse evaluaties plaats van de uitbestedingspartijen, de adviserend actuaris, de certificerend actuaris, de vermogensbeheerders, de pensioenadministrateur en het bestuursbureau. In deze evaluaties zijn waar nodig partijen gewezen op achterblijvende resultaten of dienstverlening en zijn afspraken gemaakt over noodzakelijke verbeteringen.

In de zomer van 2018 heeft het bestuur besloten om de custody en de vermogensbeheeradministratie vanaf 1 januari 2019 uit te besteden aan BNY Mellon. Het transitietraject is in het eerste kwartaal van 2019 afgerond en de laatste openstaande punten zijn in de reguliere werkzaamheden opgelost. Het bestuur kijkt met tevredenheid terug naar het doorlopen proces. Het was een arbeidsintensief project, maar wel met het gewenste eindresultaat. Bij de implementatie van de van de reguliere processen zijn er gedurende 2019 wel opstartproblemen geweest, maar deze zijn grotendeels opgelost per eind 2019.

Voorafgaand aan het onderzoek naar een nieuwe partij voor custody en vermogensbeheeradministratie heeft de werkgroep geconcludeerd dat het bestuur behoefte had aan meer ondersteuning op het gebied van vermogensbeheer. Met name voor de controle op rapportages en afstemming met de custodian /fiduciair manager was behoefte aan ondersteuning door een expert op dit gebied. Na een selectieproces heeft het bestuur besloten om een onafhankelijk expert aan te stellen als ondersteuner vermogensbeheer. De heer Floor is in september 2018 gestart. In de laatste maanden van 2018 is hij met name bezig geweest om de transitie naar BNY Mellon goed te laten verlopen. In 2019 is hij gestart met zijn reguliere werkzaamheden zoals controle op de vermogensbeheerrapportages. De heer Floor stemt zijn werkzaamheden in principe af met de voorzitter van de Beleggingscommissie. Het bestuur is van mening dat het een juiste keuze was om hiervoor extra ondersteuning aan te trekken. De extra controle zorgt ervoor dat het bestuur beter in control is op de beleggingsprocessen en tijdig kan bijsturen wanneer dit nodig blijkt te zijn. De heer Floor levert ieder kwartaal een rapportage op met bevindingen en de acties die hierop zijn of moeten worden ondernomen .

In 2019 is gestart met het opstellen van een nieuwe samenwerkingsovereenkomst met de pensioenuitvoerder AZL. Vanwege het besluit van de werkgever om de pensioenregeling van Van Lanschot Kempen

vanaf 1 januari 2020 elders onder te brengen is deze overeenkomst in het eerste kwartaal van 2020 afgerond en ondertekend.

Verantwoording Code Pensioenfondsen

Op 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen (Code) in werking getreden. De Code bevat de normen voor 'goed pensioenfondsbestuur'. Het bestuur legt in het jaarverslag verantwoording af over de naleving van de Code. In het algemeen geldt het principe 'pas toe of leg uit': afwijking van een norm is mogelijk als daar een goede reden voor is.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks aan de hand van een checklist in hoeverre aan de normen is voldaan en op welk gebied aanpassingen of verdere vastlegging nodig zijn.
In oktober 2018 is de Code Pensioenfondsen aangepast, bondiger beschreven en anders gestructureerd. De gehanteerde checklist is hierop aangepast.

Hieronder gaan we in op een aantal belangrijke normen:

Norm 31 Zorgvuldig benoemen

De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.

Om nog beter aan deze norm te kunnen voldoen heeft het bestuur in 2019 een profielschets voor het gehele bestuur vastgesteld.

De statuten van het pensioenfonds zijn aangepast op de gewijzigde procedure bij de benoeming van een lid van de visitatiecommissie. Het verantwoordingsorgaan doet hiervoor een bindende voordracht en geeft een bindend advies bij ontslag.

Norm 33 Diversiteit

Het pensioenfonds streeft in lijn met de Code naar diversiteit binnen haar gremia. Hiervoor is een stappenplan aan het diversiteitsbeleid toegevoegd.
In het diversiteitsbeleid wordt aandacht besteed aan de verhouding man/vrouw en jongere/oudere. Ten aanzien van de verhouding man/vrouw voldoet het fonds ruimschoots aan de Code.
In het bestuur zitten twee vrouwen en drie mannen, dit sluit aan bij de man-vrouw verdeling bij de werkgever. Het verantwoordingsorgaan bestaat uit één vrouw en drie mannen. De visitatiecommissie bestond in 2019 uit twee vrouwen en één man. Vanaf 2020 is het één vrouw en twee mannen.
In 2018 is het jongste bestuurslid 40 jaar geworden, maar in 2019 is wel een aspirant bestuurslid aan het bestuur toegevoegd. Zij is jonger dan 40 jaar en zorgt zo voor de juiste diversiteit binnen het bestuur.
Het bestuur bestaat uit 5 personen en dat maakt dat continuïteit in combinatie met de juiste kennis en ervaring in het bestuur vaak voorrang heeft boven het voldoen aan de diversiteitseis.
Op het moment dat er een nieuwe vacature bij het bestuur of een van de andere organen ontstaat zal de benoemende of voordragende partij gevraagd worden om bij voorkeur kandidaten jonger dan 40 jaar voor te dragen.

Norm 41-45 Beloningsbeleid

Om het beloningsbeleid explicieter te maken met betrekking tot gepast belonen heeft het bestuur besloten om bij de eerstvolgende update van het beloningsbeleid begin 2020 zinsneden uit de Code over te nemen over dit onderwerp.

Compliance

Compliance is het geheel van maatregelen dat zich richt op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving, interne procedures en gedragsregels om te voorkomen dat de reputatie en integriteit van het pensioenfonds wordt aangetast.
Het pensioenfonds beschikt over een integriteitsbeleid en een gedragscode.
In de gedragscode van het pensioenfonds zijn de normen en waarden vastgelegd waaraan bestuurs- en commissieleden, de leden van het verantwoordingsorgaan, de leden van de visitatiecommissie en medewerkers van het bestuursbureau zich dienen te houden.

De compliance officer houdt toezicht op de naleving van de gedragscode en overige relevante wet- en regelgeving.

Eind 2019 is besloten dat de controle op de naleving van de gedragscode gedaan kan worden door het bestuursbureau en de risicomanagementcommissie met ondersteuning door de risicomanager. Begin 2020 is de naleving van de gedragscode van alle betrokken personen voor 2019 gecontroleerd en er zijn geen overschrijdingen of bijzonderheden geconstateerd.

DNB en AFM

In 2019 is door DNB geen dwangsom of boete opgelegd, geen aanwijzing gegeven, geen bewindvoerder aangesteld en is geen stille curator aangesteld.

De AFM heeft geen gebruik gemaakt van het recht op wettelijk toezichtinstrumentarium.

Naleving wet- en regelgeving

Er zijn geen overtredingen van wet- en regelgeving vastgesteld.

Klachten- en geschillenregeling

Belanghebbenden kunnen zich tot het bestuur wenden indien er een geschil is gerezen over de inhoud van de regeling of indien er een klacht is over de uitvoering van de pensioenregeling. Desgewenst kan men in beroep bij de Ombudsman Pensioenen. Dit is geregeld in de Klachten- en geschillenregeling die op de website van het pensioenfonds is terug te vinden.
In 2019 zijn meerdere klachten van deelnemers ontvangen bij AZL. Alle klachten zijn in 2019 afgehandeld. Er waren geen klachten bij die door het bestuur behandeld moesten worden.

Opvolging aanbevelingen vanuit het jaarverslag 2018

Door de certificerend actuaris, de accountant, het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie worden, naar aanleiding van hun controle op of beoordeling van het jaarwerk 2018, aanbevelingen gedaan aan het bestuur van het pensioenfonds.
Het bestuur van het pensioenfonds heeft de aanbevelingen van de bovengenoemde partijen in een actielijst opgenomen en gedurende het jaar afgehandeld of aangegeven waarom een bepaalde aanbeveling niet wordt opgevolgd.
De actielijst en de status van de acties is gedurende het jaar besproken met het verantwoordingsorgaan.

Voorafgaand aan de visitatie 2019 en de controle van het jaarwerk 2019 is de opvolging van de verschillende aanbevelingen gedeeld met de visitatiecommissie, de accountant en de certificerend actuaris.

Wijzigingen in de pensioenregeling

Begin 2019 zijn in het pensioenreglement de jaarlijks wijzigende cijfers en factoren doorgevoerd. Hieronder valt ook het aangepaste opbouwpercentage voor 2019. Daarnaast is de aangepaste premiestaffel voor de excedentregeling voor 2019 toegevoegd.

De belangrijkste wijziging voor het pensioenfonds was uiteraard het besluit van sociale partners om de pensioenregeling van Van Lanschot Kempen vanaf 1 januari 2020 aan te passen naar een volledige DC-regeling en het besluit van de werkgever om de pensioenregeling onder te brengen bij a.s.r.
In 2018 is het pensioenfondsbestuur voor het eerst met sociale partners in overleg getreden over de nieuwe pensioenregeling vanaf 2020. Hierbij is door het pensioenfonds aangegeven wat de gewenste tijdslijnen waren om te zorgen dat een nieuwe regeling tijdig geïmplementeerd zou kunnen worden.
Vanwege de wens om tot één pensioenregeling te komen voor alle medewerkers van Van Lanschot Kempen, waar tot op dat moment sprake was van twee aparte pensioenregelingen met eigen kenmerken en garanties bleek het niet mogelijk om voor 1 juli 2019 uitsluitsel te krijgen over de gewenste nieuwe pensioenregeling.
Eind september 2019 hebben sociale partners laten weten dat er overeenstemming was bereikt over de nieuwe pensioenregeling per 2020. De uitvoerder van deze pensioenregeling moest vervolgens nog geselecteerd worden.
Om te zorgen dat alle acties en besluiten die benodigd waren ter voorbereiding op het sluiten van het pensioenfonds per 1 januari 2020 is door het bestuur een projectmanager aangesteld, de heer J.L. d'Hooghe.

Ter voorbereiding op de mogelijkheid op het sluiten van het pensioenfonds heeft het bestuur in 2019 verschillende onderzoeken gedaan.

Kostenvoorziening

De adviserend actuaris is verzocht om inzichtelijk te maken of het pensioenfonds zelfstandig kan voortbestaan zonder premiebijdrage van de sponsor zonder dat de evenwichtigheid in het geding komt. In januari 2019 was de conclusie van dit onderzoek dat de kostenvoorziening voldoende is om een aantal jaren zelfstandig voor te bestaan. In de kostenvoorziening was ook al een bedrag opgenomen voor liquidatiekosten en een prudente voorziening voor de kostenopslag voor overdracht naar een andere uitvoeringspartij. Op het moment dat duidelijk werd dat het fonds daadwerkelijk gesloten zou worden is dit onderzoek nogmaals uitgevoerd. Hierbij is extra aandacht besteed aan de te verwachten daling van de kosten voor een gesloten fonds ten opzichte van een actief pensioenfonds. Ook met de nieuwe uitgangspunten is het bestuur opnieuw tot de conclusie gekomen dat het pensioenfonds zonder problemen een aantal jaren zelfstandig kan voortbestaan. Het zelfstandig voortbestaan is echter geen doel op zich. Het pensioenfondsbestuur heeft ook uitgesproken in de eerste helft van 2020 een onderzoek gaan doen naar de mogelijkheden voor de toekomst. Het is prettig om te weten dat er geen noodzaak is om snel voor een andere oplossing te kiezen. Het bestuur benadrukt hierbij dat het belang van de deelnemer bij elke keuze voorop staat.

ERB-light

Naast het onderzoek naar de kostenvoorziening heeft het bestuur ook onderzoek gedaan wat de effecten van het sluiten van het pensioenfonds voor de deelnemers zijn. Hiervoor heeft het bestuur een een beperkte Eigen Risico Beoordeling (ERB-light) laten uitvoeren voeren. Allereerst is een doorrekening gemaakt op basis van de jaarlijkse haalbaarheidstoets en het herstelplan om te zien of het sluiten van het pensioenfonds nadelig zou uitpakken voor het pensioenresultaat of de mogelijkheden om tijdig te herstellen. Uit beide doorrekeningen bleek dat dit niet het geval was.
Naast deze cijfermatige effecten is door de risicomanagementcommissie ook gekeken naar de effecten op korte termijn voor de risicohouding van het pensioenfonds. Effecten op korte termijn zijn niet geconstateerd. In 2020 wordt een uitgebreidere ERB uitgevoerd waarbij ook wordt gekeken naar de langetermijneffecten van het sluiten van het pensioenfonds. Doordat er geen premie meer binnenkomt in het pensioenfonds en er geen nieuwe (jongere) deelnemers meer bijkomen kan het bijvoorbeeld op langere termijn nodig zijn het beleggingsbeleid aan te passen aan de gewijzigde populatie van het pensioenfonds. Wat de effecten hiervan zijn wordt in 2020 verder in kaart gebracht.

In december 2019 is het pensioenreglement aangepast aan de nieuwe situatie per 1 januari 2020 als gesloten pensioenfonds. Op verzoek van sociale partners is besloten om de opgebouwde kapitalen in de excedentregeling tijdelijk in stand te houden en de mogelijkheden tot collectieve waardeoverdracht (naar de nieuwe uitvoerder van de pensoenregeling van Van Lanschot Kempen te onderzoeken.
Daarnaast is eind 2019 een reglement voor 2020 vastgesteld omdat er nog steeds opbouw in het pensioenfonds plaatsvindt voor de geheel of gedeeltelijk arbeidsongeschikte deelnemers met recht op premievrijstelling.

Beeindigingsovereenkomst

Om de doorlopende afspraken na het beëindigen van de uitvoeringsovereenkomst met de werkgevers op een juiste manier vast te leggen is eind 2019 een start gemaakt met het opstellen van een beeindigingsovereenkomst. Hierin is onder andere vastgelegd dat bestaande afspraken rondom het faciliteren van voorzieningen en bestuursleden worden voortgezet.

Sociale partners hebben een verzoek gedaan op grond van artikel 83 van de Pensioenwet tot collectieve waardeoverdracht voor de opgebouwde kapitalen in de excedentregeling. Om hieraan te kunnen meewerken heeft het bestuur voorwaarden gesteld ter bescherming van de in het pensioenfonds blijvende rechten van deelnemers. Deze overeenkomst is in maart/ april 2020 ondertekend door partijen. Vooraf is advies gevraagd aan het verantwoordingsorgaan omdat het verantwoordingsorgaan adviesrecht heeft bij het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomst. In dit geval heeft de werkgever de uitvoeringsovereenkomst eind 2018 pro forma opgezegd en is dit definitief geworden na het besluit van sociale partners om de regeling elders onder te brengen. Om toch recht te doen aan het adviesrecht van het verantwoordingsorgaan is besloten om dit proces op deze manier vorm te geven. Het VO heeft aangegeven

geen positief advies op de beeindigingsovereenkomst te kunnen geven, omdat ze van mening zijn dat de overeenkomst te eenzijdig vanuit de belangen van de werkgever is opgesteld.

Wettelijke wijzigingen

IORP II

Vanaf 13 januari 2019 moet het pensioenfonds voldoen aan de IORP II richtlijn (Institutions for Occupational Retirement Provision). Dit houdt onder andere in dat het bestuur sleutelfunctiehouders en sleutelfunctievervullers moet benoemen voor risicomanagement, interne audit en actuariaat.
Daarnaast moest een aantal aanpassingen worden doorgevoerd in de pensioencommunicatie.
Het bestuur is in 2018 gestart met de benodigde voorbereidingen om te voldoen aan deze richtlijn.
Het pensioenfondsbestuur heeft eind 2018 besloten om de certificerend actuaris van het pensioenfonds, de heer Heesterbeek van Triple A te benoemen tot sleutelfunctiehouder en Triple A tot vervuller op het gebied van actuariaat. De heer Heesterbeek is door DNB getoetst. DNB heeft aangegeven geen bezwaar te hebben tegen zijn benoeming.
De heer Jacobs, bestuurslid en voorzitter van de risicomanagementcommissie is benoemd tot waarnemend sleutelfunctiehouder voor het risicomanagement. Deze sleutelfunctie wordt vervuld door de risicomanager, de risicomanagementcommissie en de compliance officer en eventueel door anderen, afhankelijk van het betreffende onderwerp. De toetsing van de heer Jacobs vindt plaats in 2020. DNB geeft pensioenfondsen hiervoor de tijd tot september 2020.
Voor de interne audit sleutelfunctie heeft het bestuur in het eerste kwartaal van 2019 besloten om voor een sleutelfunctiehouder aan te stellen via een inleningscontructie. In het periodieke overleg met DNB in juni 2019 is mondeling ingestemd met het voorstel om een externe sleutelfunctiehouder via inlening aan te stellen (in de wetenschap dat het een partner bij BDO Accountants betrof) en de vervulling van de interne auditfunctie te laten uitvoeren door BDO accountants. Uiteindelijk is begin 2020 van DNB bericht ontvangen dat toch niet met deze constructie ingestemd kon worden omdat de onafhankelijkheid van sleutelfunctiehouder en vervuller op deze manier niet gegarandeerd kan worden volgens de toezichthouder.
Daarop is een nieuwe selectie van een sleutelfunctiehouder gestart, omdat het bestuur van mening is dat deze functie gezien de omvang van het bestuur niet in het bestuur zelf belegd kan worden. In de bestuursvergadering van maart 2020 heeft het bestuur besloten om de heer A. van der Veer aan te stellen als sleutelfunctiehouder interne audit, onder voorbehoud van geen bezwaar van DNB naar aanleiding van hun toetsing.

Sleutelfunctie	Sleutelfunctiehouder
Actuariaat	Dhr. Heesterbeek
Risico	Dhr. Jacobs (waarnemend)
Interne audit	Dhr. Van der Veer (waarnemend)

European Benchmark Regulation

De Europese Benchmark Regulation (BMR) stelt wettelijke eisen aan benchmarks, waaronder referentierentes. Om de robuustheid van de referentierentes te vergroten mogen deze niet langer uitsluitend op quotes van banken gebaseerd zijn. Dit betekent dat het gebruik van EONIA en Euribor in nieuwe contracten is verboden vanaf 1 januari 2020.

EONIA wordt €STER

EONIA (Euro overnight index average) is de rente voor eendaags ongedekte leningen tussen banken en speelt een rol in de waardering van derivaten en als vergoeding op kasgeld als onderpand. Per 3 januari 2022 zal EONIA niet meer worden gepubliceerd. De overgang naar de nieuwe referentierente, €STER (euro short-term rate), leidt tot twee significante aanpassingen voor het pensioenfonds. Ten eerste zal er een herwaardering van de beïnvloedde derivatenposities gaan plaatsvinden; ten tweede moeten alle contractuele verwijzingen naar EONIA worden aangepast. €STER is gebaseerd op een grote verzameling van 'overnight' leningen door banken en wordt sinds 9 oktober 2019 gepubliceerd. Op basis van voorlopige publicaties is door de ECB vastgesteld dat EONIA vervangen gaat worden door ESTER plus 8,5 basispunt. De fiduciair manager van het pensioenfonds is in overleg met de relevante vermogensbeheerders om de transitie naar de nieuwe referentierente vorm te geven.

Euribor wordt Hybrid Euribor

Euribor (Euro Interbank Offered Rate) is gebaseerd op tarieven van ongedekte leningen tussen banken en is belangrijk voor de waardering van pensioen- en verzekeringsverplichtingen. Dit rentetarief verdwijnt niet, maar zal worden hervormd. Het hervormde rentetarief wordt gebaseerd op transacties in plaats van quotes. In geval van onvoldoende transacties worden alternatieve berekeningsmethoden toegepast. Euribor zal geleidelijk en 'geruisloos' worden vervangen door de Hybrid Euribor.

De geleidelijke aanpassing van Euribor zal naar verwachting geen gevolgen hebben voor het pensioenfonds. DNB gaat de rentecurve, met de nieuwe UFR, pas op 1 januari 2021 aanpassen. In 2020 zal DNB bezien of de nieuwe Euribor een aanpassing van de rentecurve noodzakelijk maakt. De zeer omvangrijke markt van euro obligaties/leningen met variabele rente, veelal gekoppeld aan Euribor met een opslag, zal derhalve niet verstoord worden.

Externe ontwikkelingen

Pensioenakkoord

In juni 2019 is na negen jaar onderhandelen een principeakkoord voor een nieuw pensioenstelsel bereikt. Het bestuur van het pensioenfonds volgt de verdere uitwerking van het pensioenakkoord door de stuurgroep, zodat indien nodig aanpassingen kunnen worden voorbereid en doorgevoerd.

De aanpassingen van de AOW-leeftijd zijn vanaf 1 januari 2020 ingegaan en daar waar nodig verwerkt in de administratie van het pensioenfonds.
De verhoging is 2 jaar bevroren op 66 jaar en 4 maanden, hierdoor stijgt de AOW-leeftijd in 2024 naar 67 jaar. Daarna gaat de AOW met 8 maanden omhoog per jaar dat de Nederlandse bevolking gemiddeld langer leeft. Het bestuur houdt de ontwikkelingen in de gaten en onderneemt actie zodra dit van toepassing is voor het pensioenfonds.

Commissie Parameters

Op 11 juni kwam het advies van de Commissie Parameters naar buiten over de door pensioenfondsen te hanteren parameters voor rendement en inflatie, de scenarioset en de UFR-methode. De minister van SZW heeft besloten dat de parameters voor rendement en inflatie per 1 januari 2020 worden aangepast. DNB heeft besloten de voorgestelde UFR-methodiek te implementeren, maar pas vanaf 1 januari 2021.

De belangrijkste wijzigingen zijn:
- De minimale prijs-en looninflatiepercentages worden verlaagd.
- De maximale meetkundige rendementen worden verlaagd.
- De UFR-methode, die wordt toegepast bij de vaststelling van de rentetermijnstructuur, wijzigt.
- Het model voor het genereren van de scenarioset ten behoeve van de haalbaarheidstoets en de uniforme rekenmethodiek (URM) wordt geherkalibreerd, waardoor het aantal negatieve rentes in de scenarioset zal afnemen.

DNB heeft ervoor gekozen om de aanpassing van de UFR-methodiek te combineren met de lopende hervorming van de rentebenchmark, waarop de rentetermijnstructuur is gebaseerd. Dit om te voorkomen dat de rentetermijnstructuur twee keer in een korte periode wordt gewijzigd.

De nieuwe UFR-methodiek leidt daarom niet eerder dan 1 januari 2021 tot een lagere dekkingsgraad, een hogere zuiver kostendekkende premie en een lagere premiedekkingsgraad. Het bestuur heeft zich over de gevolgen van de adviezen van de Commissie Parameters laten informeren door de adviserend actuaris. De ontwikkelingen op dit gebied en de exacte invoerdatum worden gemonitord en meegenomen in besluiten indien van toepassing.

Maatregel Koolmees

In november 2019 heeft minister Koolmees besloten om pensioenfondsen die in problemen verkeren onder voorwaarden langer de tijd te geven om te voldoen aan de gestelde financiële eisen. Met deze maatregel werd voorkomen dat een groot aantal pensioenfondsen in 2020 kortingen moest doorvoeren. Korting was voor het pensioenfonds niet van toepassing, dus deze maatregel had geen gevolgen voor het fonds.

Beleid pensioenfonds

Inleiding

Voor een efficiënte en adequate uitvoering van de pensioenregelingen heeft het pensioenfonds beleid geformuleerd. Om het bestuur te adviseren over het beleid en te ondersteunen bij de uitvoering daarvan zijn er voor de belangrijkste onderwerpen commissies ingesteld. De risicomanagementcommissie, beleggingscommissie en communicatiecommissie bereiden beleid voor en geven op verzoek van het bestuur uitvoering aan het beleid. Het dagelijks bestuur fungeert als pensioencommissie naast haar reguliere werkzaamheden.

Risicomanagementbeleid

Het bestuur is verantwoordelijk voor de risicomanagementorganisatie en de beheersing van de risico's waaraan het pensioenfonds is blootgesteld. Het pensioenfonds werkt met integraal risicomanagement (IRM). Integraal benadrukt dat het gaat om het managen van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang.

Het pensioenfonds heeft het integraal risicomanagement ingericht volgens de richtlijnen van toezichthouder DNB (waaronder de risicoanalysemethode FIRM) en artikel 143 Pensioenwet ('een pensioenfonds richt zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt'). Daarnaast gaat het pensioenfonds uit van de beginselen van het COSO ERM-raamwerk (ERM: Enterprise Risk Management) voor het beoordelen en inrichten van risicomanagement, de ISO-kwaliteitseisen en best practices.

Ontwikkeling risicomanagement in 2019

In 2019 vonden de volgende ontwikkelingen van het risicomanagement plaats:

- Sinds 13 januari 2019 is de IORP II wetgeving van kracht gegaan. In de kern was de impact van de overgang naar IORP II voor het pensioenfonds beperkt aangezien er al zoveel mogelijk gewerkt werd conform een governance gebaseerd op het 3-lines of defence model. Binnen IORP II zijn "nieuw" binnen de (risk) governance van het pensioenfonds:
  - Sleutelfunctiehouder risicomanagement
  - Sleutelfunctiehouder actuarieel
  - Sleutelfunctiehouder interne audit
- De belangrijkste ontwikkeling in 2019 is het sluiten van het pensioenfonds geweest per eind 2019. Dit besluit is ook voor risicomanagement een van de belangrijkste onderwerpen van 2019 geweest. Dit heeft onder andere geleid tot een uitgebreide risicoanalyse met betrekking tot de belangrijkste risico's voortkomend uit het sluiten van het pensioenfonds.
- Per kwartaal is het risicoproces doorlopen conform het risicomanagementbeleid dat het pensioenfonds hanteert. Hierbij zijn de onderkende risico's, de governance rondom risicomanagement en het proces rondom risicomanagement aan bod gekomen. Het beleid en risicomanagementframework is erop gericht om risico's zo te beheersen dat sprake is van een verantwoorde en evenwichtige afweging tussen deze risico's enerzijds en rendement, stabiliteit in het verwacht pensioen, uitvoeringsefficiency en kosten anderzijds. Hierbij realiseert het pensioenfonds zich dat sommige risico's zich anders kunnen voordoen dan vooraf ingeschat.
- Er is een risicodashboard ontwikkeld voor het bestuur van het pensioenfonds dat periodiek inzicht geeft in de ontwikkeling van de bruto risico's en de effectiviteit van de beheersmaatregelen per risicocategorie. De rapportage geeft het bestuur een meer integraal inzicht in de ontwikkeling van de risicobeheersing. Dit vergroot de mogelijkheden tot adequate risicosturing.

Risicohouding

De risicohouding of risicobereidheid van een pensioenfonds concentreert zich rondom de mate waarin een pensioenfonds bereid is risico's te lopen teneinde haar doelstellingen te bereiken. Hierbij wordt rekening gehouden met de evenwichtigheid tussen de verschillende deelnemersgroepen. Deze risicobereidheid geeft inzicht in de mate waarin een meer of mindere mate van risico nemen leidt tot een al dan niet verhoogde kans op indexeren maar ook op korten. Maar geeft ook aan hoeveel beheersmaatregelen (en tegen welke kosten) gewenst worden bij een risicomijdende houding ten opzichte van een meer risicozoekende houding.

Het pensioenfonds heeft in afstemming met haar deelnemers ten aanzien van haar risicohouding bij beleggingsrisico's voor een vrij neutrale risicohouding gekozen. Dat betekent dat men wel enig risico wil lopen teneinde haar ambitie (zo mogelijk indexeren van haar pensioenen) mogelijk te maken.
Deze risicohouding is geconcretiseerd middels het vaststellen van:

- Vereiste Dekkingsgraad (VDG) tussen 114% en 123% (Onder)grenzen voor de uitkomsten van de haalbaarheidstoets
- Mediaan verwacht pensioenresultaat vanuit VEV: tenminste 90%
- Mediaan verwacht pensioenresultaat vanuit feitelijke dekkingsgraad: tenminste 90%
- Ondergrens "slechtweerscenario" vanuit de feitelijke dekkingsgraad: 35%

Ook voor de overige risico's is een risicohouding/bereidheid vastgelegd. De overige risico's zijn anders dan de beleggingsrisico's onbeloonde risico's, ofwel een hoger risico leidt niet tot een beloning. Het fonds wenst deze risico's dan ook zoveel mogelijk te beperken, waarbij de kosten van beheersing niet uit het oog worden gehouden.

			Kans:			
			1	2	3	4
			laag	beperkt	aan-zienlijk	hoog
Im-pact	1	laag	1	2	3	4
	2	be-perkt	2	4	6	8
	3	ge-middeld	3	6	9	12
	4	aan-zienlijk	4	8	12	16
	5	hoog	5	10	15	20

Een score hoger dan 12 wordt hierbij als een onacceptabel hoog risico beoordeeld. De categorie met een score 10-12 wordt als aanzienlijk gekwalificeerd en kan tijdelijk geaccepteerd worden.

Risico-overzicht

Voor een adequate risicobeheersing heeft het pensioenfonds een risicoframework ingericht. Dit is gebaseerd op FIRM/FOCUS en waar nodig verder aangevuld. Dit risicoframework monitort in totaal 6 hoofdcategorieën van risico's met bijbehorende onderliggende risico's gecategoriseerd naar financiële en niet-financiële risico's.

Overzicht onderkende risico's pensioenfonds

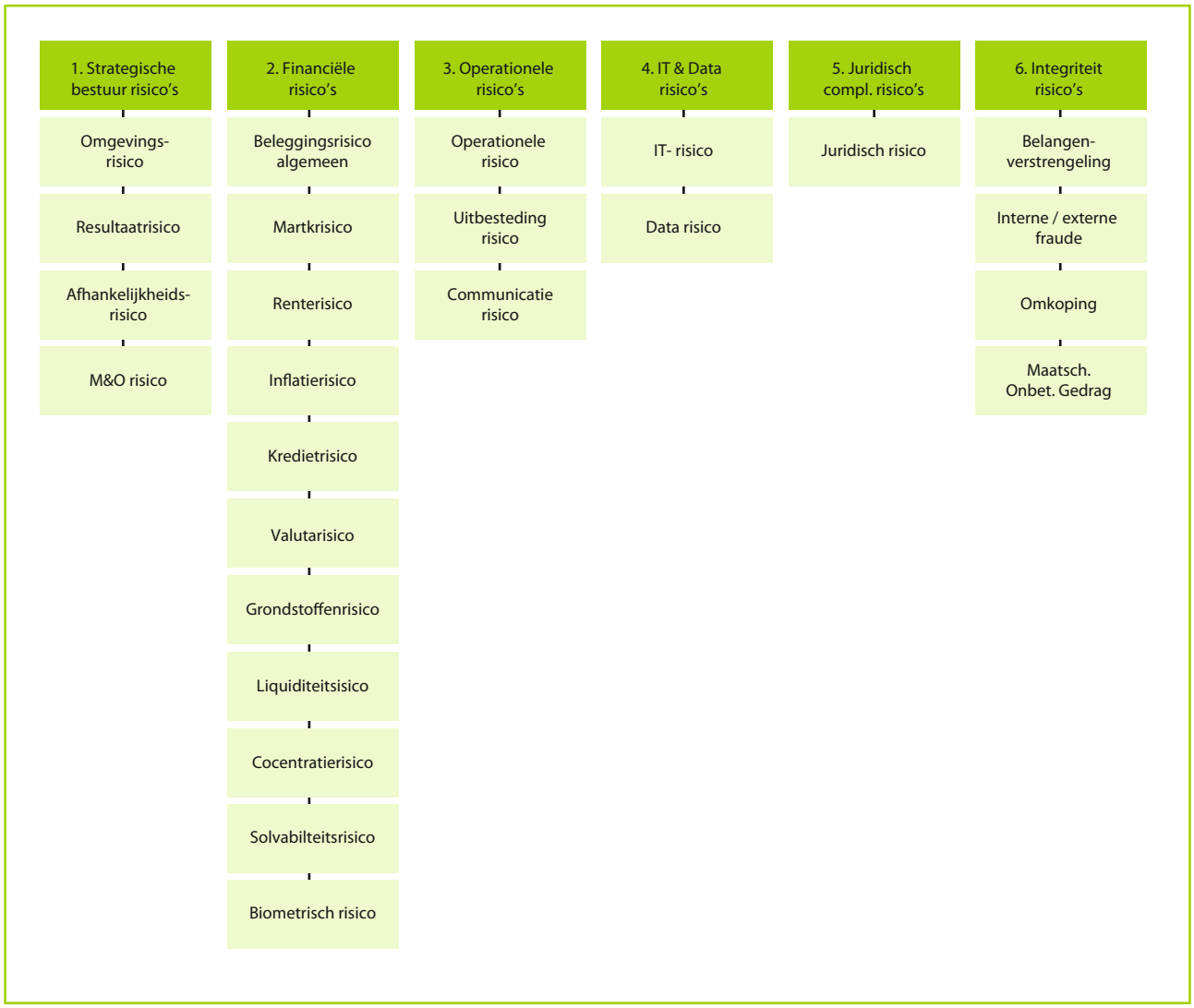

De belangrijkste risico binnen het raamwerk worden hieronder nader toegelicht.

Financiële risico's

Financiële risico's zijn risico's die direct slaan op de financiële positie van een pensioenfonds.
Het pensioenfonds onderkent als belangrijkste financiële risico's:

1. Rente risico;
2. Marktrisico;
3. Valutarisico.

Niet-financiële risico's

De term 'niet-financieel' bij niet-financiële risico's betekent niet dat deze risico's geen financiële schade kunnen veroorzaken bij het pensioenfonds. Het zegt alleen dat er geen rechtstreekse relatie is tussen deze risico's en de financiële positie van het pensioenfonds. Het pensioenfonds onderkent als belangrijkste niet-financiële risico's:

4. Omgevingsrisico;
5. Uitbestedingsrisico;
6. IT-risico;
7. Data risico.

Risicobeschrijving

Hierna worden de belangrijkste risico's weergegeven en de wijze waarop het bestuur het beleid voor de beheersing van deze risico's heeft vormgegeven.

1. Renterisico

Het renterisico heeft niet alleen betrekking op obligaties en leningen op schuldbekentenis, maar ook op de verplichtingen. Onder het Financieel Toetsingskader (FTK) dat per 2007 is ingevoerd, is het (verschil in) renterisico tussen beleggingen en verplichtingen van belang. Dit wordt veroorzaakt door het verschil in de gemiddelde looptijd van de beleggingen (kort) versus de verplichtingen (lang). Hierdoor zijn verplichtingen meer rentegevoelig en dat betekent een risico voor de ontwikkeling van de dekkingsgraad in het geval dat de rente gaat dalen.

Om het renterisico te beheersen wordt de renteontwikkeling dagelijks gemonitord en wordt het risico gedeeltelijk afgedekt door het renteafdekkingsbeleid. Het pensioenfonds hanteert een dynamische afdekking van het renterisico op basis van een rentestaffel, waarbij de afdekking in principe afneemt bij een lagere rente. Het pensioenfondsbestuur heeft echter eind juni besloten om af te wijken van het dynamische afdekkingsbeleid. De rente was in het eerste halfjaar van 2019 sterk gedaald en op basis van het bestaande beleid zou dit leiden tot een verdere verlaging van de rente-afdekking. Er is echter, op basis van de relatief lage dekkingsgraad, een uitgevoerde gevoeligheidsanalyse en een analyse van de marktomstandigheden voor gekozen om de rente-afdekking te verhogen. Deze keuze heeft ervoor gezorgd dat de impact van verdere rentedalingen op de dekkingsgraad in de tweede helft van 2019 beperkter waren.

2. Marktrisico

Marktrisico is het risico als gevolg van het beleggen zelf en de ontwikkelingen op de financiële markten. Beleggingscategorieën met een relatief hoog risico, zoals zakelijke waarden, stijgen en dalen door omstandigheden in de markten waarin wordt belegd. Dit risico wordt enerzijds geaccepteerd voor het behalen van rendement en anderzijds zo veel mogelijk beheerst door de beleggingen te spreiden over meerdere markten.

Het beleid op het gebied van marktrisico is vastgelegd in het strategische beleggingsbeleid van het pensioenfonds en is vastgesteld op basis van een ALM-studie, goed huisvaderschap en gezond verstand. In de vermogensbeheerovereenkomsten is vastgelegd door welk partij en op welke wijze (spreiding en soorten beleggingen) het vermogen belegd dient te worden. De vermogensbeheerovereenkomst legt in elk geval vast dat de vermogensbeheerder een intensievere informatievoorziening levert tijdens een financiële crisis. Daarnaast is vastgelegd dat de fiduciair beheerder het bestuur in samenwerking met de beleggingscommissie alternatieve maatregelen biedt om schade en risico's tijdens een crisis te beperken.

De beleggingsrichtlijnen worden vastgesteld door het bestuur en bevatten alle restricties waarbinnen een vermogensbeheerder vervolgens naar eigen inzicht mag beleggen. Monitoring van het marktrisico geschiedt door de beleggingscommissie door middel van mandaten, limietmonitoring en periodieke rapportage.

Scenario's dekkingsgraad voor markt- en martkrenterisico per eind 2019

De onderstaande tabel geeft de gevoeligheid van de dekkingsgraad weer voor het rente- en aandelenrisico waarbij de risico's zich gecombineerd voordoen. Hierbij wordt verondersteld dat alle andere factoren onveranderd blijven. De aandelenrendementen worden hierbij schoksgewijs tussen de -25 % en +25 % aangepast, de rente wordt schoksgewijs tussen de -1% en +1% aangepast.

Gevoeligheidsanalyse dekkingsgraad (toezicht, in %)

Delta Rente	Zakelijke waarden -25%	Zakelijke waarden 0%	Zakelijke waarden +25%
-1,0%	95,1	103,0	111,0
-0,5%	96,9	105,6	114,3
0%	99,0	108,5	118,1
0,5%	101,3	111,8	122,2
1,0%	103,9	115,3	126,7

3. Valutarisico

De waarde van beleggingen kan veranderen door schommelingen in de wisselkoersen ten opzichte van de euro. Het valutarisico wordt vastgesteld door middel van de portefeuilleconstructiestudie. Op basis van de uitkomsten uit deze studie wordt het valutarisico (gedeeltelijk) afgedekt voor een aantal gedefinieerde valuta en beleggingscategorieën.

4. Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico betreft veranderingen van buiten het pensioenfonds. Het kan bijvoorbeeld gaan om verschuivende concurrentieverhoudingen, een veranderende opstelling van belanghebbenden, aantasting van de reputatie en verslechtering van het ondernemingsklimaat. Het pensioenfonds beheerst dit risico door te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen en transparant te zijn bij de belangenafweging en besluitvorming.

5. Uitbestedingsrisico

Onder het uitbestedingsrisico verstaat het pensioenfonds het risico dat de continuïteit van de bedrijfsvoering, integriteit en de kwaliteit van de externe dienstverleners onvoldoende gewaarborgd is. Vanwege het feit dat het pensioenfonds de administratieve uitvoering van de pensioenregeling, het fiduciair management en het vermogensbeheer heeft uitbesteed aan derde partijen, is het uitbestedingsrisico een van de belangrijkste risico's binnen het risicoframework.

Ten behoeve van de beheersing van het uitbestedingsrisico heeft het pensioenfonds een breed spectrum aan beheersmaatregelen geïmplementeerd. Deze bestaan onder andere uit:

- Het pensioenfonds beschikt ten aanzien van elke externe dienstverlener over een uitbestedingsovereenkomst die voldoet aan de wettelijke regels op het gebied van uitbesteding;
- Met de uitvoerende organisaties zijn nadere afspraken omtrent procedures, processen, informatieverschaffing en te leveren diensten vastgelegd in een Service Level Agreement;
- Het pensioenfonds ontvangt en beoordeelt periodieke rapportages (waaronder ISAE 3402 Type II rapportages, risicoverantwoordingsrapportages en SLA-rapportages van de externe uitvoeringsorganisaties);
- Periodieke overleggen waarin de niet-financiële risicorapportage van de uitbestedingsorganisatie wordt besproken;
- Ad-hoc analyses op voldoen aan beleid van het pensioenfonds door de uitvoeringsorganisatie.
- Stringente monitoring van in het bijzonder de activiteiten bij de custodian.

In 2019 heeft het pensioenfonds een uitgebreide evaluatie uitgevoerd teneinde expliciet te onderzoeken in welke mate het uitbestedingsbeleid van het pensioenfonds gevolgd wordt bij haar uitbestedingspartijen. De uitkomsten hieromtrent waren tevredenstellend. Ultimo 2018 heeft het pensioenfonds haar custodian-activiteiten ondergebracht bij een andere partij. Dat heeft in het eerste jaar tot diverse bijstellingen geleid waarvan de impact echter beperkt bleef.
Met de beschikbare set aan beheersmaatregelen wordt het pensioenfonds voldoende in staat gesteld de uitbestedingsrisico's goed te monitoren en te beheersen.

6. IT-risico

Het pensioenfonds loopt een risico dat informatietechnologie (IT) de bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet-continu of onvoldoende beveiligd ondersteunt. Dit IT-risico kan bijvoorbeeld optreden als de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegerust op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan sprake zijn van het IT-risico bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld toegang voor niet-geautoriseerde gebruikers);
- de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving);
- de continuïteit (het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur, waaronder applicaties en systemen).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het pensioenfonds. De risicomanagementcommissie heeft IT periodiek op de agenda staan. Het beoordeelt de inrichting van de IT bij uitvoeringsorganisatie AZL aan de hand van de ISAE 3402 en de ISAE 3000 rapportage. Belangrijke onderdelen daarvan zijn de beschrijving van de IT, de IT-processen, IT-security, beschikbaarheid van systemen, systeemintegriteit, vertrouwelijkheid en privacy,

bijbehorende beheersmaatregelen en de bevindingen van de externe accountant. Het pensioenfonds heeft een IT-risicobeleid geformuleerd, inclusief beheersmaatregelen en een daarop aansluitende rapportage. In 2019 is de opzet van de IT security bij de belangrijkste uitbestedingspartijen verder onderzocht. Er zijn hier geen aandachtspunten uit voortgekomen.

7. Datarisico

Het pensioenfonds is als gegevensverantwoordelijke eindverantwoordelijk voor alle data die het pensioenfonds in beheer heeft. De belangrijkste (pensioenuitvoering) processen waarbij grote hoeveelheden data aan te pas komen zijn uitbesteed. De beheersing die het pensioenfonds heeft ingericht ligt in het verlengde van het uitbestedingsrisico en IT risico beheersing. Aanvullend heeft het pensioenfonds verwerkingsovereenkomsten afgesloten met alle belangrijke partijen die data verwerken. Binnen de fondsomgeving wordt het gebruik van persoonsgegevens tot een minimum (alleen strikt noodzakelijk) beperkt.

Risicomanagementorganisatie

Risicoraamwerk

Het risicoraamwerk omvat het beleid, het risicoproces en de risicogovernance van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft het raamwerk in 2019 verder uitgewerkt en geïmplementeerd. Deze vaste structuur met een continu proces geeft het pensioenfonds meer controle en overzicht over de (beheersing van de) risico's. Dit zorgt ervoor dat het bestuur de risico's goed in beeld heeft, de juiste besluiten kan nemen en tijdig kan bijsturen.

Het pensioenfonds heeft het integraal risicomanagement (IRM) in 2019 verder vormgegeven met de verankering van de vastgestelde risicohoudingen en -toleranties voor de niet-financiële risico's binnen het risicoraamwerk, het uitwerken van de integrale risicoanalyse in een risk control framework en het ontwikkelen van een periodiek risicodashboard.

Gedurende 2019 heeft het pensioenfonds het risicoraamwerk verder vormgegeven in lijn met IORP II wetgeving. Het risicoraamwerk is hierop aangepast doormiddel van het opnemen van eventuele nieuwe risico's, het vormgeven aan de Eigen Risico Beoordeling (ERB) en het werken middels de verschillende sleutelfuncties.

Risicomanagementsysteem

Het ingerichte risicoraamwerk helpt het bestuur van het pensioenfonds om vanuit de lange- en kortetermijndoelstellingen van het pensioenfonds risico's structureel in kaart te brengen, zodat het pensioenfonds ieder kwartaal kan bepalen of het beheersingskader goed werkt of aanpassing behoeft. Daarbij neemt het pensioenfonds ook interne en externe omgevingsfactoren in acht. Binnen dit raamwerk brengt het pensioenfonds financiële en niet-financiële risico's en beheersmaatregelen in beeld.

In onderstaande schema geven we het risicomanagementproces op hoofdlijnen weer.

Voor een effectieve beheersing van de risico's die het pensioenfonds loopt, is het noodzakelijk om de onderlinge afhankelijkheid van risico's te doorgronden. Het integrale risicomanagementproces geeft het bestuur de benodigde structuur om risico's te onderkennen en op een consistente manier beheersmaatregelen te treffen.

Gedurende 2019 heeft het fundament op het gebied van risicobeleid, risicoframework, proces en governance goed gewerkt.

Met de huidige inrichting en werking van het risicomanagement raamwerk is het pensioenfonds van mening dat de relevante risico's worden onderkend en geadresseerd. Hiermee wordt een beheerste en integere bedrijfsvoering in voldoende mate geborgd.

Risicomanagement in 2020

Op het gebied van risicomanagement zal in 2020 enerzijds aandacht gegeven worden aan nieuwe ontwikkelingen en eisen voortkomende uit de IORP II wetgeving en anderzijds aan het verdiepen op specifieke (risico)onderwerpen.

- Een van de nieuwe onderdelen die in 2020 expliciet aan bod zal komen is het uitvoeren van een Eigen Risico Beoordeling (ERB).
- Naast de brede ERB gaat het pensioenfonds op specifieke risico's inzoomen. Voorbeelden hiervan zijn de steeds langer wordende uitbestedingsketens en het IT- en cyberrisico.
- Het intensiveren van de samenwerking met de overige sleutelfunctionarissen actuariaat en internal audit. Doelstelling is om periodiek een gezamenlijke afstemming te hebben om zo de integraliteit van de observaties te bespreken en te beoordelen.
- Uitvoeren van de doorlopende evaluatie van het risicoraamwerk. Dit doet het fonds door middel van het in detail bespreken van een aantal geselecteerde risico's uit het risicoraamwerk. Doelstelling is om op deze wijze iedere 3 jaar de opzet, bestaan en werking van alle risico's uit het risicoraamwerk te evalueren.
- Het uitvoeren van een strategische risico-inventarisatie, waarbij ook aandacht zal worden gegeven aan het vaststellen van de risicoprincipes en de risicohouding ten aanzien van de niet-financiële risico's.
- Naast bovenstaande activiteiten verwacht het pensioenfonds vanuit de toezichthouder/sector weer verschillende sectorbrede uitvragen/enquêtes met betrekking tot de inrichting en werking van het risicomanagementsysteem.

Beleggingsbeleid

Het pensioenfonds gebruikt voor haar beleggingen twee portefeuilles: de matchingportefeuille en de rendementsportefeuille.

De rendementsportefeuille bestaat uit de risicovollere beleggingen van het pensioenfonds. Deze portefeuille heeft als belangrijkste taak toeslagverlening mogelijk te maken. De matchingportefeuille bestaat voornamelijk uit hoge kwaliteit obligaties en producten om het renterisico af te dekken. Deze portefeuille heeft als belangrijkste taak te kunnen voldoen aan de (nominale) pensioenverplichtingen.

Het pensioenfonds heeft besloten om het beleggingsbeleid in 2019 in grote lijnen ongewijzigd te laten ten opzichte van 2018. Ten opzichte van het strategisch beleid sluit het beleggingsbeleid van 2019 beter aan. In lijn met het strategische beleid is de allocatie naar aandelen opkomende landen (+0,5%) en vastrentende waarden (+0,1%) verhoogd ten laste van de allocatie naar aandelen ontwikkelde landen (-1%).

Vier maanden na de implementatie van het nieuwe beleggingsbeleid, juni 2019, heeft het pensioenfonds na een forse rentedaling besloten de rente-afdekking te verhogen van 45% naar 60% met als doel de dekkingsgraad te beschermen en te voorkomen dat de kritische dekkingsgraad geraakt wordt. Tevens is de eerste aanzet gegeven tot de uitvoering van een nieuwe ALM-studie in 2020.

Marktontwikkelingen

Markten werden wereldwijd in 2019 ondersteund door de enorme draai in het monetair beleid en de gedaalde rente. In december 2018 daalden markten nog sterk door de angst dat centrale banken met renteverhogingen de economische groei zouden smoren. Maar een snelle draai van renteverhogingen naar -verlagingen heeft ervoor gezorgd dat 2019 het beste jaar voor aandelen van de afgelopen twee decennia is geworden. Maar ook vrijwel alle andere categorieën, van staatsobligaties tot vastgoed, noteerden positieve rendementen.

Beleggingsresultaat 2019

Over geheel 2019 is op het belegde vermogen een rendement behaald van 15,5% (15,0% na kosten), opgebouwd uit een rendement voor de rendementsportefeuille van 14,9% en een rendement voor de matchingportefeuille van 14,1%. Het rendement van de totale portefeuille is over het hele jaar gezien hoger dan de rendementen van de twee onderliggende portefeuilles. Dit komt door een draai van de rendementsontwikkeling van beide portefeuilles vlak na een herbalancering van de totale beleggingsportefeuille eind augustus. Tot en met augustus behaalde de matchingportefeuille een hoger rendement dan de rendementsportefeuille waardoor de verhouding van beide portefeuilles buiten de gewenste bandbreedte raakte. Na een onttrekking van € 30 miljoen uit de matchingportefeuille, de herbalancering, was het rendement van de matchingportefeuille echter negatief. De rendementsportefeuille deed het met een goed positief rendement na de instroom uit de matchingportefeuille relatief gezien een stuk beter.

De rendementsportefeuille bleef 1,1%-punt in 2019 achter op de bijbehorende benchmark. De voornaamste reden was een selectie-effect: een negatief uitvoeringsresultaat binnen aandelen ontwikkelde landen. De matchingportefeuille deed het 0,4%-punt minder dan de benchmark.

Over een langere periode heeft het pensioenfonds de volgende rendementen behaald:

	2019	2018	2017	3-jaars
Portefeuille	15,0%	-1,6%	3,4%	5,3%
Rendements-portefeuille	14,9%	-5,0%	9,6%	6,1%
Benchmark	16,0%	-4,8%	9,5%	6,6%
Matching-portefeuille	14,1%	2,4%	-3,5%	4,1%
Benchmark	14,5%	1,9%	-3,7%	4,0%

Over een periode van drie jaar is de rendementsportefeuille iets achtergebleven bij de uitvoeringsbenchmark. De matchingportefeuille heeft een marginaal beter rendement behaald dan de uitvoeringsbenchmark over die periode.

In 2018 is besloten om een overstap te maken voor een deel van de portefeuille (aandelen ontwikkelde landen) naar een fonds van Robeco waarin maatschappelijk verantwoord beleggen wordt gecombineerd met factor beleggen. Tot op heden heeft dit fonds niet de resultaten behaald die hiervan verwacht werden. Het bestuur bekijkt dit samen met de fiduciair manager kritisch en zullen aanpassingen gedaan worden als het bestuur dit nodig acht.

Vastrentende waarden

Vastrentende markten kenden een bijzonder jaar. Onder invloed van verruimende centrale banken daalden kapitaalmarkrentes aanzienlijk. In de eurozone daalde de rente tot historisch lage niveaus. De Duitse 10-jaar rente liet een laagste punt van -0,72% zien in augustus maar eindigde het jaar op -0,19%. Per saldo daalden renteniveaus gedurende het jaar waardoor op obligatieportefeuilles prima rendementen behaald werden. De Europese staatsleningenindex liet een rendement van +6,8% zien.

Kredietopslagen in zowel Europa als in de Verenigde Staten daalden door de zoektocht naar rendement door beleggers. Zowel in het investment grade deel, als het minder kredietwaardige high yield deel van de obligatiemarkten was deze trend waarneembaar. Ook obligaties uit opkomende markten kenden een goed jaar. Kredietopslagen op zowel harde valuta obligaties als lokale valuta obligaties lieten een aanzienlijke daling zien over het jaar. Ook hier speelde de zoektocht naar rendement van beleggers een belangrijke rol.

Aandelen

De wereldwijde aandelenindex sloot 2019 af met een positief rendement van maar liefst 28%. Dat maakte 2019 het beste jaar voor aandelen van de afgelopen twee decennia. Amerikaanse aandelen presteerden het best (+31%), op de voet gevolgd door Europese small cap aandelen. Aandelen in het Verenigd Koninkrijk bleven achter. De technologiesector (+50%) was duidelijk de best presterende sector, maar ook aandelen in de

industriële sector en communicatiesector stegen sterk. De energiesector bleef, net als in 2018, flink achter (+14%) ondanks dat de olieprijs ruim 20% steeg in 2019.

Aandelen in opkomende markten bleven achter bij aandelen in de ontwikkelde markten, maar noteerden nog steeds een positief rendement van 18%. Daarenboven stegen de valuta's van opkomende landen ten opzichte van de euro ook nog eens met zo'n 2,5%. Hiermee werd ook hier het verlies van 2018 meer dan goedgemaakt. De koersontwikkeling was in 2019 een goede weergave van de politieke en monetaire ontwikkelingen. In het eerste kwartaal van het jaar werden koersen ondersteund door de daling van de Amerikaanse rente. In het midden van het jaar daalden koersen door toenemende handelsperikelen, vooral in de exportgedreven Aziatische markten. Bovendien was sprake van politieke onrust in een aantal opkomende markten, zoals Chili, Ecuador en Libanon. De ontspanning in de handelsoorlog zorgde niettemin voor een goed vierde kwartaal.

Onroerend goed

Het jaar 2019 was wederom een goed jaar voor vastgoed. Zowel beursgenoteerd als niet-beursgenoteerd vastgoed profiteerde van de dalende rente, waardoor financieringskosten daalden en kasstroomgenererende beleggingen in waarde stegen. Beursgenoteerd vastgoed deed het vooral goed in Europa met een rendement van bijna 30%. Vastgoed in het Verenigd Koninkrijk profiteerde van afnemende onzekerheid omtrent de brexit. De kantorensector profiteerde van de toegenomen werkgelegenheid. De winkelsector heeft het lastig onder invloed van groeiende internetverkopen. De logistieke sector profiteert hier juist van. Binnen de woningsector gaan er in Europa steeds meer stemmen op om de sterk stijgende huren te beteugelen.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Vanuit haar verantwoordelijkheid als institutionele belegger geeft het pensioenfonds invulling aan een maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) beleid. Als basis worden hierbij de Principles for Responsible Investment en de Global Compact en de Sustainable Development Goals (SDG's) van de United Nations gehanteerd. [1)]

Het pensioenfonds heeft in 2019 verder invulling gegeven aan haar beleid inzake verantwoord beleggen onder andere binnen de categorie bedrijfsobligaties en hoogrentende landen. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- Een strengere toepassing van uitsluitingen is in de gehele portefeuille doorgevoerd
- Binnen bedrijfsobligaties en hoogrentende landen is een overstap gemaakt naar duurzame beleggingsfondsen
- In het strategische MVB-beleid is het thema Klimaat verder uitgewerkt en geconcretiseerd
- Inzicht wordt gegeven in de CO2 uitstoot en ESG-scores binnen de liquide beleggingen

Verantwoord beleggen is geïntegreerd in het beleggingsproces en bestaat uit de volgende onderdelen:

- Integratie binnen het beleggingsbeleid.
- Actief aandeelhouderschap;
  - Engagement: aangaan van dialoog met ondernemingen om veranderingen te bewerkstelligen.
  - Stemmen op aandeelhouders-vergaderingen (proxy voting).
- Uitsluiting;
  - Bedrijven die direct betrokken zijn bij tabak.
  - Bedrijven die direct betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens.
  - Bedrijven met een ESG-rating van CCC of lager.
- Positieve selectie.

Kempen Capital Management (KCM) verzorgt als fiduciair manager de uitvoering van het MVB-beleid met betrekking tot doorlichten van de portefeuilles (screening), engagement en uitsluiting. KCM monitort in dit kader ook de wijze waarop de vermogensbeheerders die het

1) De Global Compact bestaat uit tien principes gerelateerd aan mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie en vinden hun oorsprong in internationaal breed geaccepteerde verdragen zoals de Universele Verklaring inzake de Rechten van de Mens en de conventies van de International Labour Organisation.
De SDG's reflecteren een ontwikkelingsagenda van 17 doelen (thema's) die de wereld in 2030 tot een betere plek moeten maken. Deze doelen gaan over o.a. armoedebestrijding, toegang tot gezondheidszorg, onderwijs, duurzame energie en klimaatverandering.

beleggingsbeleid voor het pensioenfonds uitvoeren invulling geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen. Binnen de categorie aandelen ontwikkelde markten worden deze activiteiten uitgevoerd door de fondsbeheerder Robeco.

Engagement

Het engagement-proces beoogt via dialoog verbetering te bewerkstelligen bij ondernemingen en fondsmanagers waar bepaalde ESG-aandachtspunten (environmental, social and governance) zijn geconstateerd. KCM en Robeco gaan mede namens het pensioenfonds de dialoog aan met ondernemingen en fondsmanagers. Het doel van engagement is om verbetering van het ESG-beleid van ondernemingen en fondsmanagers en de implementatie van dit beleid te stimuleren. Om de impact te vergroten wordt zo veel als mogelijk gekozen voor een thematische engagement-aanpak, zoals in 2019 klimaat een belangrijk thema was. Bij het klimaatthema staat de opwarming van de aarde centraal en gaat de discussie vooral over 'stranded assets' (activa waarvan de waarde voor het einde van hun economische levensduur daalt of zelfs negatief wordt) en over CO2 uitstoot.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen (proxy voting)

Het pensioenfonds heeft momenteel geen discretionaire aandelenbeleggingen in haar beleggingsportefeuille en voert daarom geen eigen stembeleid. De (actieve) beleggingsfondsen in de aandelenportefeuille hebben daarentegen wel een eigen stembeleid en geven hieraan uitvoering door te stemmen op de aandeelhoudersvergaderingen van de ondernemingen waarin zij belegd zijn. De wijze waarop hieraan uitvoering wordt gegeven wordt gemonitord door de fiduciair manager.

Uitsluiting

In lijn met de regelgeving heeft het pensioenfonds maatregelen genomen om niet te beleggen in ondernemingen die direct betrokken zijn bij de productie van anti-persoonsmijnen, kernkoppen, of clusterbommen. Daarnaast sluit het pensioenfonds bedrijven uit die onderdeel zijn van de tabaksector of met een MSCI ESG Research rating van CCC of lager. Een onderneming wordt ook uitgesloten van belegging als engagement met dit bedrijf niet resulteert in het gewenste effect.

De uitsluitingslijst (beschikbaar op de website van het pensioenfonds) is van toepassing op actieve aandelen- en obligatiefondsen en eventuele discretionaire mandaten in deze categorieën waarin het pensioenfonds is belegd. De uitsluitingslijst is niet van toepassing in het geval de betreffende ondernemingen onderdeel zijn van een index die passief door het pensioenfonds wordt gevolgd. De uitsluitingslijst wordt jaarlijks bijgewerkt.

Positieve selectie

In het geval van positieve selectie worden bedrijven geselecteerd die hoog scoren op (bepaalde) ESG-factoren. Via een dergelijk beleid wordt getracht 'positieve' bedrijven te stimuleren in hun groei en ontwikkeling terwijl dit bij de 'negatieve' bedrijven juist niet gebeurt. Evenals bij uitsluiting het geval is, vereist positieve selectie volledige invloed op het selectieproces.

Beleggingsresultaten 2019 in de excedentregeling

De excedentregeling van het pensioenfonds wordt uitgevoerd door Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP). Deelnemers in de excedentregeling hebben de mogelijkheid om de beschikbare premie te beleggen in Lifecycles of om zelf te beleggen (keuze uit een door het pensioenfonds lijst van fondsen). Onderstaande samenvatting van de resultaten heeft betrekking op de lifecycles.

Voor deelnemers vlak voor hun pensioendatum heeft de renteafdekking (circa 90% vanaf 3 jaar voor pensioen) bijgedragen aan een stabieler pensioen (we zagen dalende rentes in 2019)
Ook de allocatie naar Return (ca. 20% in Neutraal profiel) heeft goed bijgedragen (rendement op Return was 25.2%) Voor jongere deelnemer is ook dit rendement behaald in returngedeelte. Vanuit diversificatie is er rente-exposure (zowel binnen Return als ook naar % Matching). Dit heeft eveneens bijgedragen aan het behaalde rendement.

De matchingportefeuille heeft bijgedragen aan de performance (licht betere performance dan benchmark/ modelportefeuille).

De returnportefeuile heeft een sterke bijdrage geleverd, door hoge aandelenrendementen en grote bijdrage vanuit selectie-effecten.

NN IP geeft aan dat 2019 per saldo een sterk jaar was voor risicovolle beleggingen, maar dat ook categorieën als veilige staatsobligaties, grondstoffen en vastgoed het jaar duidelijk hoger afsloten. Maar 2019 kenmerkt ook als een jaar met veel onzekerheid over de markten, waardoor veel beleggers relatief voorzichtig gepositioneerd waren.

Beleggingsplan 2020

Vanwege de sluiting van het pensioenfonds heeft het bestuur besloten om in 2020 een ALM-studie uit voeren en de risicohouding opnieuw te bepalen. Begin 2020 is het beleggingsplan vastgesteld zonder ingrijpende aanpassingen. Na de ALM-studie zal worden bekeken welke aanpassingen in het beleggingsbeleid gewenst zijn. In het eerste kwartaal van 2020 is de financiele wereld behoorlijk opgeschrikt door de gevolgen van de Coronacrisis. De gevolgen voor de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds zijn opgenomen in de gebeurtenissen na balansdatum.

Communicatiebeleid

Het pensioenfonds heeft een communicatiebeleid vastgesteld. Doel van dit beleid is:

- De deelnemers zoveel mogelijk per doelgroep te informeren over de consequenties van gemaakte keuzes.
- De kennis over de inhoud en de mogelijkheden, de waarde maar ook de risico's, verbonden aan de pensioenregeling bij de deelnemers te vergroten.
- De betrokkenheid van de (gewezen) deelnemers bij hun oudedagsvoorziening stimuleren.
- De bewustwording van de deelnemers vergroten over relevante wijzigingen in wetgeving die betrekking hebben op hun oudedagsvoorziening en met name de gevolgen daarvan voor de regelingen van het pensioenfonds.

De communicatiecommissie heeft zich in 2019 met name gericht op de communicatie aan alle deelnemers (actief, inactief en pensioengerechtigden).

Hierbij is zij ondersteund door een klankbordgroep. De klankbordgroep bestaat uit actieve deelnemers en een pensioengerechtigde.
Uitingen van de pensioenadministrateur worden daarnaast gescreend door een groep van gebruikers van de pensioenadministrateur.

In 2019 is net als in 2018 aandacht besteed aan de verlaging van de pensioenopbouw in de basisregeling en de verlaging van de beschikbare premie in de excedentregeling. Hiervoor is een flyer gemaakt voor alle actieve deelnemers. Het bestuur vindt het van belang om deelnemers te wijzen op de eigen verantwoordelijkheid voor hun pensioen. Bij de verzending van de flyer is daarom een checklist toegevoegd, waarmee deelnemers kunnen uitrekenen of de hoogte van hun pensioen voldoende is op het moment dat ze met pensioen willen gaan of dat ze zelf aanvullende maatregelen moeten nemen om het passend te krijgen.

Sinds 2015 publiceert het pensioenfonds regelmatig artikelen op het Intranet van Van Lanschot. Deze artikelen kunnen ook door de niet-actieven en pensioengerechtigden onder 'tips' op de website van het pensioenfonds worden gevolgd. In 2019 is deze artikelenreeks voortgezet. Doel van de artikelenreeks was om de deelnemers meer te interesseren voor het onderwerp pensioen door middel van het uitlichten van specifieke thema's.

Communicatie 2020

Eind 2019 heeft de communicatiecommissie een nieuw communicatiebeleidsplan opgesteld in verband met de sluiting van het pensioenfonds per 1 januari 2020. Door de keuze van een andere uitvoerder voor de pensioenregeling van Van Lanschot Kempen is het pensioenfonds van mening dat het bevorderen van het pensioenbewustzijn niet langer een taak is van het pensioenfonds.
De focus voor de pensioencommunicatie ligt daarom op de wettelijk verplichte communicatie en de communicatie over de toekomst van het pensioenfonds. Begin 2020 is aan alle deelnemers en pensioengerechtigden een brief gestuurd over het sluiten van het pensioenfonds en de gevolgen van de sluiting voor de verschillende

doelgroepen. Verder zal in 2020 worden gecommuniceerd naar aanleiding van het verzoek van de werkgevers tot collectieve waardeoverdracht van de opgebouwde kapitalen in de excedentregeling.
Ook volgt de nodige communicatie naar aanleiding van het onderzoek dat het pensioenfonds gaat doen naar de mogelijkheden voor de toekomst.

Gebeurtenissen na balansdatum

Corona

Eind van het jaar stak het Coronavirus de kop op in China. Aanvankelijk nog een ver van ons bed risico maar vanaf eind februari werd de impact voor eerst Italië, maar al snel de andere Europese landen, waaronder Nederland duidelijk. Eind maart was de hele wereld in de greep van het virus. De impact van het Coronavirus is voor riskmanagement in het eerste kwartaal van 2020 een van de belangrijkste onderwerpen geweest (en zal het naar alle waarschijnlijkheid in later in 2020 ook zijn). Covid-19 had een grote invloed op de financiële markten en de business-continuity van organisaties.

De beleggingscommissie (in afstemming met een crisisteam, waaronder de sleutelfunctiehouder risicomanagement) heeft het voortouw genomen met betrekking tot. de impact op de financiële risico's. De sleutelfunctievervuller en -houder risicomanagement hebben naast de uitvoering van de reguliere riskmanagement taken voor het pensioenfonds met name gekeken naar welke impact het Coronavirus heeft op de continuïteit van het pensioenfonds in de breedste zin van het woord. Ten behoeve hiervan is een risicoanalyse uitgevoerd waarin gekeken is welke risico's als gevolg van Corona kunnen ontstaan op vlakken als continuïteit bestuursprocessen, continuïteit uitvoering van kritieke pensioenadministratieprocessen, continuïteit uitvoering van kritieke vermogensbeheerprocessen en impact op de financiële risico's. Hierbij spelen de uitbestedingspartijen een belangrijke rol in de beheersing van de Coronarisico's.

Op basis van de risicoanalyse is de conclusie met betrekking tot de volgende onderwerpen:

- *Strategie*
  Op korte termijn komt de strategie van het pensioenfonds niet in gevaar. Door Corona worden we gedwongen om meer dan ooit te focussen op wat primair belangrijk is en dat doen we dus ook. Tegelijkertijd werken we in gepast tempo door aan de toekomststrategie.

- *Operationele processen*
  Voor alle belangrijke operationele processen is in kaart gebracht welke risico's ontstaan als gevolg van Corona. In de praktijk zien we dat zowel bij de pensioenuitvoerder, bestuursbureau en de vermogensbeheerder moeiteloos is overgeschakeld op het thuiswerken. Alle primaire processen kunnen hiermee onbelemmerd doorgang vinden. Ook voor bestuurlijke processen geldt dat deze op afstand uitgevoerd worden.

  Het pensioenfonds heeft het crisisplan in werking laten treden. Hiermee komt het crisisteam ten minste op weekbasis bij elkaar om de status door te nemen. Belangrijke input hierbij zijn de statusupdates van de belangrijkste uitbestedingspartijen die het pensioenfonds ontvangt.

  Naast de uitvoer van de primaire processen is onder andere gekeken naar zaken als "key person" risk, tijdig kunnen voldoen aan Wet & Regelgeving (waaronder jaarwerkprocessen) en beheersing van de (onder) uitbesteding in de keten. Op al deze risico's zijn passende maatregelen genomen die in de praktijk effectief werken.

- *Financiële positie*
  De financiële markten lieten forse verliezen zien eind februari en begin maart 2020 en de dekkingsgraden van veel pensioenfondsen daalden aanzienlijk, zo ook die van Pensioenfonds Van Lanschot. De rente daalde fors, hoge kwaliteit staatsobligaties werden meer waard en aandelen juist minder waard. Dit leidde tot verschuiving in de verhouding tussen de

matchingportefeuille en de rendementsportefeuille en tot een minder goede afdekking van het renterisico. Ondanks deze schok op de financiële markten en de verminderde handelsmogelijkheden heeft het pensioenfonds de beleggingsportefeuille binnen de richtlijnen van het beleid weten te houden.

De beleggingscommissie vergadert frequent om ongewenste gevolgen van de koersval en de effecten op de risico's te monitoren. Waar nodig wordt actie ondernomen c.q. worden afwegingen gemaakt ten aanzien van wijziging van het beleid. Eind februari is besloten om de rente-afdekking verder te verhogen om daarmee de gevolgen van een verdere rentedaling te mitigeren.

Het pensioenfonds belegt een deel van haar portefeuille in beleggingen die snel liquide te maken zijn. Naast een voldoende cashpositie is het liquiditeitsrisico hiermee voldoende beheersbaar.

Vooruitblik 2020 en verder

Naar alle waarschijnlijkheid zal voor riskmanagement een groot gedeelte van 2020 in het teken staan van de impact van het Coronavirus. In het eerste kwartaal is inzichtelijk gemaakt wat de impact, risico's en maatregelen zijn voor de korte termijn. In het tweede kwartaal zal meer gekeken worden naar de (middel)lange termijn. Met name scenario's waarin de pandemie veel langer dan gedacht impact gaat hebben, zullen uitgebreid worden onderzocht.

Daarnaast is een belangrijk aandachtspunt om goed te blijven monitoren welke onvoorziene risico's er optreden bij het langer blijven werken op afstand. Ten slotte is de huidige situatie voor nagenoeg iedereen een nieuwe gebeurtenis met een enorme impact. Vanuit riskmanagement is het belangrijker dan ooit om hierbij een "open mind' te hebben en te houden om snel in te kunnen spelen op nieuwe gebeurtenissen.

Amsterdam, 18 juni 2020

Het Bestuur

Visitatiecommissie

Samenvatting rapport visitatiecommissie

De samenstelling van de visitatiecommissie is als volgt: Mevrouw L.E.M. Duynstee (sinds 2017), de heer S.J. Nauta (sinds 2018) en de heer G. Schreurs (sinds 2019). De Pensioenwet geeft aan dat de visitatiecommissie toezicht houdt op het beleid en de algemene gang van zaken, adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging.

De Code Pensioenfondsen 2018 heeft de visitatiecommissie betrokken bij de uitoefening van hun taak.

De visitatiecommissie past de VITP-Toezichtcode 2019 toe. Toepassing is niet wettelijk verankerd, maar wel aanbevolen door de VITP (Vereniging Intern Toezicht Pensioensector) en DNB. De visitatiecommissie heeft de principes uit de VITP-Toezichtcode toegepast bij de organisatie en opzet van de uit te voeren visitatie door het te hanteren normenkader (vermeld bij de diverse onderdelen van deze rapportage) vast te stellen.

Het rapport is tot stand gekomen op basis van ontvangen documentatie, interviews met verschillende betrokkenen bij het pensioenfonds en onderling overleg. De waarnemingsperiode van de visitatie is van januari 2019 tot en met december 2019.

Naar de mening van zowel visitatiecommissie als het bestuur van het fonds zijn in deze visitatie alle van tevoren aangewezen thema's besproken. Mocht achteraf blijken dat er door nieuwe informatie en/of documentatie, die niet bekend was bij de visitatiecommissie, andere conclusies getrokken hadden moeten worden, draagt de visitatiecommissie daar geen verantwoordelijkheid voor.

De visitatiecommissie draagt de verantwoordelijkheid voor de visitatie conform het bepaalde in de Pensioenwet, onverlet de eigen bestuurlijke en toezichthoudende verantwoordelijkheden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de controlerend accountant, de certificerend actuaris en de toezichthouders.

De visitatiecommissie heeft op 28 april 2020 haar rapport met bevindingen en aanbevelingen achtereenvolgens besproken met het bestuur en het verantwoordingsorgaan en daarna het definitieve rapport opgeleverd. De belangrijkste bevindingen vindt u hieronder:

Bevindingen en aanbevelingen

De leden van het bestuur zijn deskundig en er is met name in de tweede helft van 2019 enorm veel werk ook in bestuurlijke zin verzet. Wel kan de totale organisatie van het bestuur verbeterd worden waardoor ook de werkdruk voor bestuurders verlaagd kan worden. Door de feitelijke invulling van de sleutelfunctiehouders, de instelling van een raad van toezicht en het verstevigen van de regierol kan de organisatie verbeterd worden en zullen de deskundige bestuurders en de goed werkende commissies beter tot hun recht komen.

Op het gebied van risicomanagement heeft in 2019 de focus van het bestuur met name op de instrumentele kant gelegen. Daar zijn goede stappen gezet om het fundament onder het fonds te verstevigen. In het internaliseren van het risicomanagement kunnen nog stappen worden gezet. Hierdoor wordt het risicomanagement een integraal onderdeel van het besturen van het pensioenfonds en ondersteunt het als middel het bereiken van de doelstellingen en de beheersing van de organisatie. Een duidelijkere afbakening in de governance in het risicomanagement, alsmede een 2e lijns oordeel betrekken bij de besluitvorming, zijn daarbij nodig.

Het bestuur is zich bewust van het uitbestedingsrisico en het onderwerp keert met voldoende regelmaat terug op de agenda. Het management van het uitbestedingsrisico is

qua niveau echter nog niet op het niveau dat het bestuur zich een eigenstandig oordeel kan vormen. Door het beter benutten van de governance in het risicomanagement (inzet 2e en 3e lijn en opheffen versnippering actoren) kan naar het oordeel van de visitatiecommissie het beoogde niveau van het managen van het uitbestedingsrisico sneller worden bereikt.

Op vermogensbeheergebied functioneert de rolverdeling tussen bestuur, beleggingscommissie, bestuursbureau en fiduciair manager goed. Hoewel er enkele aanbevelingen zijn omtrent het verstevigen van de bedrijfsvoering, is duidelijk dat alle relevante beleggingsonderwerpen grondig aan de orde komen en dat het bestuur en de beleggingscommissie op een actieve, constructieve en prettige manier met elkaar samenwerken, waarbij ieder gremium vanuit zijn eigen rol een waardevolle bijdrage levert. De strategische beleggingsportefeuille heeft een goede spreiding naar de verschillende risicobronnen en kent geen bijzondere concentratierisico's. Het bestuur heeft in 2019 duidelijke stappen gezet in het vormgeven en implementeren van haar ESG-beleid in de beleggingsportefeuille.

Over 2019 was de financiële opzet van het fonds in lijn met vigerende wet- en regelgeving. Belangrijkste ontwikkeling was echter het besluit om over te gaan naar een gesloten fonds. Ondanks de late besluitvorming en de tijdsdruk, heeft het bestuur voldoende acties en studies ondernomen om de gevolgen van die overgang goed in beeld te hebben en vast te stellen dat de regeling voor nu uitvoerbaar blijft. In 2020 zal aan de hand van een uitgebreide ALM-studie vanuit de gesloten fonds positie, nader gekeken moeten worden naar de houdbaarheid, de risicobereidheid, de effectiviteit van het sturingsinstrumentarium en de asset mix.

Het bestuur is zeer bewust bezig met kosten, maar toch ziet de visitatiecommissie hier nog ruimte voor verbeteringen van processen en tijdige budgettering.

De reguliere communicatie van het pensioenfonds is in 2019 goed geweest. Net als in eerdere jaren is er veel aandacht besteed aan het vergroten van het pensioenbewust zijn/worden van de deelnemers. Echter, de communicatie rond het worden van een gesloten fonds had eerder en steviger moeten plaatsvinden. Naast de werkgever heeft het fonds als houder van de liggende aanspraken een zelfstandige verantwoordelijkheid voor de communicatie naar alle aanspraakgerechtigden (deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en andere aanspraakgerechtigden). De communicatie in 2020 zou specifiek gericht moeten zijn op een gesloten fonds, de gedeeltelijke collectieve overdracht, de toekomst van het fonds, de huidige crisis en het onderzoek naar de risicohouding. Met name niet tijdige en heldere communicatie over de collectieve waardeoverdracht van de kapitalen opgebouwd in de beschikbare premieregeling is een risico voor het pensioenfonds. De visitatiecommissie ziet 2020 als een zeer intensief jaar voor een communicatiecommissie. Er zal intensief gecommuniceerd moeten worden. Een communicatiebeleid waarin een duidelijke visie is opgenomen over de communicatie als gesloten fonds met daaraan gekoppeld een actieplan is hierbij essentieel.

Het bestuur heeft in 2018 weloverwogen gekozen voor een informerende rol richting sociale partners waar het gaat om vernieuwing van de uitvoeringsovereenkomst. In 2019 is het bestuur te laat in actie gekomen. Ook heeft de visitatiecommissie in 2019 een strategie voor de aanpak van de toekomst, waarin alle mogelijke opties worden besproken, gemist. Dit had in de eerste helft van 2019 opgesteld kunnen worden. Doordat de afspraken met de werkgevers over kosten en risico's bij de voorgenomen collectieve waardeoverdracht van de excedentregeling niet voor 1 januari 2020 zijn geformaliseerd, loopt het fonds in 2020 nog risico's. De visitatiecommissie dringt erbij het bestuur op aan hier zo spoedig mogelijk in de beëindiging hiervan te voorzien.

Tot slot

De visitatiecommissie dankt het bestuur wederom voor haar openheid en de geboden toegankelijkheid tot de documenten. De visitatiecommissie hoopt het bestuur met dit rapport handvatten te geven voor verdere optimalisering van haar bestuurlijk functioneren en heeft er alle vertrouwen in dat het fonds in goede handen is bij het bestuur. 30 april 2020 De visitatiecommissie

Reactie bestuur

Het bestuur heeft kennisgenomen van het door de visitatiecommissie opgeleverde rapport. Door het worden van een gesloten fonds is het bestuur van mening dat een Raad van Toezicht een beter passende vorm van intern toezicht is, daarom is besloten om vanaf medio 2020 een Raad van Toezicht aan te stellen.
Het bestuur dankt de Visitatiecommissie voor de prettige samenwerking van de afgelopen jaren en voor het duidelijke en onafhankelijke rapport over 2019.

Het bestuur is het ten dele eens de observaties van de visitatiecommissie en de opgenomen aanbevelingen. Over de punten waar het bestuur een andere mening is toegedaan die samenhangen met keuzes uit het verleden zal met de Raad van Toezicht in 2020 gesproken worden. Net als voorgaande jaren gaat het bestuur met de aanbevelingen aan de slag om de werking van het pensioenfonds en de samenwerking met andere organen verder te verbeteren. In de reguliere overleggen met het Verantwoordingsorgaan zullen de aanbevelingen van de Visitatiecommissie en de opvolging van de aanbevelingen door het bestuur besproken worden.

Het bestuur is zich bewust van de stappen die ondernomen moeten worden nu het pensioenfonds gesloten is en de hierbij benodigde communicatie aan de deelnemers om hen inzicht te geven in het traject en de plannen voor de toekomst.
Mocht uit het onderzoek naar de toekomst blijken dat het voortzetten van het pensioenfonds op dit moment de beste optie is voor de deelnemers en pensioengerechtigden dan is de evaluatie van de operationele opzet van het pensioenfonds de volgende stap.

Verantwoordingsorgaan

Oordeel verantwoordingsorgaan

Algemeen

In 2019 bestond het Verantwoordingsorgaan uit vier leden, twee vertegenwoordigers van de werknemers, één vanuit de werkgever en één vanuit de pensioengerechtigden. Conform de Pensioenwet en de Code Pensioenfondsen geeft het Verantwoordingsorgaan jaarlijks een oordeel over het handelen van het Bestuur.

Verantwoording en oordeel over 2019

Om tot een oordeel te komen heeft het Verantwoordingsorgaan onder andere kennisgenomen van het concept jaarverslag, concept actuarieel jaarverslag, concept verslag van de accountant en het concept-rapport van de certificerend actuaris. Eveneens is kennisgenomen van het rapport van de Visitatiecommissie, de verslagen van de Bestuursvergaderingen, alsmede de verslagen van de Beleggings-, Risicomanagement- en Communicatiecommissie. Naast de reguliere overleggen vonden ook incidentele gesprekken met het Bestuur plaats, onder andere in verband met een nieuwe pensioenregeling en over de stappen richting een gesloten pensioenfonds. Daarnaast heeft het Verantwoordingsorgaan gesprekken gevoerd met de Beleggings-, Risicomanagement- en Communicatiecommissie. Tevens heeft een tweetal gesprekken plaatsgevonden met de Visitatiecommissie.

Bevindingen

Het fonds wordt bestuurd door een paritair bestuur. Aan het Bestuur is in de loop van het verslagjaar een aspirant-lid toegevoegd. De status evenals de geleding van dit aspirant-lid is onduidelijk. Het Verantwoordingsorgaan adviseert het Bestuur duidelijker te zijn bij eventuele benoemingen ook als dit aspirant-leden betreft.

Het Bestuur wordt ondersteund door een bestuursbureau en door enkele externe specialisten die voor een aantal dagen in de week werkzaamheden voor het fonds verrichten. Daardoor kan de ondersteuning wat gefragmenteerd zijn en ontbreekt een duidelijke regierol.

Het Verantwoordingsorgaan is zich ervan bewust dat het Bestuur investeert in een goede dialoog met het Verantwoordingsorgaan, maar constateert ook dat de informatievoorziening niet altijd tijdig of volledig is. Ook wordt het Verantwoordingsorgaan niet altijd betrokken bij besluiten, waarbij de inbreng van het Verantwoordingsorgaan wel gewenst is. Het Verantwoordingsorgaan blijft het van het grootste belang vinden dat het Bestuur c.q. het bestuursbureau goed op de hoogte is wanneer en bij welke vraagstukken advies van of overleg met het Verantwoordingsorgaan noodzakelijk en/of wenselijk is.

Het intern toezicht wordt uitgevoerd door een Visitatiecommissie. In het verslagjaar heeft het Verantwoordingsorgaan een bindende voordracht gedaan voor de benoeming van een nieuw lid in de Visitatiecommissie. Hoewel het Verantwoordingsorgaan content is met de deskundigheid en betrokkenheid van deze commissie, is het Verantwoordingsorgaan al enige jaren warm voorstander van een intensiever toezicht in de vorm van een Raad van Toezicht. Het Verantwoordingsorgaan vindt het spijtig dat ook in het verslagjaar een besluit tot instelling van een Raad van Toezicht achterwege is gebleven.

In het verslagjaar heeft het Bestuur besloten geen uitvoerder te willen zijn van een DC-regeling. Enige maanden later heeft de werkgever besloten de nieuwe pensioenregeling (een DC-regeling) elders onder te brengen. Het fonds werd daarmee per 1 januari 2020 een gesloten fonds.

Het Verantwoordingorgaan is van mening dat het Bestuur zich, na het besluit geen DC-regeling te willen uitvoeren, had kunnen realiseren dat het fonds mogelijkerwijs een gesloten fonds zou worden en daarop al had kunnen acteren. Dan was eerder in kaart gebracht welke stappen het fonds zou moeten ondernemen, wat exact de situatie was waarin het fonds achterbleef en welke toekomstscenario's er zouden zijn. Vanwege het wachten op de formele opzegging is er veel druk komen te staan op de laatste maanden van 2019 en dat heeft er ook toe geleid dat zaken (zoals een beëindigingsovereenkomst) niet voor het einde van het jaar waren afgerond. Het Verantwoordingsorgaan waardeert enerzijds de extra inspanningen die er aan het einde van het jaar zijn geleverd, maar constateert anderzijds dat deze druk wellicht niet nodig was geweest indien proactief was voorgesorteerd op de situatie van een gesloten fonds. Het Verantwoordingsorgaan heeft zorgen over de situatie waarin het fonds achterblijft en had dan ook graag gezien dat er meer druk op de werkgever was uitgeoefend om het fonds beter achter te laten. Daarnaast had het Verantwoordingsorgaan graag gezien dat alle extra kosten niet ten laste zouden gaan van de in het pensioenfonds aanwezige middelen. Het betreft hier met name kosten die samenhangen met de beëindiging van de uitvoeringsovereenkomst en een onderzoek naar toekomstmogelijkheden.

Omdat het pensioenfonds Van Lanschot een relatief beperkte omvang heeft en een hoge kostenstructuur, heeft het Verantwoordingsorgaan er de afgelopen jaren diverse malen op aangedrongen te onderzoeken in hoeverre de huidige uitvoeringsvorm nog steeds de meest optimale is. Nu de werkgever te kennen heeft gegeven de uitvoeringsovereenkomst met het Pensioenfonds te beëindigen en de pensioenregeling elders onder te brengen is de vraag, welke uitvoeringsvorm het beste pensioenresultaat voor de deelnemers oplevert, nog relevanter geworden.
Alhoewel de kostenvoorziening voldoende lijkt om nog enige jaren in de huidige vorm voort te bestaan, heeft het Verantwoordingsorgaan het Bestuur verzocht om op korte termijn in kaart te brengen welke alternatieve uitvoeringsopties er zijn die voldoen aan de voor het fonds geldende uitgangspunten. Als er een kostenefficiëntere uitvoering zou worden gevonden kan het niet aangewende deel van de kostenvoorziening immers ten goede komen aan het pensioenresultaat van de deelnemers.

Pensioenfonds F. van Lanschot is met een belegd vermogen van inmiddels ca. € 1 miljard een relatief klein gesloten fonds. De kosten en complexiteit die samenhangen met de uitvoering van de pensioenregeling worden steeds hoger, mede als gevolg van toenemende wettelijke eisen met betrekking tot de bestuurlijke deskundigheid en de eisen met betrekking tot de inrichting van het risicomanagement. De overgang naar een gesloten fonds in het laatste kwartaal van 2019 en het relatief hoge aantal als extern betaalde functies binnen het fonds zorgen voor een verdere kostenstijging. Het bestuur is weliswaar in de huidige opzet van het pensioenfonds kostenbewust bezig, maar toch lijken de hoge kosten per deelnemer van het fonds een belangrijke reden om enige haast te maken met de invulling van het toekomstbeeld van het fonds. Ondanks het feit dat de aanwezige kostenvoorziening niet zorgt voor een acuut probleem is een snel maar gedegen besluit over de toekomst van het fonds naar verwachting uiteindelijk positief voor het pensioenresultaat van de deelnemers.

In 2019 is het risicomanagement verder ontwikkeld. Met name op het gebied van vastlegging van de bestaande processen is het risicomanagement verbeterd. Hierbij zijn de rollen van de diverse betrokkenen nader omschreven en uitgewerkt. Daarbij helpt het nieuwe risico-framework het risicobewustzijn bij de risicohouders verder te vergroten en om te zetten naar concrete acties. Het Bestuur is risicobewust en heeft de verschillende risico's goed in beeld, waarnaast het onder meer noodzakelijke stappen zet om alle IT- datarisico's beter bloot te leggen. Ook de benoeming van sleutelfunctiehouders als onderdeel van IORP-II werkt mee aan een verdere groei van het risicomanagement. De belangrijke sleutelpositie op het gebied van audit is in het verslagjaar echter nog niet ingevuld. Het Verantwoordingsorgaan begrijpt dat de beperkte omvang van het pensioenfonds ervoor zorgt dat eerste- en tweedelijns taken soms wat door elkaar heen lopen. Het Verantwoordingsorgaan heeft er vertrouwen in dat het Bestuur de verschillende rollen binnen het proces goed kan scheiden. Een duidelijke regierol is hierbij van belang. Het is aan het Bestuur deze adequaat te (laten)

invullen. Het Verantwoordingsorgaan vindt dat het Bestuur goede stappen heeft gezet risicomanagement meer integraal onderdeel te laten zijn van het besturen van het fonds.

Het Verantwoordingsorgaan is van mening dat het beleggingsbeleid evenwichtig is en rekening houdt met de belangen van verschillende groepen. 2019 was het eerste jaar waarin het fonds gebruik maakte van een nieuwe custodian. Hierbij zijn diverse knelpunten aan het licht gekomen welke geleidelijk zijn opgelost of nog worden opgelost. Het strategisch beleggingsbeleid is niet wezenlijk veranderd. Wel is in de loop van 2019 besloten het renterisico verder af te dekken. De Beleggingscommissie heeft samen met VO en OR de wensen qua verantwoord beleggen in kaart gebracht. Mede op basis van deze inzichten zijn verdere doelstellingen geformuleerd ten aanzien van klimaat- en energiebeleid. Tevens zijn er voorbereidingen getroffen om te bezien of en in hoeverre de sluiting van het fonds van invloed is of kan zijn op het beleggingsbeleid, onder andere door toetsing van de risicohouding en herijking van het strategische beleggingsbeleid door middel van een ALM studie.

Het pensioenfonds heeft zich het afgelopen jaar ingespannen om de actieve deelnemers met prikkelende vragen op het intranet bij pensioenvraagstukken te betrekken. Het blijft een uitdaging gepensioneerden en slapers goed te bereiken.
In het najaar heeft de werkgever te kennen gegeven de uitvoeringsovereenkomst met het pensioenfonds te beëindigen. Hierover en over de consequenties voor de deelnemers, is de communicatie door het fonds gebrekkig geweest. Het bestuur heeft informatie verstrekt over het feit dat het fonds een gesloten fonds is geworden. Deze informatie was, hoewel juist, zendergericht.
In deze situatie vindt het Verantwoordingsorgaan het van belang dat wordt aangesloten bij de informatiebehoefte van de deelnemer en bij de zorgen die bij de deelnemer leven. Dat kortom, het niet blijft bij het zenden van informatie, maar dat er communicatie tot stand komt. Het denken vanuit de latente vraag van de deelnemer is daarbij een noodzakelijk uitgangspunt.
Het fonds heeft in het verslagjaar een nieuw concept-communicatiebeleidsplan opgesteld voor de situatie van een gesloten fonds. Ook zijn en worden met de werkgever afspraken gemaakt over de communicatie. Het Verantwoordingsorgaan benadrukt dat, los van alle mogelijke afspraken die met de werkgever worden gemaakt, de verantwoordelijkheid voor de juistheid, volledigheid en begrijpelijkheid volledig bij het fonds ligt. Ook in het geval van een mogelijke collectieve waardeoverdracht. In die specifieke situatie moet er sprake zijn van een 'informed consent' en kan de verantwoordelijkheid daarvoor niet aan de werkgever worden overgelaten of uitbesteed.
In eerste instantie, zo bleek uit het concept-communicatiebeleidsplan, wilde het Bestuur zich in de situatie van een gesloten fonds beperken tot de wettelijke communicatie. Het Verantwoordingsorgaan heeft het Bestuur aangegeven dit onvoldoende te vinden.

Conclusie

Het Verantwoordingsorgaan heeft in 2019 de dialoog en informatie-uitwisseling met het Bestuur als constructief ervaren en spreekt haar waardering uit voor de in 2019 genomen stappen. Alhoewel het Verantwoordingsorgaan in 2019 op enkele punten pro-activiteit heeft gemist is het Verantwoordingsorgaan van oordeel dat het Bestuur zich zorgvuldig van haar taken heeft gekweten.

Reactie bestuur

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan (VO) voor haar inzet in het afgelopen jaar.

Het bestuur is van mening dat het VO zijn werk serieus doet. De relatie met het verantwoordingsorgaan is niet altijd even soepel verlopen, maar er zijn stappen gezet om de relatie te verbeteren en het bestuur heeft er vertrouwen in dat we op die ingeslagen weg kunnen doorgaan. Het contact tussen de voorzitters van het bestuur en het VO is frequent en open. Het bestuur reageert graag als volgt op de rapportage van het VO.

Zoals bekend heeft het bestuur een aspirant bestuurder in het bestuur opgenomen. Het VO vindt deze situatie onduidelijk, maar het motief van het bestuur is helder: de aspirant bestuurder kan kennismaken met bestuurstaken en nagaan of een bestuursfunctie passend is en, bij eventuele vacatures, snel instromen als bestuurslid. In dit specifieke geval betreft het een aspirant-lid met een

juridische achtergrond. Dit sluit aan bij de behoefte van het pensioenfonds in de huidige situatie. Haar betrokkenheid en inzet bij projecten is kostenbesparend voor het pensioenfonds. Bovendien draagt ze bij aan de diversiteit binnen het pensioenfondsbestuur.

De keuze voor ondersteuning van het bestuur door middel van een bestuursbureau en externe specialisten is een bewuste. Het bestuur vindt dat regie berust bij het bestuur en niet bij het bestuursbureau of een daarin aangewezen persoon. Mocht in 2020 besloten worden om het pensioenfonds nog enige tijd voort zetten dan zal deze keuze opnieuw bekeken worden.

Het verantwoordingsorgaan geeft aan dat zij het spijtig vinden dat dit niet al in 2019 besloten is om een raad van toezicht in te stellen. Het bestuur heeft in 2019 besloten dat de inrichting van IORP-II een hogere prioriteit had. Om die reden is er voor gekozen om een raad van toezicht een jaar later in te stellen. Dit voornemen is met het VO gedeeld. In het tweede kwartaal van 2020 is overigens alsnog besloten om een raad van toezicht in te stellen vanaf medio 2020.

Het VO is van mening dat het pensioenfonds al in de zomer van 2019 zich had kunnen realiseren dat de sociale partners de regeling vanaf 2020 niet meer bij het pensioenfonds zouden onderbrengen. Achteraf gezien kan het bestuur zich vinden in deze constatering. De sociale partners hebben echter de keuze pas in oktober gemaakt en meegedeeld aan het fondsbestuur. Direct na het bekend worden van de keuze van sociale partners is overleg gestart met de werkgever over beëindigingafspraken.

Het VO is van oordeel dat er meer druk op werkgever had moeten worden uitgeoefend. Het bestuur heeft grondig onderzoek gedaan ondersteund door degelijk extern juridisch advies naar de mogelijkheden daartoe. De afspraken in de uitvoeringsovereenkomst waren helder en boden onvoldoende aanknopingspunten om de werkgever voor kosten als gevolg van de gesloten fonds situatie aan te spreken. Overigens zijn er goede afspraken gemaakt over de kosten van een eventuele waardeoverdracht van de bestaande DC-kapitalen.

Het verantwoordingsorgaan dringt aan op besluitvorming voor de toekomst van het pensioenfonds met het oog op de kosten van de uitvoering van het pensioenfonds. Het bestuur vindt dat de kosten van de uitvoering van het pensioenfonds belangrijk zijn in de besluitvorming, maar wil benadrukken dat ook andere overwegingen van groot belang zijn bij de te maken keuzes voor de toekomst. Hierbij moet worden gedacht aan bijvoorbeeld kansen op korten op korte- en lange termijn, de kans op indexatie en de (vaak aanzienlijke) kosten voor transitie van vermogen, maar ook governance en beleggingsbeleid. Het bestuur is dan ook van mening dat een spoedig besluit belangrijk is maar dat gedegenheid van het besluit voorrang verdient ten opzichte van snelheid. Ook de raad van toezicht in oprichting heeft dit beklemtoond. Bovendien maakt de covid-19 crisis de keuzes nog moeilijker en een eventuele overdracht op korte termijn lastig.

Het bestuur is blij te zien dat het verantwoordingsorgaan de verdere ontwikkelingen van het risicomanagement waardeert en aangeeft dat er goede stappen zijn gezet om dit meer integraal onderdeel te laten zijn van het besturen van het pensioenfonds.

De afgelopen jaren heeft het bestuur veel tijd en energie gestoken in het bevorderen van het pensioenbewustzijn van de deelnemers. Het feit dat de regeling vanaf 2020 elders is ondergebracht verandert niets aan het voornemen om de deelnemers goed te blijven informeren. Het advies van het verantwoordingsorgaan om steeds het perspectief van de deelnemer mee te nemen en te benadrukken zal zeker meegenomen worden en is ook toegevoegd in het communicatiebeleidsplan.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na bestemming saldo; in duizenden euro)

Activa		2019		2018
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]				
Vastgoedbeleggingen	79.858		56.465	
Aandelen	314.198		238.084	
Vastrentende waarden	715.905		671.045	
Derivaten	1.053		316	
Overige beleggingen	0		534	
		1.111.014		**966.444**
Beleggingen voor risico deelnemers [2]				
Vastgoedbeleggingen	127		188	
Aandelen	16.360		13.532	
Vastrentende waarden	13.831		13.056	
Overige beleggingen	2.626		1.788	
		32.944		**28.564**
Vorderingen en overlopende activa [3]		**1.616**		**458**
Liquide middelen [4]		**1.496**		**7.012**
Totaal activa		**1.147.070**		**1.002.478**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2019	2018
Stichtingskapitaal en reserves [5]	**91.665**	**90.452**
Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [6]	**1.020.779**	**878.509**
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [7]	**32.944**	**28.564**
Kortlopende schulden en overlopende passiva [8]	**1.682**	**4.953**
Totaal passiva	**1.147.070**	**1.002.478**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

		2019		2018
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds [9]				
Directe beleggingsopbrengsten	30.614		5.511	
Indirecte beleggingsopbrengsten	115.975		-21.728	
Directe kosten van vermogensbeheer	-428		-783	
		146.161		**-17.000**
Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers [10]				
Directe beleggingsopbrengsten	-23		-23	
Indirecte beleggingsopbrengsten	5.130		-764	
		5.107		**-787**
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers [11]		**12.727**		**12.966**
Premiebijdragen voor risico deelnemers [12]		**2.754**		**2.633**
Saldo van overdrachten van rechten [13]		**-1.453**		**-1.352**
Saldo van overdrachten van rechten voor risico deelnemers [14]		**-61**		**355**
Pensioenuitkeringen [15]		**-17.121**		**-16.073**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

	2019	2018
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [16]		
Pensioenopbouw	-9.639	-9.257
Indexering en overige toeslagen	0	-5.965
Rentetoevoeging	2.084	2.232
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	17.136	16.091
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	617	579
Wijziging marktrente	-147.882	-38.866
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	1.702	1.351
Omzetting pensioenspaarkapitaal	-3.077	-2.040
Mutatie invaliditeitsvoorziening	-151	-934
Overgang nieuwe overlevingstafels	0	10.292
Overlijden	-3.161	-1.037
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	101	513
	-142.270	**-27.041**
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [17]	**-4.380**	**98**
Herverzekering [18]	**899**	**-72**
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [19]	**-1.219**	**-1.422**
Overige baten en lasten [20]	**69**	**27**
Saldo van baten en lasten	**1.213**	**-47.668**
Bestemming van het saldo		
Algemene reserve	1.213	-47.668
	1.213	**-47.668**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2019	2018
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	12.769	18.784
Uitkeringen uit herverzekering	10	10
Overgenomen pensioenverplichtingen	322	459
Overige	-91	28
	13.010	**19.281**
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-17.102	-16.055
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1.704	-1.756
Premies herverzekering	-73	-73
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-1.312	-1.273
	-20.191	**-19.157**
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	30.629	5.514
Verkopen en aflossingen beleggingen	361.664	544.729
	392.293	**550.243**
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-390.130	-547.601
Directe kosten van vermogensbeheer	-498	-844
	-390.628	**-548.445**
Mutatie liquide middelen	**-5.516**	**1.922**
Saldo liquide middelen 1 januari	**7.012**	**5.090**
Saldo liquide middelen 31 december	**1.496**	**7.012**

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaggeving
Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot heeft dit jaarverslag opgesteld in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW, met inachtneming van het bepaalde in artikel 146 van de Pensioenwet en met toepassing van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling. Met de invoering van de Pensioenwet per 1 januari 2007 worden beleggingen en pensioenverplichtingen gewaardeerd tegen actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

Schattingen en veronderstellingen
De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het Bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

Opname van een actief of een verplichting
Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.
Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "vorderingen of schulden uit hoofde van effectentransacties".

Saldering van een actief en een verplichting
Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen
Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta
Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar Euro tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

Waardering

Beleggingen worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde plus eventuele direct toerekenbare transactiekosten. De reële waarde is het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen die tot een transactie bereid en die onafhankelijk van elkaar zijn. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de transacties niet in het kader van executie of liquidatie worden uitgevoerd.

In de risicoparagraaf is een wijziging opgenomen voor wat betreft het gebruik van look-through informatie van beleggingsfondsen. Hier is gebruik gemaakt van de look through gegevens op detailniveau.
Na eerste opname worden de beleggingen als volgt gewaardeerd:

Vastgoedbeleggingen
Beleggingen in vastgoed beleggingsfondsen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Niet- beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Aandelen
Beursgenoteerde aandelen en aandelen in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Dividenden worden in de staat van baten en lasten verantwoord onder directe beleggingsopbrengsten op het moment dat het recht van de entiteit wordt gevestigd. In het geval van beursgenoteerde effecten is dit de datum waarop het aandeel ex-dividend gaat.

Alle gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen worden verantwoord in de Staat van baten en lasten onder indirecte beleggingsopbrengsten.

Vastrentende waarden
Beursgenoteerde vastrentende waarden en aandelen in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Participaties in beleggingsfondsen in vastrentende waarden die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.
Couponrente wordt in de staat van baten en lasten verantwoord onder directe beleggingsopbrengsten. Alle gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen worden verantwoord in de staat van baten en lasten onder indirecte beleggingsopbrengsten.

Derivaten
Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van waarderingsmodellen. In deze waarderingsmodellen wordt voor de contante waarde berekening gebruik gemaakt van waarneembare marktdata.

Alle gerealiseerde en ongerealiseerde waarde-veranderingen worden verantwoord in de staat van baten en lasten onder indirecte beleggingsopbrengsten.

Derivaten met een negatieve waarde dienen op de passiva zijde van de balans te worden weergegeven.

Overige beleggingen
Beursgenoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde opgaven van de desbetreffende fondsmanagers.

Beleggingen voor risico deelnemers
Participaties in beleggingsinstellingen ten behoeve van de pensioenkapitaalrekeningen worden gewaardeerd tegen de beurswaarde per 31 december van het verslagjaar. Deze beleggingen worden aangehouden voor rekening en risico van de deelnemer, hetgeen weerspiegeld wordt in de Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (Pensioensparen).

Vorderingen en overlopende activa
Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid. Vorderingen en overlopende activa worden onderscheiden van vorderingen in verband met beleggingstransacties.

Liquide middelen
Onder de liquide middelen zijn opgenomen de banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Indien liquide middelen niet ter vrije beschikking staan, wordt hiermee rekening gehouden bij de waardering. In vreemde valuta luidende liquide middelen worden per balansdatum in de functionele valuta omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoers. Verwezen wordt verder naar de prijsgrondslagen voor buitenlandse valuta. Liquide middelen die naar verwachting langer dan 12 maanden niet ter beschikking staan van de onderneming, worden gerubriceerd als financiële vaste activa.

Algemene reserve
Aan de algemene reserve wordt het saldo van baten en lasten van het jaar toegevoegd.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds
De voorziening pensioenverplichtingen is vastgesteld als de contante waarde van de tijdsevenredig opgebouwde pensioenaanspraken. Voor arbeidsongeschikte deelnemers is de voorziening pensioenverplichtingen gesteld op de contante waarde van de volledige te bereiken aanspraken. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Voor een verdere toelichting verwijzen wij naar de overige gegevens.

Schattingswijzigingen

2019
In 2019 waren geen schattingswijzigingen van toepassing.

2018
In 2018 heeft de Commissie Overlevingstafels van het AG een nieuwe prognosetafel gepubliceerd, zijnde de Prognosetafel AG2018. Het fonds is in 2018 overgegaan op deze nieuwe overlevingstafel. Tegelijkertijd is in 2018 ook de fondsspecifieke ervaringssterfte aangepast. Deze schattingswijzigingen hebben gezamenlijk geleid tot een vrijval van de technische voorziening ad € 10,292 miljoen. Deze vrijval is in het resultaat 2018 verwerkt.

De voorziening is gebaseerd op de volgende actuariële grondslagen:

Rekenrente
Voor de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december in enig jaar wordt gebruik gemaakt van de nominale rentetermijnstructuur ultimo verslagjaar zoals deze is gepubliceerd door De Nederlandsche Bank. De rentetoevoeging in 2019 is gebaseerd op een vaste rente van -0,235% (overeenkomstig met de rentetermijnstructuur per 1 januari 2019).

Toeslagverlening
De beleidsdekkingsgraad bevindt zich einde 2019 onder de grens van 110%, waarboven voorwaardelijke indexatie plaatsvindt. Derhalve heeft er per 1 januari 2020 geen toeslagverlening plaatsgevonden.

Overlevingstafels
Voor mannen en vrouwen zijn de overlevingskansen ontleend aan de door het Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2018. Bij het vaststellen van de Voorziening Pensioenverplichtingen is rekening gehouden met fondsspecifieke ervaringssterfte door het

toepassen van leeftijdsafhankelijke correctiefactoren. Deze correctiefactoren zijn in 2018 voor het laatst vastgesteld en zijn gebaseerd op inkomensklassen.

Gezinssamenstelling

Voor zowel de mannelijke als de vrouwelijke deelnemers en gewezen deelnemers is bij de berekening van de contante waarde van het partnerpensioen tot de pensioenleeftijd uitgegaan van een gehuwdheidsfrequentie 'CBS 2016 incl. samenwonend'. Indien het (uitruilbare) partnerpensioen is opgebouwd na 31 december 2001 wordt de partnerfrequentie verondersteld 100% te zijn op de pensioendatum. Na pensionering wordt de frequentie vastgesteld op van de zogenaamde 'bepaalde man/vrouw' methode.

Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld, waarbij tevens een extra opslag van 1,45% op de voorziening latent partnerpensioen is opgenomen.

De technische voorziening voor nog niet ingegaan ouderdomspensioen bevat een opslag van 0,1% in verband met het risico van uitgesteld wezenpensioen.

Invaliditeitsvoorziening

Als onderdeel van de voorziening pensioenverplichtingen is voor arbeidsongeschikte deelnemers een voorziening opgenomen ter grootte van de contante waarde van de toekomstige voortzetting van pensioenopbouw en het uit te keren arbeidsongeschiktheidspensioen. Voor deelnemers die na 31-12-2011 ziek geworden zijn is het arbeidsongeschiktheidspensioen verzekerd via de werkgever.
Voor zieke deelnemers is een voorziening opgenomen ter dekking van het risico op toekomstige voortzetting van pensioenopbouw. Hierbij wordt rekening gehouden met de voortzetting van de beschikbare premies.

Bij de vaststelling van de voorziening voor zieke deelnemers is verondersteld dat de voorziening gelijk is aan:

- 5,2% van de schadelast, indien een werknemer 0 maanden ziek is;
- 25,9% van de schadelast, indien een werknemer 6 maanden ziek is;
- 51,8% van de schadelast, indien een werknemer 1 jaar ziek is;
- 100% van de schadelast, indien een werknemer 2 jaar ziek is.

De tussenliggende periodes worden geïnterpoleerd.
De schadelast is hierbij gelijk gesteld aan de contante waarde van de toekomstige premievrijstelling en het eventuele arbeidsongeschiktheidspensioen.

Uitkeringen

De uitkeringen zijn continu betaalbaar verondersteld.

Kosten

In de voorziening pensioenverplichtingen is een excassovoorziening begrepen van 3,6% van de netto voorziening. Deze 3,6% is te verdelen naar 3% voor toekomstige overdracht en 0,6% voor doorlopende uitvoeringskosten.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De waardering van de voorziening voor risico deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Kortlopende schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste opname gewaardeerd op reële waarde. Na eerste opname worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Resultaatbepaling

Algemeen

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten
Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Indirecte beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe kosten van vermogensbeheer
Dit betreffen de vermogenskosten waarvoor het pensioenfonds facturen ontvangt. Kosten die ten laste van beleggingsfondsen worden gebracht, zijn niet afzonderlijk gepresenteerd.
Voorzover de transactiekosten niet zijn gefactureerd wordt gebruik gemaakt van inschattingen conform de aanbevelingen van de Pensioenfederatie.
Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)
Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Saldo overdrachten van rechten
De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Pensioenuitkeringen
De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw
Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Indexering en overige toeslagen
Bij de berekening van de pensioenverplichtingen worden de aanspraken en rechten gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben. Dit houdt in:
- dat financiële verplichtingen voortvloeiende uit besluiten die voor balansdatum zijn genomen worden verantwoord (ook al wordt de toezegging pas in het volgend boekjaar verwerkt); en
- dat per balansdatum onvoorwaardelijke verplichtingen voortvloeiend uit het voldoen aan ex ante-condities, die niet aan een bestuursbesluit onderhevig zijn, worden opgenomen.

Rentetoevoeging
De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.
De intresttoevoeging wordt op basis van de 1-jaarsrente van de rentetermijnstructuur berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten
Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de technische voorziening worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente
Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur/ultimate forward rate.
Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten
De wijziging van de technische voorziening uit hoofde van overdracht van rechten is conform de eerder weergegeven grondslagen van het Pensioenfonds.

Omzetting pensioenspaarkapitaal
Het pensioenkapitaal wordt bij einde deelname, dus op de pensioendatum óf bij eerdere uitdiensttreding, omgezet in pensioenaanspraken binnen het pensioenfonds of bij een verzekeraar (naar keuze van de deelnemer, bij verzekeraar alleen op de pensioendatum).
Bij de omzetting binnen het pensioenfonds worden sekseneutrale omzettingsfactoren gehanteerd. Bij de omzetting rekening gehouden met een dekkingsgraad afhankelijke opslag.

Mutatie invaliditeitsvoorziening
Bij de vaststelling van de voorziening is verondersteld dat de voorziening gelijk is aan:
- 5,2% van de schadelast, indien een werknemer 0 maanden ziek is;
- 25,9% van de schadelast, indien een werknemer 6 maanden ziek is;
- 51,8% van de schadelast, indien een werknemer 1 jaar ziek is;
- 100% van de schadelast, indien een werknemer 2 jaar ziek is.

De tussenliggende periodes worden geïnterpoleerd.
De schadelast is hierbij gelijk gesteld aan de contante waarde van de toekomstige premievrijstelling en (indien van toepassing) het arbeidsongeschiktheidspensioen.

Overige mutaties technische voorziening
Onder de overige mutaties technische voorziening is onder andere opgenomen het resultaat uit hoofde van sterfte en arbeidsongeschiktheid.

Saldo overdrachten van rechten
De post saldo overdracht van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Stortingen, onttrekkingen, rendement en mutatie voor risico deelnemers
Dit betreft de toevoegingen en onttrekkingen aan de beleggingen en verplichtingen voor risico deelnemers. Hierbij bestaat het risico deelnemers gedeelte van de beleggingen en verplichtingen uit de DC-regeling en de Dowflexioenregeling.

Pensioenuitvoerings- en administratiekosten
De pensioenuitvoerings- en administratiekosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Overige baten en lasten
Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Bestemming van het saldo
Het saldo wordt toegevoegd aan de algemene reserve.

Kasstroomoverzicht
Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen
Als verbonden partij worden alle rechtspersonen aangemerkt waarover overheersende zeggenschap of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend. Ook rechtspersonen die overwegende zeggenschap kunnen uitoefenen worden aangemerkt als verbonden partij. Als verbonden partijen worden verder aangemerkt werkgevers (premiebijdragende ondernemingen). Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan.

De bestuurders en de werkgevers worden als verbonden partijen aangemerkt.

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. Enkele bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

Premiebijdragende ondernemingen

Het fonds heeft een uitvoeringsreglement afgesloten met de verplicht aangesloten werkgevers en een uitvoeringsovereenkomst met de vrijwillig aangesloten werkgevers. Er wordt niet belegd in premiebijdragende ondernemingen.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2018	Aankopen/ Verstrek-kingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koers-verschillen	Niet-gerealiseerde koers-verschillen	Stand ultimo 2019
Vastgoedbeleggingen						
Vastgoed beleggingsfondsen	56.465	17.766	-1.690	199	7.118	79.858
Aandelen						
Aandelen beleggingsfondsen	238.084	78.115	-59.380	6.120	51.259	314.198
Vastrentende waarden						
Obligaties, index bonds en obligatiebeleggingsfondsen	671.045	285.057	-295.967	3.383	52.387	715.905
Derivaten						
Valutaderivaten	-112	6.559	-1.023	-5.536	1.165	1.053
Overige beleggingen						
Hedge funds	534	2.634	-3.048	-120	0	0
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	**966.016**	**390.131**	**-361.108**	**4.046**	**111.929**	**1.111.014**
Derivaten en overige beleggingen met een negatieve waarde (passiva zijde)						
Valutaderivaten	428					0
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds passiva zijde	**428**					**0**
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds activa zijde	**966.444**					**1.111.014**

Methodiek bepaling marktwaarde

Niveau 1: Genoteerde marktprijzen. Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld op een actieve markt.

Niveau 2: De actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van onafhankelijke taxaties.

Niveau 3: De waarde wordt direct of indirect vastgesteld met de netto contante waarde berekening. Daarnaast vallen derivaten die volgens een waarderingsmethode worden vastgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata, onder deze categorie.

Niveau 4: Andere methode. Voor fondsbeleggingen wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages (intrinsieke waarde). Voor alle fondsen zijn de gecertificeerde jaarverslagen ontvangen.

Categorie	**Niveau 1**	**Niveau 2**	**Niveau 3**	**Niveau 4**	**Stand ultimo 2019**
Vastgoedbeleggingen	28.873	0	0	50.985	79.858
Aandelen	314.198	0	0	0	314.198
Vastrentende waarden	698.443	0	0	17.462	715.905
Derivaten	0	0	1.053	0	1.053
Totaal belegd vermogen	**1.041.514**	**0**	**1.053**	**68.447**	**1.111.014**

Categorie	**Niveau 1**	**Niveau 2**	**Niveau 3**	**Niveau 4**	**Stand ultimo 2018**
Vastgoedbeleggingen	21.081	0	0	35.384	56.465
Aandelen	238.084	0	0	0	238.084
Vastrentende waarden	654.664	0	0	16.381	671.045
Derivaten	0	0	-112	0	-112
Overige	534	0	0	0	534
Totaal belegd vermogen	**914.363**	**0**	**-112**	**51.765**	**966.016**

Aansluiting beleggingen balans en risicoparagraaf

Om een beter inzicht te geven in de beleggingen zijn de cijfers met betrekking tot de beleggingen opgesteld volgens het lookthroughprincipe. Onderstaande tabel geeft een inzicht in de aansluiting met de balans en de risicoparagraaf.

Categorie	Stand ultimo 2019	Liquide middelen	Vorder-ingen/ schulden	Ver-schuiving look-through	Stand risico-paragraaf 2019	Stand risico-paragraaf 2018
Vastgoedbeleggingen	79.858	0	0	11.845	91.703	63.666
Aandelen	314.198	0	0	-16.342	297.856	228.233
Vastrentende waarden	715.905	0	0	-118.863	597.042	469.274
Overige	0	1.022	-209	6.097	6.910	154.417
Totaal exclusief derivaten	1.109.961	1.022	-209	-117.263	993.511	915.590
Derivaten	1.053	0	0	117.263	118.316	53.710
Totaal inclusief derivaten	**1.111.014**	**1.022**	**-209**	**0**	**1.111.827**	**969.300**

Collateral

Het pensioenfonds heeft eind 2019 € 700.000,- aan onderpand ontvangen in de vorm van liquiditeiten en geen onderpand in de vorm van (staats) obligaties als gevolg van positieve waardeontwikkeling van de derivaten.
Het pensioenfonds heeft eind 2019 geen onderpand verstrekt in de vorm van liquiditeiten en (staats) obligaties als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van de derivaten.

Securities lending

Het pensioenfonds stelt geen deel van de aandelen- en obligatiebeleggingen beschikbaar voor het in bruikleen geven van effecten.

Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar de risicoparagraaf op pagina 85.

[2] Beleggingen voor risico deelnemers

Categorie	Stand ultimo 2018	Aankopen/ Verstrek-kingen	Verkopen aflossingen	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Stand ultimo 2019
Vastgoedbeleggingen						
Vastgoed beleggingsfondsen	188	75	-169	0	33	127
Aandelen						
Aandelen beleggingsfondsen	13.532	3.377	-3.873	0	3.324	16.360
Vastrentende waarden						
Vastrentende beleggingsfondsen	13.056	2.594	-3.550	0	1.731	13.831
Overige beleggingen						
Money Market	1.788	11.034	-10.215	-23	42	2.626
Totaal beleggingen voor risico deelnemers	**28.564**	**17.080**	**-17.807**	**-23**	**5.130**	**32.944**

	2019	2018
[3] Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op aangesloten ondernemingen	0	87
Lopende intrest vastrentende waarden	348	367
Vorderingen op verzekeringsmaatschappijen	960	0
Vordering op vermogensbeheerders	160	0
Af te rekenen transacties beleggingen	143	0
Terug te vorderen dividendbelasting	5	4
Totaal vorderingen en overlopende activa	**1.616**	**458**

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

[4] Liquide middelen		
ING Bank N.V.	474	3.728
Depotbank	1.022	3.284
	1.496	**7.012**

De liquide middelen staan ter vrije beschikking van het fonds. Het fonds heeft een kredietfaciliteit bij ING van € 875 duizend die ultimo boekjaar niet benut is.

Passiva		2019		2018
[5] Stichtingskapitaal en reserves				
Stichtingskapitaal		0		0
Algemene reserve				
Stand per 1 januari	90.452		138.120	
Saldobestemming boekjaar	1.213		-47.668	
Stand per 31 december		91.665		90.452
Totaal eigen vermogen		**91.665**		**90.452**

Inclusief het stichtingskapitaal van € 45,38.

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt	41.292	103,9%	37.586	104,1%
Het vereist eigen vermogen bedraagt	143.423	113,6%	135.392	114,9%
De beleidsdekkingsgraad is		107,7%		114,8%
Aanwezige dekkingsgraad voor risico fonds		109,0%		110,3%
Aanwezige dekkingsgraad (incl risico deeln.)		108,7%		110,0%

De dekkingsgraad wordt berekend door het pensioenvermogen (totaal activa minus kortlopende schulden en overlopende passiva) te delen door de pensioenverplichtingen.

De berekening voor 2019 is als volgt:
(1.147.070 - 982) / (1.020.779 + 32.944) x 100% = 108,7%

De berekening voor 2018 is als volgt:
(1.002.478 - 4.525) / (878.509 + 28.564) x 100% = 110,0%

De beleidsdekkingsgraad per eind 2019 is lager dan het Vereist Eigen Vermogen en daarmee heeft het pensioenfonds per genoemde datum een vermogenstekort. Het pensioenfonds heeft op 25 maart 2020 een geactualiseerd herstelplan bij DNB ingediend. Uit dit herstelplan blijkt dat de dekkingsgraad volgens de veronderstellingen die aan het herstelplan ten grondslag liggen eind 2020 ten minste gelijk is aan het Vereist Eigen Vermogen.

	2019	2018
Technische voorzieningen		
[6] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Stand per 1 januari	878.509	851.468
Mutatie boekjaar volgens Staat van baten en lasten [1]	142.270	27.041
Stand per 31 december	1.020.779 [2]	878.509 [3]
Een actuariële analyse is opgenomen op pagina 83.		
Totaal technische voorzieningen	**1.020.779**	**878.509**
De technische voorzieningen zijn als volgt opgebouwd		
Actieve deelnemers [4]	235.610	209.096
Gewezen deelnemers	458.708	379.284
Pensioengerechtigden	324.959	288.312
	1.019.277	876.692
Voorziening arbeidsongeschiktheidsrisico	1.502	1.817
	1.020.779	878.509
[7] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Stand per 1 januari	28.564	28.662
Stortingen	2.754	2.633
Overgenomen pensioenverplichtingen	8	527
Onttrekkingen t.b.v. omzetting pensioenspaarkapitaal	-3.420	-2.299
Onttrekkingen t.b.v. inkoop bij verzekeraar	0	-146
Onttrekking i.v.m. overlijden (vrijval t.g.v. fonds)	-69	-26
Rendement	5.107	-787
Stand per 31 december	**32.944**	**28.564**

1) *Zie toelichting [16].*
2) *Waarvan kortlopend karakter (uitkeringen in 2020): 17.458.*
3) *Waarvan kortlopend karakter (uitkeringen in 2019): 16.429.*
4) *Inclusief arbeidsongeschikte deelnemers.*

	2019	2018
[8] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Beleggingen in derivaten met negatieve marktwaarde	0	428
Schulden uit hoofde van ontvangen collateral	700	0
Belastingen en sociale premies	410	392
Schulden aan verzekeringsmaatschappijen	10	12
Schulden uit hoofde van kosten vermogensbeheer	51	121
Schulden uit hoofde van kosten accountant	61	48
Schulden uit hoofde van kosten actuaris	61	64
Schulden uit hoofde van overige kosten	258	231
Vooruitontvangen premie volgend boekjaar	0	3.595
Vooruitontvangen bedragen volgend boekjaar	131	62
	1.682	**4.953**

De kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

In 2019 is voor € 81,5 duizend ingeschreven in niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen. Het kapitaal voor deze beleggingen is per ultimo jaar nog niet opgevraagd. Tot het moment van opvraging wordt dit bedrag tijdelijk belegd in liquide beleggingscategorieën.

(Langlopende) contractuele verplichtingen

Ingaande 1 januari 2020 is met AZL een uitbestedingsovereenkomst gesloten voor een periode van drie jaar.
Ingaande 1 augustus 2012 is met KCM een overeenkomst gesloten voor onbepaalde tijd, welke direct opzegbaar is.
Ingaande 1 maart 2008 is met NNIP een overeenkomst gesloten voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van drie maanden, welke pro forma is opgezegd.
Ingaande 1 januari 2019 is met BNYM een overeenkomst gesloten voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van 30 dagen.

Gebeurtenissen na balansdatum

Eind 2019 stak het coronavirus (COVID-19) voor het eerst de kop op in China. In maart 2020 kreeg het ook stevige voet aan de grond in Europa en daarmee in Nederland. Om het virus in te dammen en de gezondheid van mensen te beschermen, hebben veel landen drastische maatregelen moeten nemen. Deze maatregelen raken het dagelijks leven van alle mensen.
De uitbraak van het coronavirus heeft ook economische gevolgen. Zowel grote als kleine bedrijven worden hard geraakt door deze crisis. De onzekerheid die dat met zich meebrengt, heeft gevolgen voor de financiële markt en daarmee voor de financiële positie van pensioenfondsen.
Het effect van de crisis rondom het coronavirus is niet te isoleren. We kunnen wel bekijken wat er met de dekkingsgraad van het pensioenfonds is gebeurd. Eind februari 2020 werd die nog nauwelijks geraakt door de coronavirus. De dekkingsgraad van het fonds was toen 103,0%. Bij het vaststellen van de jaarrekening is de crisis nog niet ten einde. De dekkingsgraad eind mei 2020 bedraagt 99,5%. Hoewel de Coronacrisis niet de enige oorzaak van deze daling van 3,5%-punt hoeft te zijn, geeft dit wel een indicatie van de financiële impact op het pensioenfonds gedurende deze periode.

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

In de pensioenuitvoerings- en administratiekosten ("Bestuur") is in 2019 een bedrag ad € 170.000,- (2018: € 186.000,-) aan bestuursvergoedingen opgenomen.

Overige bezoldigingen

In de pensioenuitvoerings- en administratiekosten ("Bestuur") is in 2019 een bedrag ad € 38.000,- (2018: € 32.000,-) aan vergoedingen aan leden van het Verantwoordingsorgaan en de Visitatiecommissie opgenomen.

Personeel

Gedurende het boekjaar 2019 had Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot geen personeelsleden in dienst.

Baten en lasten	**2019**	**2018**
[9] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten		
Vastgoedbeleggingen	2.628	1.180
Aandelen	144	2.144
Vastrentende waarden	27.817	2.194
Subtotaal	30.589	5.518
Banken	26	-7
Waardeoverdrachten	-1	0
Totaal directe beleggingsopbrengsten	30.614	5.511
Indirecte beleggingsopbrengsten		
Gerealiseerde resultaten		
Vastgoedbeleggingen	199	136
Aandelen	6.120	-7.723
Vastrentende waarden	3.383	-769
Derivaten	-5.536	-4.049
Overige beleggingen	-120	5
	4.046	-12.400

	2019	2018
Ongerealiseerde resultaten		
Vastgoedbeleggingen	7.118	749
Aandelen	51.259	-18.630
Vastrentende waarden	52.387	9.817
Derivaten	1.165	-1.204
Overige beleggingen	0	-32
Valutaverschillen	0	-28
	111.929	-9.328
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	**115.975**	**-21.728**

In de indirecte beleggingsopbrengsten zijn de indirecte kosten opgenomen die via de beleggingsfondsen rechtstreeks ten laste van het beleggingsrendement zijn gebracht. Deze kosten zijn verdisconteerd in de koersen van de betreffende beleggingsfondsen. De indirecte beleggingskosten bedroegen in totaal 3.784 (2018: 3.517). Voor meer informatie wordt verwezen naar de kostenparagraaf in het bestuursverslag.

Directe kosten van vermogensbeheer		
Beheerloon		
– Vastrentende waarden [1]	886	682
– Kosten fiduciair beheer	-1.023	-987
Transactiekosten	0	-7
Bewaarloon	-56	-134
Beleggingscommissie	-36	-39
Beleggingsadvies	-34	-17
Beleggingsadministratie	-155	-274
Bankkosten e.d.	-10	-7
Totaal directe kosten vermogensbeheer	-428	-783

De directe kosten vermogensbeheer omvatten de zichtbare ('directe') kosten die het fonds op factuurbasis betaalt. De kosten zijn, indien mogelijk, toegerekend aan de verschillende beleggingscategorieën. De transactiekosten zijn gesaldeerd met de beleggingsopbrengsten. De transactiekosten kunnen niet betrouwbaar worden vastgesteld, omdat deze verrekend zijn in de aan- en verkoopprijzen.

1) Betreft korting door fiduciair manager op kosten vermogensbeheerders.

	2019	2018
De toelichting op de kosten vermogensbeheer inclusief de rechtstreeks ten laste van rendementen gebrachte kosten in overeenstemming met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie is opgenomen in het bestuursverslag op pagina 21.		
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds	**146.161**	**-17.000**
[10] Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers		
Directe beleggingsopbrengsten		
Overige beleggingen	-23	-23
Totaal directe beleggingsopbrengsten	-23	-23
Indirecte beleggingsopbrengsten		
Vastgoedbeleggingen	33	-5
Aandelen	3.324	-885
Vastrentende waarden	1.731	127
Overige beleggingen	42	-1
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	5.130	-764
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers	**5.107**	**-787**
[11] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers		
Periodieke premies van deelnemende ondernemingen	12.776	12.800
Inkoopsommen	-49	166
[12] Bijdragen voor risico deelnemers		
Premies pensioensparen	2.754	2.633
Totaal premie	**15.481**	**15.599**
Kostendekkende premie	15.924	15.346
Gedempte kostendekkende premie	11.876	11.750
Feitelijke premie [1)]	15.530	15.433

1) Exclusief inkoopsommen

	2019	2018
De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Onvoorwaardelijke aanspraken	10.678	10.325
– Opslag in stand houden vereist vermogen	1.633	1.608
– Opslag voor uitvoeringskosten	859	780
– Spaarpremie DC	2.754	2.633
	15.924	15.346
De gedempte kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Onvoorwaardelijke aanspraken	4.934	4.951
– Voorwaardelijke aanspraken	2.580	2.622
– Opslag in stand houden vereist vermogen	749	764
– Opslag voor uitvoeringskosten	859	780
– Spaarpremie DC	2.754	2.633
	11.876	11.750

Toelichting

Eind 2014 is door de werkgever met de ondernemingsraad een vaste premie van 20,5% van de totale loonsom (tot de maximale loongrens) afgesproken voor de periode 2015-2019. Actieve deelnemers betalen een eigen bijdrage conform het arbeidsvoorwaardenreglement. De eigen bijdrage bedraagt 5% van het pensioengevend salaris en maakt onderdeel uit van de vaste premie van 20,5%.

In de Pensioenwet en het Besluit FTK is beschreven op welke wijze de zuivere kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie moeten worden vastgesteld. Zoals beschreven in de ABTN, maakt het Pensioenfonds gebruik van de mogelijkheid de kostendekkende premie te dempen.

Er wordt vanaf 2016 uitgegaan van een gedempte disconteringsvoet, die gebaseerd is op het verwacht rendement. Deze gedempte disconteringsvoet is gelijk aan het reële fondsrendement. Het reële fondsrendement wordt vastgesteld als het verwacht rendement van het Pensioenfonds verminderd met een afslag voor toeslag en staat in beginsel voor een periode van 5 jaar vast. Bij het vaststellen van het verwacht rendement wordt rekening gehouden met de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a eerste lid van het Besluit Financieel Toetsingskader pensioenfondsen. Het reële rendement bedraagt naar de situatie van 30 september 2014 2,4% (verwacht rendement van 4,4% verminderd met verwachte toeslag ad 2%).

	2019	2018
[13] Saldo van overdrachten van rechten		
Overgenomen pensioenverplichtingen regulier	169	459
Overgenomen pensioenverplichtingen klein pensioen	28	0
Overgedragen pensioenverplichtingen regulier	-1.650	-1.811
	-1.453	**-1.352**

	2019	2018
[14] Saldo van overdrachten van rechten voor risico deelnemers	**-61**	**355**
[15] Pensioenuitkeringen		
Pensioenen		
Ouderdomspensioen	-13.981	-13.072
Partnerpensioen	-2.652	-2.554
Wezenpensioen	-145	-153
Invaliditeitspensioen	-120	-119
Overige pensioenuitkeringen	-204	-164
Subtotaal	-17.102	-16.062
Andere uitkeringen		
Afkoopsommen	-19	-11
Totaal pensioenuitkeringen	**-17.121**	**-16.073**
[16] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Pensioenopbouw	-9.639	-9.257
Indexering en overige toeslagen	0	-5.965
Rentetoevoeging	2.084	2.232
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	17.136	16.091
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	617	579
Wijziging marktrente	-147.882	-38.866
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	1.702	1.351
Omzetting pensioenspaarkapitaal [1)]	-3.077	-2.040
Mutatie invaliditeitsvoorziening	-151	-934
Overgang nieuwe overlevingstafels	0	10.292
Overlijden	-3.161	-1.037
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	101	513
	-142.270	**-27.041**

1) *Het pensioenkapitaal wordt bij einde deelname, dus op de pensioendatum óf bij eerdere uitdiensttreding, omgezet in pensioenaanspraken binnen het pensioenfonds of bij een verzekeraar (naar keuze deelnemer). Bij de omzetting binnen het pensioenfonds worden sekseneutrale omzettingsfactoren gehanteerd. Bij de omzetting wordt rekening gehouden met een solvabiliteitsopslag.*

	2019	2018
[17] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Pensioenspaarkapitalen		
Stortingen	-2.754	-2.633
Overgenomen pensioenverplichtingen	-8	-527
Onttrekkingen t.b.v. omzetting pensioenspaarkapitaal	3.420	2.299
Onttrekkingen t.b.v. inkoop bij verzekeraar	0	146
Onttrekking i.v.m. overlijden (vrijval t.g.v. fonds)	69	26
Rendement	-5.107	787
	-4.380	**98**
[18] Herverzekering		
Premies herverzekering	-71	-82
Deze post betreft de aan de herverzekeraar (Zwitserleven) verschuldigde premie voor het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico uit hoofde van de door de stichting aangegane herverzekeringsovereenkomst.		
Uitkeringen uit herverzekering		
Ouderdomspensioen	10	10
Partnerpensioen	960	0
	899	-72
[19] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie		
– Regulier	-346	-372
– Incidenteel	-26	-119
Totaal administratie	-372	-491
Accountant		
– Controle van de jaarrekening 2017 (EY)	0	-2
– Controle van de jaarrekening 2018 (KPMG)	-2	-48 [1]
– Controle van de jaarrekening 2019 (KPMG)	-58 [2]	0
– Overige controle kosten (KPMG)	-11	0
Totaal accountant	-71	-50

1) *Waarvan -45 KPMG.*

2) *Betreft ramingen die op basis van definitieve facturen in de toekomst worden gecorrigeerd.*

	2019	2018
Actuaris		
– Jaarwerk 2018	0	-32
– Jaarwerk 2019	-32	0
– Certificering	-22	-16
– Overige (advies)werkzaamheden	-79	-119
Totaal actuaris	-133	-167
Bestuur		
– Externe bestuursleden	-133	-133
– Externe commissieleden	-37	-53
– Verantwoordingsorgaan	-14	-8
– Visitatiecommissie	-24	-24
– Ambtelijk secretariaat	-215	-249
Totaal bestuur	-423	-467
Contributies en bijdragen	-73	-75
Bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering	-12	-12
Opleidingskosten	-14	-18
Overige advieskosten	-63	-109
Overige kosten	-58	-33
Totaal overige kosten	-220	-247
Totaal pensioenuitvoerings- en administratiekosten	**-1.219**	**-1.422**
[20] Overige baten en lasten	**69**	**27**
Saldo van baten en lasten	**1.213**	**-47.668**

	2019	2018
Actuariële analyse van het saldo		
Rendement en wijziging rentetermijnstuctuur	363	-53.634
Indexatie t.l.v. pensioenfonds	0	-5.965
Financiering	1.208	1.712
Sterfte en differenties	-2.559	-390
Kosten	257	-63
Arbeidsongeschiktheid	268	-530
Overige technische grondslagen	23	84
(Risico) Herverzekering	899	-72
Waardeoverdracht	249	-1
Uitkeringen	15	18
Diverse bestandsmutaties	78	595
Spaarsaldi	343	259
Overige baten en lasten	69	27
Aanpassing overlevingstafels	0	10.292
Totaal saldo van baten en lasten	**1.213**	**-47.668**

Resultaatbestemming

Bepalingen omtrent de resultaatbestemming

Conform hoofdstuk 5 van de ABTN worden de jaarresultaten toegevoegd aan de reserves ter dekking van algemene risico's.

Resultaat verdeling

Het Bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar 2019 toe te voegen aan de Algemene reserve.

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Actuariële toelichting bij verzekeringstechnische analyse

Actuariële toelichting bij verzekeringstechnische analyse

De verzekeringstechnische analyse is opgenomen op de vorige pagina, onder actuariële analyse van het saldo. Onderstaande posten geven een toelichting op deze analyse en luiden in duizenden euro.

Rendement en wijziging rentetermijnstructuur (€ 363)

De directe en indirecte beleggingsbaten bedroegen na aftrek van kosten € 151.268. De aan de Voorziening Pensioenverplichtingen toe te voegen rente bedroeg - € 3.023. Door de wijziging van de rentetermijnstructuur gedurende het boekjaar nam de Voorziening Pensioenverplichtingen af met €147.882. Per saldo resulteert dit in een positief resultaat op rendement en wijziging rentetermijnstructuur van € 363.

Toeslagen (€ 0)

Per 1 januari 2020 zijn de pensioenuitkeringen van pensioengerechtigden en de opgebouwde pensioenaanspraken van actieve en inactieve deelnemers niet verhoogd.

Financiering (€ 1.208)

De feitelijke premie voor de basisregeling bedraagt in 2019 24,3% van de salarissom tot het grensbedrag (€ 52.807) en de feitelijke premie voor de excedentregeling bedraagt in 2019 14,3% van de salarissom tussen het grensbedrag (€ 52.807) en de salarisgrens (€ 107.593). De totale premiebijdrage wordt door de deelnemende ondernemingen betaald. Het Bestuur toetst jaarlijks vooraf of de te ontvangen premie voor zowel de basis- als de excedentregeling toereikend is vastgesteld. In 2019 is de opbouw in de basisregeling gekort van 1,875% naar 1,738%. De opbouw in de excedentregeling is gekort met 3,9% naar 96,1% van de reguliere beschikbare premiestaffel.

De totale afgedragen premie bedroeg € 15.481. Hierin was € 1.880 begrepen voor risicodekking en kosten. Voor de inkoop van de pensioenopbouw was actuarieel benodigd € 12.393. Hieruit volgt een positief resultaat op financiering van € 1.208.

Sterfte en differenties (- € 2.559)

Het sterfteresultaat is ontstaan omdat het aantal overleden in 2019 lager was dan hetgeen is verondersteld. In algemene zin geldt dat, indien meer personen overlijden dan verondersteld (oversterfte), dit een winst geeft op de verzekeringen voor ouderdomspensioen en ingegaan pensioen (langlevenrisico) en een verlies op de verzekeringen voor partnerpensioen (kortlevenrisico). Bij ondersterfte is het omgekeerde het geval.

Ten gevolge van verondersteld overlijden is aan de Voorziening Pensioenverplichtingen € 3.381 toegevoegd terwijl als gevolg van werkelijk overlijden € 220 uit de Voorziening Pensioenverplichtingen is vrijgevallen. Daarnaast is € 602 aan risicopremie voor het overlijdensrisico ontvangen. Per saldo is het resultaat € 2.559 negatief. Dit resultaat is onder te verdelen in een negatief resultaat van € 1.170 op langleven en een negatief resultaat van € 1.389 op kort leven.

Kosten (€ 257)

Het resultaat op kosten bestaat enerzijds uit de vrijval van de kostenopslag uit de Voorziening Pensioenverplichtingen bij het doen van uitkeringen ad € 617 en de in de premie opgenomen opslag voor directe kosten van € 859 en anderzijds uit de werkelijke kosten volgens de rekening van baten en lasten van € 1.219. Per saldo resulteert een winst van € 257.

Arbeidsongeschiktheid (€ 268)

De premie voor arbeidsongeschiktheidspensioen en de opslag in de premie voor premievrijstelling bedroegen € 419. De vrijval uit de Voorziening Pensioenverplichtingen was gelijk aan € 151. Het resultaat op arbeidsongeschiktheid is daarmee gelijk aan € 268.

Overige technische grondslagen (€ 23)

Dit betreft met name het resultaat op keuzemogelijkheden binnen het pensioenfonds, zoals variatie bij pensionering (uitruil, hoog/ laag, etc.).

(Risico) Herverzekering (€ 899)

Het pensioenfonds heeft het arbeidsongeschiktheidsrisico en overlijdensrisico gedeeltelijk herverzekerd. In 2019 is € 71 betaald aan risicoherverzekeringspremies. Hiertegenover staat een ontvangen uitkering van de verzekeraar van € 970.

Waardeoverdracht (€ 249)

In verband met inkomende waardeoverdrachten is een bedrag van € 204 ontvangen. De Voorziening Pensioenverplichtingen is toegenomen met € 250. Aan uitgaande waardeoverdrachten is een bedrag ad € 1.718 uitgekeerd. De Voorziening Pensioenverplichtingen is in verband hiermee met € 2.013 afgenomen. De wettelijke tarieven voor de bepaling van de individuele overdrachtswaarde waren in 2019 lager dan de tarieven waarmee de Voorziening Pensioenverplichtingen van het pensioenfonds wordt vastgesteld. Op uitgaande waardeoverdrachten is om deze reden een positief resultaat geboekt en op inkomende waardeoverdrachten een negatief resultaat.

Uitkeringen (€ 15)

Dit resultaat bestaat uit het verschil tussen de daadwerkelijk gedane pensioenuitkeringen en afkopen (€ 17.121) en de vrijval uit de Voorziening Pensioenverplichtingen door het verrichten van uitkeringen (€ 17.136).

Diverse bestandsmutaties (€ 78)

Dit resultaat bestaat uit een toename van de Voorziening Pensioenverplichtingen uit hoofde van diverse mutaties en correcties (€ 78).

Spaarsaldi (€ 343)

De toename van de Voorziening Pensioenverplichtingen door omzetting van het spaarsaldo in aanspraken op ouderdoms- en/of partnerpensioen bedroeg € 3.077. De vrijval van het spaarkapitaal was gelijk aan € 3.420. Per saldo een positief resultaat van € 343, zijnde de in de omzettingsfactoren opgenomen solvabiliteitsopslag.

Overige oorzaken (€ 69)

Dit resultaat bestaat uit de overige baten en lasten van € 69.

Risicoparagraaf

(bedragen in duizenden euro)

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het pensioenfonds is wordt getoetst aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Er wordt geen rekening gehouden met eventuele additionele risico's. Hieromtrent heeft afstemming plaats gevonden met, bestuur, waarmerkend actuaris en DNB. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2019 van 13,6% en 2018 van 14,9%.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	11.894	1,2	32.814	3,7
Aandelen- en vastgoed risico (S2)	113.172	11,1	98.330	11,2
Valutarisico (S3)	45.266	4,4	35.639	4,1
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0	0	0,0
Kredietrisico (S5)	22.906	2,2	19.229	2,2
Verzekeringstechnisch risico (S6)	32.613	3,2	28.307	3,2
Concentratierisico (S8)	0	0,0	0	0,0
Actief beheer risico (S10)	9.822	1,0	9.485	1,1
Diversificatie-effect	-92.250	-9,0	-88.698	-10,1
Vereist Eigen Vermogen risico fonds	143.423	14,1	135.106	15,4
Vereist Eigen Vermogen over gespaarde kapitalen	0	0,0	286	0,0
Afname voor toerekening totale TV	0	-0,5	0	-0,5
Totaal Vereist Eigen Vermogen	143.423	13,6	135.392	14,9

	2019		2018	
	€	%	€	%
Aanwezige dekkingsgraad voor risico fonds		109,0		110,3
Aanwezige dekkingsgraad (incl risico deeln.)		108,7		110,0
Beleidsdekkingsgraad		107,7		114,8
Minimaal vereiste dekkingsgraad		103,9		104,1
Strategisch vereiste dekkingsgraad (incl risico deeln.)		113,6		114,9

De beleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds is per 31 december 2019 lager dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds in een tekort verkeert. Eind boekjaar 2019 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 107,7%. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van eind 2018 van 114,8%, is de beleidsdekkingsgraad afgenomen met 7,1%-punt.

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het Pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de beleggingen. Door gebruik te maken van rentederivaten wordt de looptijd van de beleggingen verlengd.
Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 19,4 jaar (2018: 12,3 jaar).
Duratie van de pensioenverplichtingen 20,5 jaar (2018: 20,0 jaar).

Voor de vaststelling van het renterisico bij het Vereist Eigen Vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door de DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

	Feitelijke verdeling		Strategische verdeling	
	in €	%	in €	%
Impact op technische voorziening voor risico Pensioenfonds (A)	37.423		37.423	
Impact op de rentegevoelige beleggingen (B)	23.025		25.529	
Renterisico	14.398	1,4	11.894	1,2
Afdekkingspercentage (B/A)		61,5		68,2

Derivaten

Het renterisico is afgedekt door middel van langlopende obligaties. Door LDI pools [1] wordt de duratie van de portefeuille van vastrentende waarden verlengd van circa 2,9 naar 19,4 jaar.

Strategisch dekt het Pensioenfonds volgens het beleggingsmandaat 60% van het renterisico van haar verplichtingen af op marktrente. De verplichtingen worden gewaardeerd volgens de DNB rentermijnstructuur inclusief UFR-methodiek. De strategische renteafdekking op basis van de DNB rentermijnstructuur komt daarmee uit op circa 68,2%.

Rentederivaten per 31 december

Type contract	Onder-liggende contract-omvang	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Netto positie (waarde)
Rentederivaten per 31 december 2019	529.546	330.306	-213.043	117.263
Rentederivaten per 31 december 2018	1.454.265	176.440	-122.679	53.761

Hoogte buffer

Op basis van de Vereist Eigen Vermogen berekeningen bedraagt de buffer voor het feitelijk renterisico 14.398 (1,4%) en voor het strategisch renterisico 11.894 (1,2%) ultimo 2019.

Aandelen- en vastgoedrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en hedgefunds en private equity in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende zakelijke waarden categorieën getoond.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Verdeling Aandelen en Vastgoed per categorie:				
Beursgenoteerd vastgoed	40.994	10,5	28.234	9,6
Niet-beursgenoteerd vastgoed	50.709	13,0	35.432	12,1
Ontwikkelde markten (Mature markets)	189.536	48,7	150.246	51,4
Opkomende markten (Emerging markets)	108.320	27,8	77.987	26,7
Private equity en hedge funds	0	0,0	534	0,2
	389.559	100,0	292.433	100,0

1) *Liability Driven Investment pools: beleggingen in vastrentende waarden. Dit betreft beleggingsfondsen met een relatief lange looptijd met als doel het renterisico van de verplichtingen af te dekken.*

Hoogte buffer

Bij de berekening van het Vereist Eigen Vermogen wordt voor het feitelijke en strategische zakelijke waarden risico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging.

De buffer voor het feitelijk aandelen- en vastgoedrisico bedraagt 118.340 (11,6%) en voor het strategisch aandelen- en vastgoedrisico 113.172 (11,1%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het Pensioenfonds in euro's luiden terwijl veel van de beleggingen van het Pensioenfonds in niet-euro luiden. Het Pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het Pensioenfonds kiest er daarom voor om (een gedeelte) van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het Pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het Pensioenfonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro.

Het valutarisico wordt berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in vreemde valuta van 20% voor ontwikkelde landen en 35% voor opkomende markten. Het valutarisico is het totale negatieve effect op de waarde van alle beleggingen als gevolg van dit scenario. Afdekking van het valutarisico vindt plaats via derivatencontracten.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Totaal beleggingen naar valuta voor afdekking met derivaten				
Amerikaanse dollar	152.488	15,3	117.128	12,1
Australische dollar	8.872	0,9	5.044	0,5
Canadese dollar	8.573	0,9	4.836	0,5
Britse pound sterling	17.788	1,8	10.703	1,1
Hongkongse dollar	28.757	2,9	30.697	3,2
Japanse yen	19.962	2,0	13.785	1,4
Deense Kroon	1.444	0,1	985	0,1
Noorse kroon	1.542	0,2	885	0,1
Zweedse Kroon	5.144	0,5	1.855	0,2
Zwitserse frank	4.482	0,5	4.963	0,5
Overige	91.849	9,2	66.055	6,8
Niet Euro	340.902	34,3	256.936	26,5
Euro	652.608	65,7	712.417	73,5
Totaal beleggingen exclusief derivaten	993.511	100,0	969.353	100,0
Waarde derivaten	118.316		-53	
Totaal beleggingen inclusief derivaten	1.111.827		969.300	

	2019		2018	
	€	%	€	%
Totaal beleggingen naar valuta na afdekking met derivaten				
Amerikaanse dollar	61.413	5,5	36.334	3,7
Australische dollar	8.872	0,8	5.044	0,5
Canadese dollar	8.573	0,8	4.836	0,5
Britse pound sterling	9.788	0,9	2.621	0,3
Hongkongse dollar	28.757	2,6	30.730	3,2
Japanse yen	10.601	1,0	6.112	0,6
Deense Kroon	1.444	0,1	985	0,1
Noorse kroon	1.542	0,1	885	0,1
Zweedse Kroon	5.144	0,5	1.855	0,2
Zwitserse frank	4.482	0,4	4.963	0,5
Overige	91.849	8,3	68.146	7,0
Niet Euro	232.466	21,0	162.511	16,7
Euro	879.360	79,0	806.789	83,3
Totaal beleggingen inclusief derivaten	1.111.827	100,0	969.300	100,0

Derivaten

Ter afdekking van de valutarisico's op de effectenportefeuille zijn er door de vermogensbeheerders valutatermijntransacties afgesloten.

Indien de afrekening van deze transacties op 31 december 2019 zou hebben plaatsgevonden dan zou het af te rekenen bedrag € 1.053 duizend lager uitvallen dan overeengekomen (ongerealiseerde resultaat van 1.053 duizend).
Het Pensioenfonds dekt strategisch 50% van het valutarisico af. Alleen de belangrijkste valuta's aanwezig in de portefeuille, de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse Yen, worden afgedekt. Overige vreemde valuta's worden niet afgedekt in verband met de beperkte exposure.

Valutaderivaten per 31 december

Type contract	Onder-liggende contract-omvang	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Netto positie (waarde
Valutaderivaten per 31 december 2019	-108.436	1.053	0	1.053
Valutaderivaten per 31 december 2018	122.098	402	-455	-53

Hoogte buffer

Bij de berekening van het Vereist Eigen Vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valuta risico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking.

De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt 43.555 (4,3%) en voor het strategisch valuta risico risico 45.266 (4,4%).

Grondstoffenrisico

Bij de berekening van het Vereist Eigen Vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch grondstoffenrisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 35%. Het Pensioenfonds belegt niet in grondstoffen en hoeft daarom geen buffers hiervoor aan te houden.

Kredietrisico

Het pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Een Europese AAA rating impliceert dat de vastrentende waarden belegging geen kredietrisico loopt. Daarentegen worden beleggingen die geclassificeerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2019		**2018**	
	€	**%**	**€**	**%**
Rating vastrentende waarden:				
AAA	42.872	7,2	29.500	6,3
AA	334.041	55,9	93.971	20,0
A	50.349	8,4	130.426	27,8
BBB	67.283	11,3	47.856	10,2
(Lager dan) B	7.628	1,3	11.112	2,4
Geen rating	94.869	15,9	156.409	33,3
	597.042	100,0	469.274	100,0

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd voor de rentegevoelige beleggingen die een creditspread groter dan 0% hebben. De creditspread wordt bepaald op basis van de rentegevoelige kasstromen van het Pensioenfonds. Afhankelijk van de rating van de desbetreffende kasstromen wordt een kredietschok berekend. Naarmate de rating slecht wordt neemt de kredietschok en de daarvoor te hanteren buffer toe.

Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 22.609 (2,2%) en voor het strategisch kredietrisico van 22.906 (2,2%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevenrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Het Pensioenfonds hanteert bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen de meest recente overlevingstafels (Prognosetafel AG2018), met fondsspecifieke ervaringssterfte. Dit neemt niet weg dat toekomstige ontwikkelingen kunnen leiden tot nog verdere verbetering of tot verslechtering van de levensduur en dat dientengevolge in de toekomst verdere verhoging of verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen aan de orde kan komen.

Hoogte buffer

Dit vertaalt zich in een buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico van 32.613 (3,2%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico van 32.613 (3,2%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd.

	2019		2018	
	€	%	€	%
Vastgoedbeleggingen				
Verdeling Vastgoedbeleggingen per regio:				
Europa	55.837	60,9	38.321	60,2
Noord-Amerika	22.282	24,3	14.337	22,6
Azië (excl. Japan)	10.172	11,1	730	1,1
Midden- en Zuid-Amerika	0	0,0	69	0,1
Oceanië	2.817	3,1	8.613	13,5
Overige	595	0,6	1.596	2,5
	91.703	**100,0**	**63.666**	**100,0**
Grote posten: Vastgoedbeleggingsfondsen groter dan 2% van het balanstotaal:				
Northern Trust UCITS Common ContractualFundRealEst	28.873	2,5	21.081	2,1
Aandelen				
Verdeling Aandelen per sector:				
Basismaterialen	11.711	3,9	10.412	4,6
Communicatiediensten	28.001	9,4	7.419	3,3
Cyclische consumptiegoederen	50.812	17,1	30.287	13,3
Defensieve consumptiegoederen	20.138	6,8	20.693	9,1
Gezondheidszorg	19.922	6,7	21.765	9,5
Energie	13.261	4,5	11.842	5,2
Financiële dienstverlening	70.442	23,6	47.589	20,8
Industrie	26.516	8,9	20.040	8,8
Nutsbedrijven	6.639	2,2	6.653	2,9
Technologie	49.574	16,6	48.316	21,1
Vastgoed	809	0,3	0	0,0
Diversen	31	0,0	3.217	1,4
	297.856	**100,0**	**228.233**	**100,0**

	2019		2018	
	€	%	€	%
Verdeling Aandelen per regio:				
Europa	74.376	25,1	36.727	16,1
Noord-Amerika	97.503	32,7	85.143	37,3
Azië (excl. Japan)	99.606	33,4	68.425	30,0
Oceanië	6.975	2,3	26.746	11,7
Overige	19.396	6,5	11.192	4,9
	297.856	100,0	228.233	100,0
Grote posten: Aandelen beleggingsfondsen groter dan 2% van het balanstotaal:				
Robeco QI Institutional Global	186.555	16,3	140.534	14,0
NT All Country Asia ex Japan Equity Index Fund	67.324	5,9	35.086	3,5
Vanguard European Stock Index Fund	38.234	3,3	31.772	3,2
Vastrentende waarden				
Verdeling vastrentende waarden per soort:				
Staatsobligaties	242.862	40,6	76.836	16,3
Bedrijfsobligaties (Credit funds)	114.017	19,1	289.327	61,7
Hypotheken	108.419	18,2	102.849	21,9
Index bonds	0	0,0	262	0,1
Geldmiddelen	131.744	22,1	0	0,0
	597.042	100,0	469.274	100,0
Verdeling vastrentende waarden per regio:				
Europa	553.748	92,7	286.240	61,0
Noord-Amerika	25.521	4,3	33.083	7,0
Azië (excl. Japan)	7.150	1,2	13.702	2,9
Oceanië	2.346	0,4	19.477	4,2
Overige	8.277	1,4	116.772	24,9
	597.042	100,0	469.274	100,0
Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:				
Resterende looptijd korter dan 1 jaar	64.994	10,9	163.136	34,8
Resterende looptijd tussen 1 en 5 jaar	68.432	11,5	74.869	16,0
Resterende looptijd langer dan 5 jaar	463.616	77,6	231.269	49,2
	597.042	100,0	469.274	100,0

	2019		2018	
	€	%	€	%
Grote posten: Obligatiedebiteuren groter dan 2% van het balanstotaal:	*n.v.t.*		*n.v.t.*	
Bovengenoemde staatsobligaties betreffen alleen de directe beleggingen in staatsobligaties.				
Grote posten: Vastrentende beleggingsfondsen groter dan 2% van het balanstotaal:				
The Bank of New York Corp (LDI Solutions Liquidity fund)	70.056	6,1	0	0,0
The Bank of New York Corp (LDI Solutions funds)	306.847	26,8	0	0,0
Aeam Dutch Mortgage Fund	90.957	7,9	86.558	8,6
JPMorgan Liquidity Funds - Euro Liquidity Fund	57.598	5,0	204.743	20,4
Blackrock Euro Investment Grade Corp Bond Ind Inst	44.789	3,9	33.584	3,4
SLI Global SICAV European Corp Bond Fund D	41.127	3,6	37.188	3,7
Legal & General IM - Euro Corporate Bond Fund	24.247	2,1	21.960	2,2
Derivaten				
Verdeling derivaten per soort:				
Aandelenderivaten	0	0,0	2	0,0
Rentederivaten	117.263	99,1	53.761	100,1
Valutaderivaten	1.053	0,9	-53	-0,1
	118.316	**100,0**	**53.710**	**100,0**
Overige beleggingen				
Overige beleggingen per soort:				
Hedge fonds	0	0,0	534	0,3
Cash collateral	5.397	78,1	0	0,0
Overige	1.513	21,9	153.883	99,7
	6.910	**100,0**	**154.417**	**100,0**
Grote posten: Overige beleggingen (Hedge funds) groter dan 2% van het balanstotaal:	*n.v.t.*		*n.v.t.*	

Er zijn geen directe beleggingen uitgeleend. Binnen de beleggingsfondsen wordt zeer beperkt uitgeleend.
Er zijn geen beleggingen in F. van Lanschot Bankiers N.V. en de aan haar gelieerde ondernemingen.

Hoogte buffer

In het standaardmodel is geen rekening gehouden met een buffer voor concentratierisico. Het risico dient sec kwalitatief toegelicht te worden.

Actief beheer risico

Actief beheer risico treedt op wanneer beleggingsmanagers afwijken van de strategisch gedefinieerde benchmarks. Actief beheer risico wordt in beginsel alleen becijferd voor de aandelenportefeuille en wordt gemeten aan de hand van de tracking error en de TER. De tracking error geeft aan in hoeverre de beleggingsrendementen van de daadwerkelijke aandelenportefeuille afwijken van de strategisch gedefinieerde benchmark. TER staat voor total expense ratio en geeft onder meer de kosten weer die de beleggingsmanagers hebben gemaakt voor het voeren van hun (actief) beleid.

Voor het actief beheer risico is gebruik gemaakt van onderstaande tracking errors:

Mandaat	**Marktwaarde**	**Tracking error**
T Rowe Price Funds SICAV - Global Emerging Markets	22.085	3,02%
Robeco QI Institutional Global Developed Sustainab	186.555	2,00%

Hoogte buffer

Dit vertaalt zich in een buffer voor het feitelijk actief beheer risico van 10.738 (1,1%) en voor het strategisch actief beheer risico van 9.822 (1,0%).

Vastgesteld te 's-Hertogenbosch, 18 juni 2020

Het Bestuur

Overige gegevens

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het pensioenfonds. Conform hoofdstuk 5 van de ABTN worden de jaarresultaten toegevoegd aan de reserves ter dekking van algemene risico's.

Pensioenregelingen

Het pensioenfonds voert de volgende pensioenregeling uit:

Pensioenregeling 2015

Per 1 januari 2015 is voor alle actief zijnde medewerkers een nieuwe pensioenregeling van kracht geworden. De per 31 december 2014 opgebouwde aanspraken uit de Pensioenregeling 2012 zijn per 1 januari 2015 ingebracht in de Pensioenregeling 2015.
De Pensioenregeling 2015 is een CDC-regeling met als pensioenrichtdatum de 67ste verjaardag. CDC betekent Collective Defined Contribution, letterlijk vertaald betekend dit 'vastgestelde bijdrage'. De werkgever betaalt een vaste premie aan het pensioenfonds. De premie is zo berekend dat er een beoogde pensioenopbouw plaats kan vinden. Als blijkt dat de afgesproken premie niet voldoende is om de beoogde opbouw te betalen, kan de opbouw voor het komende jaar lager zijn. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als de kosten van de pensioenopbouw toenemen, de rente daalt of de levensverwachting sneller stijgt dan gedacht. De regeling bestaat uit een basisregeling en een aanvullende (excedent-) regeling.

1. De basisregeling is een uitkeringstoezegging op basis van middelloon voor de opbouw van een ouderdomspensioen. Het jaarlijks beoogd opbouwpercentage is 1,875% van de pensioengrondslag. Deze grondslag is gebaseerd op een salaris tot een grens van € 52.807,- (2019). Het partnerpensioen in de basisregeling bedraagt 70% van het ouderdomspensioen per deelnemersjaar vanaf 1 januari 2015 tot de pensioendatum.
2. De aanvullende (excedent-)regeling is voor de opbouw van het ouderdomspensioen over het excedentsalaris tot het maximale pensioensalaris van € 107.593,- (2019). Het partnerpensioen in de aanvullende regeling is op risicobasis en bedraagt 1,16% per deelnemersjaar vanaf 1 januari 2015 of later de datum van indiensttreding, tot de pensioendatum.
3. Voorts is een wezenpensioen en vrijstelling premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid meeverzekerd en facultatief een dekking voor het Anw-hiaat.

Financiering

De werkgever betaalt vanaf 2015 tot en met 2019 een vaste premie van 20,5% van de totale salarissom (tot de maximale loongrens) aan Pensioenfonds F. van Lanschot. De werknemer draagt hiervan zelf 5% bij van de pensioengrondslag. De vaste premie is zo berekend dat naar verwachting de jaarlijks beoogde pensioenopbouw in de basis- en excedentregeling kan worden behaald. Als blijkt dat de afgesproken premie niet voldoende is om de beoogde opbouw te betalen, kan de opbouw voor het komende jaar lager zijn. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als de kosten van de pensioenopbouw toenemen, de rente daalt of de levensverwachting sneller stijgt dan verwacht. Het risico van eventuele tekorten ligt bij de deelnemers. Ter dekking van algemene risico's, waaronder beleggingsrisico's, houdt het pensioenfonds een algemene reserve aan. Jaarlijks muteert deze reserve met het saldo van de staat van baten en lasten.

Toeslagbeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk toeslagbeleid ten aanzien van actieve deelnemers, gepensioneerden en gewezen deelnemers. De toeslagen worden gefinancierd uit de behaalde rendementen van het Pensioenfonds. Het pensioenfonds probeert de opgebouwde aanspraken en pensioenuitkeringen jaarlijks aan te passen aan de stijging van de consumentenprijsindex, alle huishoudens, afgeleid van het CBS. Er is dus geen recht op toeslagen en het is niet zeker in hoeverre in de toekomst toeslagen zullen plaatsvinden.
Het Bestuur beslist jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast.
Per 1 januari 2020 zijn de pensioenen en de lopende pensioenuitkeringen van alle deelnemers niet verhoogd omdat de beleidsdekkingsgraad zich einde 2019 onder de grens van 110% bevindt. Uitgangspunt voor de verhoging van de pensioenen is de prijsindex (inflatie). De prijzen zijn in de periode oktober 2018 tot en met september 2019 gestegen met 1,64%.

Het pensioenfonds streeft ernaar om de pensioenen mee te laten groeien met de inflatie. Indexatie is afhankelijk van de financiële situatie van het pensioenfonds.
Het pensioenfonds is vanaf 2015 wettelijk verplicht om extra financiële buffers aan te houden, waardoor nieuwe regels gelden voor toeslagverlening.

- Bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% mag geen toeslag worden verleend.
- Boven 110% kan toeslag worden verleend als er genoeg vermogen beschikbaar is om de te verlenen toeslag naar verwachting ook in de toekomst te kunnen verlenen.

In de praktijk betekent dit dat volledige toeslagverlening bij het pensioenfonds pas mogelijk is bij een beleidsdekkingsgraad vanaf ongeveer 124% (afhankelijk van de rentestand kan deze grens verschuiven).

Door deze strengere regels is het de komende 10-15 jaar waarschijnlijk niet mogelijk is om de pensioenen gedeeltelijk of volledig aan te passen aan de inflatie.

In de afgelopen jaren zijn de volgende toeslagen verleend:

Inactieve deelnemers

Jaar per 1 jan.	Toeslag	Prijs-stijging oktober (CBS)	Verschil
2020	0,00%	1,64%	1,64%
2019	0,69%	1,47%	0,78%
2018	0,25%	1,47%	1,22%
2017	0,00%	0,00%	0,00%
2016	0,10%	0,39%	0,29%
2015	0,50%	0,70%	0,20%
2014	0,00%	0,90%	0,90%
2013	0,00%	2,00%	2,00%
2012	0,00%	2,30%	2,30%
2011	0,00%	1,40%	1,40%
2010	0,00%	0,40%	0,40%
2009	0,00%	2,50%	2,50%
Achterstand			13,63%

Actieve deelnemers

Jaar per 1 jan.	Toeslag	Prijs-stijging oktober (CBS)	Verschil
2020	0,00%	1,64%	1,64%
2019	0,69%	1,47%	0,78%
2018	0,25%	1,47%	1,22%
2017	0,00%	0,00%	0,00%
2016	0,10%	0,39%	0,29%
2015 [1]	0,00%	0,00%	0,00%
2014	0,00%	0,00%	0,00%
2013	0,00%	0,00%	0,00%
2012	1,25%	1,25%	0,00%
2011			
2010	nvt [2]		
2009			
Achterstand			3,93%

1) Tot 2015 werden de pensioenrechten van actieve deelnemers indien mogelijk verhoogd op basis van de loonindex i.p.v. de prijsindex.
2) Tot 2012 was een eindloonregeling van toepassing. Indexatie voor actieve deelnemers is hierbij niet aan de orde.

Op dit moment is er een achterstand in de toeslagverlening van 13,63% voor pensioengerechtigden en gewezen deelnemers. Voor actieve deelnemers is momenteel een achterstand van 3,93%.

Uitvoering

De bevoegdheden van het bestuur zijn vastgesteld in de statuten en in het reglement van Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot. bestuursbureau is uitbesteed aan ABB voor Pensioenfondsen B.V. te Rosmalen.
De pensioenadministratie van Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot is opgedragen aan AZL N.V. te Heerlen.
De beleggingsadministratie is met ingang van 1 januari 2019 opgedragen aan The Bank of New York Mellon SA te Amsterdam (voorheen KAS BANK N.V. te Amsterdam). Het vermogensbeheer wordt uitgevoerd door Kempen Capital Management N.V. te Amsterdam voor de uitkeringstoezegging en door NN IP B.V. te Amsterdam voor de premietoezegging. De controle van de jaarrekening is uitgevoerd door KPMG Accountants N.V. te Utrecht. De verantwoordelijkheid voor de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen berust bij het pensioenfonds.
De controle van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgevoerd door Triple A Risk Finance Certification te Amsterdam.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot te 's-Hertogenbosch is aan Triple A – Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 7.500.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 375.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.
Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.
Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.
Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.
De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel bezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.
Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.
Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amsterdam, 18 mei 2020

drs. Pieter Heesterbeek AAG
verbonden aan Triple A – Risk Finance Certification B.V

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2019

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot per 31 december 2019 en van het saldo van baten en lasten over 2019, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds F. van Lanschot ('de Stichting') te 's-Hertogenbosch gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

1 de balans per 31 december 2019;
2 de staat van baten en lasten over 2019;
3 het kasstroomoverzicht over 2019; en
4 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Materialiteit
— Materialiteit van EUR 7,5 miljoen — Circa 0,7% van het pensioenvermogen

Kernpunten
— De waardering van beleggingen voor risico pensioenfonds — De (actuariële) uitgangspunten voor de waardering van de technische voorzieningen

Oordeel
Goedkeurend

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 7,5 miljoen (2018: EUR 8,0 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2019 (circa 0,7%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 375.000 rapporteren aan het bestuur alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer en de administratie van de beleggingen voor risico pensioenfonds uitbesteed aan BNY Mellon Global Custody B.V. en het beheer en de administratie van de beleggingen voor risico deelnemers aan NN Investment Partners B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan AZL N.V. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door BNY Mellon Global Custody B.V. en NN Investment Partners B.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door AZL N.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne

beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van BNY Mellon Global Custody B.V., NN Investment Partners B.V. en AZL N.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverleners met vertegenwoordigers van de dienstverleners. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij (waar relevant) met de andere onafhankelijke accountants, de in de Standaard 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2019 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan BNY Mellon Global Custody B.V., NN Investment Partners B.V. en AZL N.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses ten aanzien van premiebijdragen en uitkeringen uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverleners onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

Reikwijdte van onze controle inzake fraude

In overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden zijn wij verantwoordelijk voor het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid (maar geen absolute) dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat die het gevolg zijn van fraude of fouten.

Als onderdeel van onze risico-inschattingswerkzaamheden hebben wij gebeurtenissen en omstandigheden geëvalueerd die wijzen op een prikkel of druk om fraude te plegen of een mogelijkheid bieden om fraude te plegen ('frauderisicofactoren') om op basis daarvan frauderisico's te identificeren, indien relevant.

De frauderisicofactoren zijn besproken binnen het controleteam en wij zijn alert op aanwijzingen van fraude gedurende de controle. Op basis van de controlestandaard hebben wij het frauderisico met betrekking tot doorbreking van interne beheersingsmaatregelen door het bestuur (veronderstelde risico) geëvalueerd, hetgeen standaard onderdeel is van onze controleaanpak. Het vanuit de controlestandaard veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording hebben wij in onze evaluatie niet onderkend als relevant frauderisico, vooral omdat de mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording beperkt zijn.

Onze controlewerkzaamheden omvatten een evaluatie van de opzet en het bestaan alsmede de effectieve werking van interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor het mitigeren van dit risico, een evaluatie van management bias en het identificeren van (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico. Indien wij journaalposten met een verhoogd risico hebben geïdentificeerd, controleren wij deze door middel van validatie van brondocumentatie.

Bij het bepalen van onze controlewerkzaamheden maken wij gebruik van de inschatting en evaluatie van de Stichting met betrekking tot het interne beleid omtrent frauderisico-beheersing (preventie, detectie en respons), inclusief de opzet van ethische standaarden om een open en eerlijke cultuur na te streven.

Als onderdeel van onze evaluatie hebben wij het diverse fondsrapportages (bijvoorbeeld SLA-rapportages) geïnspecteerd.

Wij hebben onze risico-inschatting en controlewerkzaamheden gecommuniceerd aan het bestuur. Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch fraudeonderzoek, welk onderzoek vaak een meer diepgaand karakter heeft.

Onze controlewerkzaamheden om frauderisico's te adresseren hebben niet geleid tot de identificatie van een kernpunt van de controle.

Wij merken op dat onze controle is gebaseerd op de procedures die zijn beschreven in overeenstemming met de toepasselijke controlestandaarden en niet primair zijn ontworpen om fraude te detecteren.

Reikwijdte van onze controle inzake het niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben feiten en omstandigheden geëvalueerd om wet- en regelgeving te identificeren die relevant is voor de Stichting. Wij hebben wet- en regelgeving geïdentificeerd die redelijkerwijs een materieel effect op de jaarrekening kan hebben op basis van onze risico-inschatting en sectorkennis, door middel van het bevragen van het bestuur en een evaluatie van het beleid en geïmplementeerde procedures ten aanzien van het voldoen aan wet- en regelgeving.

Geïdentificeerde wet- en regelgeving is besproken binnen het controleteam en wij zijn alert op aanwijzingen van het niet voldoen aan wet- en of regelgeving gedurende de controle. De potentiele impact van wet- en regelgeving varieert sterk:

— De Stichting is onderhevig aan wet- en regelgeving die direct van invloed is op de jaarrekening, inclusief de Pensioenwet en verslaggevingstandaarden (inclusief voor de Stichting specifieke wet- en regelgeving). Wij hebben het voldoen aan deze wet- en regelgeving vastgesteld als onderdeel van onze controlewerkzaamheden voor de relevante elementen in de jaarrekening.
— Daarnaast is de Stichting onderhevig aan diverse wet- en regelgeving waarbij niet voldoen aan deze wet- en regelgeving indirect van invloed kan zijn op de jaarrekening ten aanzien van elementen verantwoord of toegelicht in de jaarrekening, of beide, bijvoorbeeld als gevolg van het ontvangen van boetes of claims.
  Wij hebben het Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp) geïdentificeerd als wetgeving die indirect, redelijkerwijs een materiële impact op de jaarrekening zou kunnen hebben.

De Nederlandse controlestandaarden beperken onze controlewerkzaamheden met betrekking tot het identificeren van het niet voldoen aan wet- en regelgeving met een indirecte invloed tot het bevragen van het bestuur en inspectie van correspondentie met toezichthoudende instanties alsmede andere juridische correspondentie. Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot het identificeren van gevallen of vermoedens van niet voldoen aan wet- en regelgeving anders dan wat reeds door de Stichting is geïdentificeerd.

De impact van bekende gevallen of vermoedens van niet voldoen aan wet- en regelgeving hebben wij geadresseerd in de controlewerkzaamheden met betrekking tot de relevante elementen zoals verantwoord in de jaarrekening.

De uitgevoerde werkzaamheden inzake het adresseren van het risico op het niet voldoen aan wet- en regelgeving hebben niet geleid tot het identificeren van een kernpunt in onze controleverklaring.

Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch onderzoek naar het voldoen aan wet- en regelgeving. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening en voor de opzet van een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude, waaronder het voldoen aan wet- en regelgeving.

Indien de gevolgen voor de jaarrekening van het niet voldoen aan indirecte wet- en regelgeving (onregelmatigheden) minder direct van invloed zijn op gebeurtenissen en transacties die in de jaarrekening tot uitdrukking komen, hoe minder waarschijnlijk het is dat de inherent beperkte controlewerkzaamheden, zoals vereist door de controlestandaarden, dit zouden identificeren. Bovendien bestaat er, zoals bij elke controle, een hoger risico op het niet detecteren van onregelmatigheden indien deze het gevolg zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, opzettelijke onjuistheden, verkeerde representaties of de doorbreking van interne beheersmaatregelen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkst waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij aan het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden bezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen voor risico pensioenfonds

Omschrijving

De beleggingen voor risico pensioenfonds (hierna: ‘de beleggingen’) vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen bedragen circa 97% van het balanstotaal. De beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde.

Uit noot 1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor circa EUR 1.042 miljoen (94%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op genoteerde marktprijzen (niveau 1) en dat voor circa EUR 69 miljoen (6%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op netto contante waarde-berekeningen en andere geschikte waarderingsmethoden (niveau 3 en 4).

Wij schatten het risico op een materiële fout in de waardering van de beleggingen lager in, mede omdat de schattingsonzekerheid niet aanwezig is op de datum van deze controleverklaring door de beschikbaarheid van genoteerde marktprijzen en (door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde) jaarrekeningen bij de fondsbeleggingen.

Vanwege de omvang van de beleggingen in relatie tot de jaarrekening als geheel beschouwen wij de waardering van de beleggingen als een kernpunt van onze controle.

Onze aanpak

Wij hebben de waardering van de beleggingen onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig in de markt waarneembare prijzen. Dit geldt ook voor de derivaten die in het overzicht 'Methodiek bepaling marktwaarde' zoals opgenomen in noot 1 zijn gepresenteerd onder niveau 1 en de vastrentende waarden die zijn gepresenteerd onder niveau 4.

Voor de vastgoedbeleggingen die zijn gepresenteerd onder niveau 4 zijn geen in de markt waarneembare prijzen beschikbaar. Voor deze beleggingen hebben wij de waardering getoetst aan de hand van (door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde) jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan de consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant.

Voorts hebben we de toereikendheid van de toelichting onder noot 1 van de toelichting geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de beleggingen in de jaarrekening aanvaardbaar. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de beleggingen is toereikend.

De (actuariële) uitgangspunten voor de waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen en kostenniveaus worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuarieel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling' de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In de 'Risicoparagraaf' is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaris. Tevens hebben wij de waarderingsgrondslagen en de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen in de jaarrekening geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

— met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
— alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

— het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
— het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
— het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
— het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
— het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
— het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 18 juni 2020

KPMG Accountants N.V.

W. Kevelam RA

Bijlage 1

Personalia per 31 december 2019

Bestuur

		Einde lopende benoemingstermijn:	
Benoemd namens het bestuur van het pensioenfonds:			
De heer drs. W.S. Zeverijn (19-06-1957)	voorzitter	2021	3e termijn
Benoemd namens de werkgever:			
Mevrouw drs. W. Winkelhuijzen (31-07-1978)	vice voorzitter	2021	2e termijn
Benoemd namens de actieve deelnemers:			
Mevrouw drs. R.F. van der Feltz (16-06-1972)		2021	2e termijn
De heer R. van de Ven (24-02-1962)		2020	1e termijn
Benoemd namens gepensioneerden:			
De heer drs. J.J.M. Jacobs MFE (23-09-1959)		2021	1e termijn

Dagelijks Bestuur

De heer drs. W.S. Zeverijn
Mevrouw drs. W. Winkelhuijzen

Beleggingscommissie

Mevrouw drs. R.F. van der Feltz	voorzitter		
De heer R. van de Ven			
De heer drs. J.C. Schlukebir (28-02-1968)	onafhankelijk lid	2022	2e termijn
De heer drs. A.J.C. de Ruiter (13-06-1965)	onafhankelijk lid	2021	3e termijn

Communicatiecommissie

Mevrouw drs. W. Winkelhuijzen	voorzitter		
Mevrouw mr. M. de Mol van Otterloo (29-08-1989)		2021	1e termijn
Mevrouw drs. C.S.W. Wijdeven (13-04-1977)		2021	2e termijn

Risicomanagementcommissie

De heer drs. J.J.M. Jacobs MFE	voorzitter		
De heer drs. M.G. Benders (29-08-1974)		2023	3e termijn

Verantwoordingsorgaan

Benoemd namens de werkgever:			
De heer drs. I. Maas (14-06-1977)		2021	2e termijn
Benoemd namens de werknemers:			
De heer J.W.F. Heukensfeldt Jansen MBA (28-10-1953)	voorzitter	2020	3e termijn
De heer drs. J. Vreugdenhil RBA (02-01-1968)	secretaris	2020	2e termijn
Benoemd namens pensioengerechtigden:			
Mevrouw dr. E. Schols-van Oppen (05-10-1948)	vicevoorzitter	2021	3e termijn

Visitatiecommissie

Mevrouw L. Duynstee (04-07-1962)	voorzitter	2023	2e termijn
De heer S. Nauta (18-08-1963)		2020	1e termijn
Mevrouw E. van Kalmthout RBA (tot 31-12-2019) (03-12-1963)			
De heer G. Scheurs (vanaf 1-1-2020) (28-11-1976)		2023	1e termijn

Compliance officer

Mevrouw mr. E. Hoving-Mobron	Compliance & Advisory

Risicomanager

De heer B. Hulshof	Algemeen Bestuursbureau voor pensioenfondsen

Organisatie

Bestuursbureau	Algemeen Bestuursbureau voor pensioenfondsen
Ondersteuning controle vermogensbeheer	Floor Interim Services
Administrateur	AZL N.V.
Adviserend Actuaris	Sprenkels & Verschuren
Fiduciair Manager	Kempen Capital Management B.V.
Vermogensbeheerder excendentregeling	Nationale Nederlanden Investment Partners
Vermogensadministrateur	BNY Mellon
Custodian	BNY Mellon
Accountant	KPMG Accountants N.V.
Certificerend actuaris	Triple A

Overzicht nevenfuncties bestuursleden ultimo 2019

Bestuur, voorzitter	Dhr. Drs. W.S. Zeverijn	Vicevoorzitter PF Tandartsen, Voorzitter RvT Woningcorporaties, Lid RvT OPF Robeco, Lid IIR (onbezoldigd), Bestuurslid Living with Hope (onbezoldigd), Vanaf februari 2020 lid RvT DNB
Bestuur, vice-voorzitter, voorzitter communicatiecommissie	Mw. Drs. W. Winkelhuijzen	in dienst bij Van Lanschot Kempen, bestuurslid Montessorischool Kralingen
Bestuurslid, voorzitter beleggingscommissie	Mw. Drs. R.F. van der Feltz	uitvoerend bestuurder SBZ Pensioen , lid RvT OPF Robeco, lid RvT Pf SAG, secretaris bestuur Quiet Nederland (per 1-7-2019), eigenaar B-Rein (eenmanszaak)
Bestuurslid, lid beleggingscommissie	Dhr. R. van de Ven	in dienst bij Van Lanschot Kempen, Penningmeester Stichting Kasteelconcerten Heeswijk, Raad van Toezicht Stichting Willem Twee Podiumkunsten, Penningmeester Stichting EcoPositief
Bestuurslid, voorzitter risicomanagementcommissie	Dhr H.Jacobs	In dienst bij Volksbank, lid VO Pf. SNS Reaal
Aspirant bestuurslid	Mw. J. Schouten	in dienst bij Van Lanschot Kempen, auteur, juridische toelichting op wetsartikelen over de PPI Groene Kluwer

Bijlage 2

Risicohouding pensioenfonds

Onderstaande risicohouding is van toepassing op de regeling tot en met eind 2019. In 2020 wordt opnieuw een risicohouding bepaald in verband met de overgang naar een gesloten pensioenfonds.

Kwalitatieve risicohouding

Het bestuur van het pensioenfonds heeft een risicobewuste houding. Het pensioenfonds streeft ernaar om de nominale aanspraken waardevast na te komen. Inflatie holt de waarde van de nominale uitkeringen uit en gezien het langetermijnkarakter van pensioenen is het belangrijk dat de koopkracht van het pensioen via toeslag zo veel mogelijk behouden blijft. Beleggingsrisico kan acceptabel zijn in het streven naar koopkrachtbehoud, zelfs indien dit met zich meebrengt dat de nominale aanspraken op enig moment niet geheel na kunnen worden gekomen. De mate van risicoacceptatie van het bestuur is onder andere gebaseerd op de volgende kwalitatieve overwegingen:
Het opgebouwde pensioen vormt na pensionering de belangrijkste bron van inkomen voor deelnemers van het pensioenfonds.
Het pensioenfonds streeft naar een waardevast pensioen: Het pensioenfonds hanteert daarom een dekkingsgraadafhankelijke indexatiestaffel als leidraad voor toeslagverlening. De toeslagverlening, die volgt uit deze staffel, komt overeen met de wettelijk maximale toegestane toeslagverlening, gegeven de dekkingsgraad.
Een afgewogen balans tussen te nemen risico's en het naar verwachting te realiseren beleggingsrendement is noodzakelijk om op langere termijn invulling te kunnen geven aan de pensioenambitie.
Bij het nastreven van de pensioenambitie dient het bestuur bereid te zijn om beleggingsrisico te nemen met als oogmerk een beleggingsrendement dat hoger is dan de risicovrije marktrente.

Per 1 januari 2015 is de pensioenregeling gewijzigd in een CDC regeling. De premie staat voor vijf jaar vast. Vanaf 2018 is de premie voor de basis- en excedentregeling als volgt gesplitst:

a) Pensioenpremie basisregeling: een vast percentage van 24,3% van de pensioengevende salarissom voor de basisregeling (= salarissom vóór aftrek van de franchise), waarbij het pensioengevend salaris per deelnemer is gemaximeerd op € 52.807 (2019) bruto per jaar (maximum salaris voor de basisregeling).
b) Pensioenpremie excedentregeling: een vast percentage van 14,3% van de pensioengevende salarissom voor de excedentregeling. Dit betreft de som van het pensioengevend salaris per deelnemer tussen het maximum salaris voor de basisregeling (€ 52.807 (2019) bruto per jaar) en het maximum pensioengevend salaris van € 107.593 (2019) bruto per jaar.

Er bestaan geen bijstortverplichtingen bij lage dekkingsgraden en de premie staat vanaf 1 januari 2015 telkens voor vijf jaar vast.
Kortingen op de opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane uitkeringen en korting op de jaarlijkse pensioenopbouw dienen zoveel mogelijk voorkomen te worden.
De kans op een dekkingsgraad lager dan het minimaal vereist eigen vermogen dient in de komende 5-10 jaar zoveel mogelijk te worden beperkt.

De risicobereidheid van het bestuur kan worden beïnvloed door de actuele financiële positie van het pensioenfonds. Periodiek wordt beoordeeld of de ambitie van het pensioenfonds nog haalbaar is. Bij de keuze voor een bepaald beleid wordt niet alleen een verwachte ontwikkeling beoordeeld maar worden ook scenario's die gunstiger of minder gunstig zijn dan de verwachte ontwikkeling in de afweging betrokken. De ambitie dient in de meeste scenario's te kunnen worden behaald.

Als de financiële situatie van het pensioenfonds verbetert, wordt bij voorkeur minder risico genomen omdat de ambitie dan in evenveel of meer gevallen haalbaar is met minder risico.

Kwantitatieve risicohouding

Basisregeling

De risicohouding wordt geconcretiseerd door de vaststelling van bandbreedtes en risicogrenzen (het Vereist Eigen Vermogen, de grenzen van de haalbaarheidstoets en eigen risicorestricties). Bij een overschrijding vindt er een beleidsdiscussie plaats. Dit maakt het mogelijk om op een vooraf vastgelegde en objectieve manier te beoordelen of het risico hoger of lager mag zijn dan eerder werd bepaald of hoger of lager is dan vooraf is toegestaan. Bij overschrijding van risicogrenzen zal geen automatische aanpassing van beleid plaatsvinden, maar een kwalitatieve discussie, rekening houdend met de situatie en inzichten van dat moment.

Het bestuur heeft de volgende risicohouding (lange termijn) vastgesteld met betrekking tot het pensioenresultaat:
Ondergrens 1: Vanuit de situatie waarbij dekkingsgraad gelijk is aan Vereist Eigen Vermogen dient de mediaan van het pensioenresultaat ten minste gelijk te zijn aan 90%.

Ondergrens 2: Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de mediaan van het pensioenresultaat ten minste gelijk te zijn aan 90%.

Ondergrens 3: Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de maximale afwijking ten opzichte van de mediaan in het geval van een "slechtweer scenario" (lees: 5e percentiel) 35% te bedragen

Het bestuur hanteert in aanvulling op de ondergrenzen de volgende communicatiestaffel:

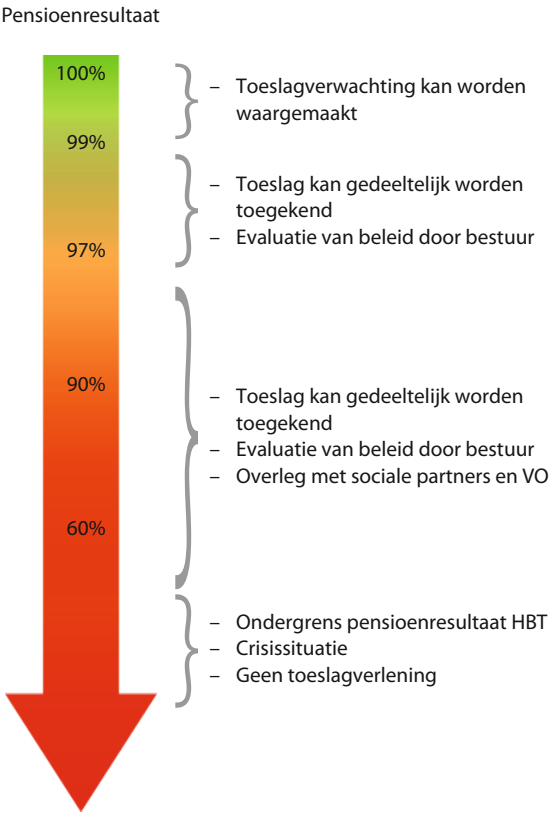

Bij de vaststelling van de ondergrenzen is rekening gehouden met de indexatieachterstand van 9,7% per 31 december 2014 voor inactieven en de voorgeschreven scenarioset zoals door DNB gepubliceerd is voor Q1-2015. Indien er op enig moment in de tijd sprake is van een lagere indexatieachterstand of een significante andere voorgeschreven scenarioset kan dit reden zijn om de ondergrenzen te herijken.

Het bestuur heeft de volgende risicohouding (korte termijn) vastgesteld met betrekking tot het Vereist Eigen Vermogen:
Het Vereist Eigen Vermogen van het pensioenfonds mag niet lager zijn dan 14% en niet hoger dan 23%.

Daarnaast heeft het bestuur de volgende risicorestricties gedefinieerd, uitgaande van een 15-jaars horizon en de in de ALM-studie 2018 gehanteerde veronderstellingen:

- Onder extreem slechte marktomstandigheden wil het pensioenfonds bij voorkeur niet onder een nominale dekkingsgraad van 90% terechtkomen.
- Het pensioenfonds wil bij voorkeur een koopkrachtverlies in een mediaan scenario van 15% (pensioenresultaat 85%) en in een slecht weer scenario van 30% (pensioenresultaat 70%) na 15 jaar voorkomen.
- Het pensioenfonds heeft een lange termijn ambitie van volledige toeslag. Het pensioenfonds realiseert zich dat op middellange termijn naar verwachting geen volledige toeslag zal kunnen worden toegekend.

Excedentregeling

Het bestuur heeft in 2014 de risicohouding van de basisregeling (CDC) vastgesteld in overleg met het verantwoordingsorgaan en na overleg met sociale partners. Op dat moment was het vaststellen van de risicohouding voor een DC-regeling nog niet aan de orde.
Het bestuur heeft in 2018 de risicohouding van de excedentregeling (DC) vergeleken met de vastgestelde risicohouding en geconstateerd dat deze overeenkomen. Impliciet is daarmee de risicohouding voor de excedentregeling vastgesteld.
Hierbij is tevens afgesproken dat bij het eerstvolgende moment om de risicohouding te herijken expliciet met betrokken partijen over de DC-risicohouding zal worden gesproken. Eind 2019 is besloten om de pensioenregeling voor Van Lanschot Kempen vanaf 1 januari 2020 elders onder te brengen. Tevens is een verzoek ingediend door de werkgevers tot collectieve waardeoverdracht van de kapitalen uit de excedentregeling.
Het pensioenfonds heeft besloten om de excedentregeling te beëindigen, oftewel door de CWO of door inkoop met de opgebouwde kapitalen in het pensioenfonds zoals gebruikelijk was bij beëindiging van het deelnemerschap. Hierdoor is het vaststellen van een risicohouding voor de DC-regeling niet langer van toepassing.

Voor de excedentregeling is eerder de kwantitatieve risicohouding vertaald in de relatieve afwijking van de pensioenuitkering op de pensioendatum in een pessimistisch scenario (5% percentiel) ten opzichte van de pensioenuitkering in een gemiddeld scenario (mediaan).

De relatieve afwijking is, vanwege het verschil in beleggingshorizon, sterk afhankelijk van de leeftijd. Het huidige uitgangspunt is een naar leeftijd gedifferentieerde risicohouding.

In 2019 hanteerde het fonds de volgende maximale relatieve afwijking.

Leeftijd	**25**	**35**	**45**	**55**	**65**
Relatieve afwijking	45%	45%	40%	35%	25%

Bijlage 3

Aangesloten ondernemingen per 31 december 2019

Van Lanschot N.V. (per 1 januari 2020, Van Lanschot Kempen Wealth Management N.V.)
VLC & Partners Holding B.V. (per 26 maart 2019, voorheen Van Lanschot Chabot B.V.)